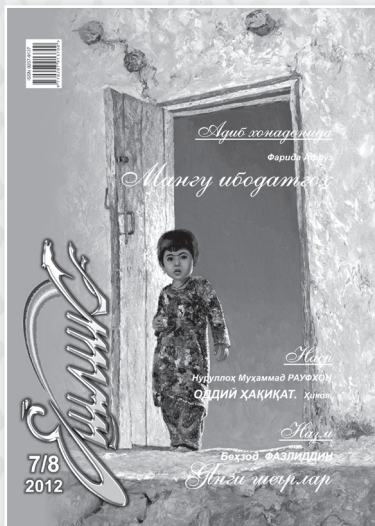

© “Yoshlik” № 7/8 (259) 2012-y.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
"Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakati muassisligidagi
yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali
1982-yildan chiqa boshlagan.

Jamoatchilik kengashi raisi:

Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:

Najmiddin Jiyanov
Abulqosim MAMARASULOV
Minhojiddin MIRZO
Feruza MUHAMMADJONOVA
Ahmad OTABOYEV
Shuhrat SIROJIDDINOV
Ahmad USMONOV

Bosh muharrir:

Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari:

Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib:

Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Bobur ALIMOV
Iqbol MIRZO
Abduqayum YO'LDOSHEV
Abdusaid KO'CHIMOV
Sirojiddin SAYYID
Alisher NAZAR
O'rozboy ABDURAHMONOV

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA

Ushbu son “Yoshlik” jurnali tahririyatining
kompyuter markazida sahifalandi.

Manzirimiz:

Toshkent. sh.
O'zbekiston shohko'chasi, 16-"a" uy.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru

Tel/fax: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

MUNDARIJA

MINBAR

Alisher NAZAR. Ko'ngil ehtiyoji. 2

ADIB XONADONIDA

Farida AFRO'Z. Mangu ibodatgoh. 4

NASR

Nurulloh MUHAMMAD RAUFXON. Oddiy haqiqat. Hikoya. 9
Hamroxon MUSURMONOVA. Ikki hikoya. 20
Xoliyor SAFAROV. Bahor ifori. Hikoya. 28
Abdualol RAHIMOV. Odamlar. Fantastik hikoya. 34
Xolmuhammad KARIMIY. Yong'oqqqa tushgan qurt. Hikoya. 48
Gulnoza ERNAZAROVA. Olmalar. Hikoya. 56

NAZM

Behzod FAZLIDDIN. Ko'nglingdan o'zgaga quloq solmagin. 18
Ahmadjon YO'LDOSH. Ko'zlarimning nuri erur xoki poying. 25
Abdug'ani SULAYMON. Umr bu – vaqtincha berilgan imkon. 32
Abdug'afur MAMATOV. Mahzun kechalarning yaldosi bo'ldim. 33
Nargiza ASAD. Bahor seni suyganligi rost. 45

TADQIQOT

Qozoqboy YO'LDOSH. Tog' to'shida yotar suruv. 15
Dilobod KARIMOVA. Satira sehri. 38

MUTOLAA

Bahrom RO'ZIMUHAMMAD. Tasvir jilolari. 26

JAHON HIKOYACHILIGI

Rosemory BORDER. Pianino. Hikoya. 40

BIRINCHI UCHRASHUV

Alisher TURSUNOV. Xayolingga tomchidek tomsam. 37
Sitora BOYMURODOVA. Go'zal bu makonga lol qolar jahon. 47
Ma'rifat TEMURZODA. Raqsqa tushar yashil shamollar. 53
Sirojiddin ROBIDOV. Vasling sog'inchi. 55
Shahnoza SHAMSIDDINOVA. Qaltis sinov. Jajji hikoya. 62

MEROS

Madina EGAMBERDIYEVA. Hayot qo'shig'i. 46

MULOHAZA

Zarina RAHMONOVA. Fojialarni ko'rsatuvchi ko'zgu. 54

ADABIYOTSHUNOSLIK

Shahribonu DAVRONOVA. Badiiy asarda buyuk inson siymosi. 60

YELPUG'ICH

Nasiba ABDULLAYEVA. Begona govmish. Hajviya. 63

Bosishga 24. 08. 2012 yilda ruxsat berildi. Qog'oz formati 60x84 1/8. Nashriyat hisob tobog'i 8,7. Indeks 822.
ISSN 0207-9137. Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot va Axborot agentligi tomonidan № 0253 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Yoshlik"dan olindi" deb izohlanishi shart.
"O'qituvchi" NMIU bosmaxonasida chop etildi. Buyurtma № 129-12. Adadi 5100 dona.
Toshkent shahri, Yunusobod tumani, Yangishahar ko'chasi, 1-uy.

Алишер НАЗАР

КЎНГИЛ ЭҲТИЁЖИ

Бугун шонли тарихимизга назар ташлар эканмиз, ғариб ва паришон кунлар орасида кўнглимизни тоғдек кўтарадиган замонлар аксини ҳам кўраимиз. Дунё аҳлига муаллим бўлган, бугунги замонавий илм-фаннинг таъмал тошини қўйган, соф инсоний маданият таълимотини яратган улуғларимиз, юртинг шаъну шавкати юксалтирган жаҳонгирлар, фотиҳлар кўз ўнгимизда бир-бир намоён бўлади. Тарих қатидаги бу нурли кунлардан кўнглимизга ғурур ва ифтихор ҳислари кўчади.

Инсоният тарихи давомида қўлга киритилган бу ютуқ ва муваффақиятларнинг бир сири бор эди. Бу – аждодларимиз ғоясининг манбаи имон эди. Улар ўзига боғланганларни ботқоқликдан тортиб чиқарадиган халоскор риштани, инсон ақли ўйлаб топган ҳар қандай ...изм-пизимлардан устун бир ҳаёт низомини тўғри топган эдилар. Бу низомнинг ҳар бир жумласида инсон ҳақлари, ватан ва миллат манфаати муҳофаза қилинганди. Бу ғоя ўчирмоқчи бўлиб пуфлаганинг сайин яна-да ловуллаб ёнадиган бир олов эди. Унда миллий ва диний, руҳий ва жисмоний, моддий ва маънавий ҳаёт изчиллик билан қамраб олинганди. Мана шу дастуриламал миллатимизни тараққиёт пиллапояларидан дунё саҳнасига олиб чиқди. Бугун ҳамма жойда – Осиёда, Африкада, Европа ва Америкада ана шу тараққиётнинг нишонларини кўришимиз мумкин. Ахир бугун Ибн Сино деса ким танимайди? Ал-Хоразмий бўлмаганда инсоният яна қанча вақт санокдан адашиб юришини бугун ҳеч ким билмайди. Замахшарий бўлмаганда араблар ўзларининг грамматикасини ўзлаштиролмасликларини бот-бот тан оладилар. Аммо бир аламли жойи бор: гарчи бугунги тараққиёт дарахтининг илдизлари бизнинг заминда бўлса-да, бошқа ўлкаларда мева берди. Бунга ҳеч ким айбдор эмас, ҳаммасига ўзимиз айбдоримиз. Асрлар ўтиши билан асл маслақдан узоқлашиш бошланди. Кишилар бир-бирларининг ҳақларига риоя қилмай қўйдилар. Маънавий хасталик бошланди. Жоҳиллар жасур бўла бошлади. Бу

эса душманларимиз учун айни муддао эди. Улар бизни ўзимиздан ҳам яхши билишарди. Куч-қудратимиз ва маънавиятимизнинг асл манбаи уларга жуда яхши маълум эди. Шунинг учун ҳам улар даставвал эътиқодимизга ҳужум қилишди. Имонимизни заифлаштириб, бизни руҳан чўктиришга бошлади. Улар бизнинг дин ва имон атрофидаги жипслигимизни парчалашни, қудратимизни заифлаштиришни, азмушижоатимизни синдиришни, асл мақсадимиздан оғдиришни, йўлдан озиб, бекорчи нарсалар билан овунишимизни хоҳладилар. Уларнинг хоҳишлари амалга ошди. Имон заифлашди. Оммавий лоҳаслик ва лоқайдлик бошланди.

Тарихни варақлаймиз... “XIX аср ўрталарида бошланган рус истилоси пайтида нафақат аҳолиси қаршилик кўрсатган шаҳар ва қишлоқлар, балки масжид ва мадрасалар ҳам тўпга тutilди. Чор ҳокимиятидан кейин тарих саҳнасига чиқиб, ер юзининг олтидан бир қисмини идора қилган большевиклар эса шу ваҳшийликни ўзларига хос изчиллик билан давом эттириб, меъморий ҳамда диний-маърифий обидаларни вайронага айлантirdилар”.

“1873 йилнинг 29 май куни бошқинчиларнинг ҳарбий юришлар ва қирғинбаротлар оловида тобланган кўпсонли қўшинлари хонлик пойтахти Хива қалъасига бостириб кирди, муқаддас жойларни оёқости қилди, асосий зарба диний ва миллий қадриятларга қаратилди”.

Ўшанда Хива қалъасига 40 дан ортиқ замбаракдан масжид-мадрасаларга, мақбара ва минораларга қарата тўп отилган. Шаҳарнинг айни кунларда ҳам кишининг ақлини шошириб қўядиган даражадаги салобатли Жума масжиди тўпга тutilаётган пайтда масжид минорасида азон овози янграётган экан. Бу – кўнгилга тажовуз эди. Зеро, асл қудрат кўнгилдадир.

Нима бўлганда ҳам бизнинг миллий маслақларимиз, орзуларимиз парчаланиб кетди. Душманлар ичимиздаги ғофиллардан унумли фойдаландилар. Уларга бири-биридан хатарли имтиёзлар

беришди. Замонлар келди, бу “имтиёзли”лар миллатимиз эътиқодини бутунлай йўқотиш йўлида кўп қаҳрамонликлар кўрсатишди. “Худони кўрсат, отаман!”, деб осмонга ўқ узган бадбахтлар ҳам шулар эди. “Камсомол камсомолга ҳалол”, деб никоҳсиз оилалар барпо қилганлар, отасига жаноза ўқиганни сазойи қилганлар ҳам шулар эди.

Отам ҳикоя қилади: “Буғдой ўрими авжига чиққан кунлар эди. Моҳи Рамазон бошланиб қолди. Саратон иссиғи ёндираман дейди. Айни кун тиккага келган пайтда узоқдан раиснинг машинаси кўринди. Комбайннинг соясида гурунглашиб ўтирган йигирма чоғлик ўримчилар бирдан хушёр тортдик. Машина рўпарамизга келиб тўхтаб, раис билан яна икки нафар шляпали нусха тушди. Келганлар билан бир-бир қўл бериб кўришдик.

– Ким рўза тутган? – деди шляпалардан бири қовоғини солиб.

Раиснинг ишораси билан “ҳеч ким” деб бош ирғадик биз ўримчилар. Шунда шляпанинг иккинчиси сояда турган кўзачани олди-да, ёнида турган шофёрга узатди.

– Қани, бошла!

Шофёр ҳаммага бир-бир сув ичира бошлади. Ичимизда тўрт-беш нафар рўзадорлар бор эди. Азбаройи кўрққанидан улар ҳам ичиб юборишди.

– Энди раисга бер! – деди шляпалардан бири. – Раис бува, узр энди, биласиз, бу партия топшириғи!

Раиснинг ранги қув учди. Раис асли илм-маърифатли кишиларнинг зурриёди эди. Биз яхши билардик, у киши ҳеч қачон рўзани тарк қилмасди. Раиснинг қўллари титраб шофёри узатган кўзачани олди. Унинг кўзларидаги филт-филт ёшни ҳаммамиз кўриб турардик. Раис кўзачадан бир қултум сув ичди-да, индамай машинага кириб ўтирди”.

Не ажабки, бу “шляпалар” ҳам ўзимизники эди. Улар ўз ичимиздан мафкуравий, эътиқодий ва маданий курашлар учун танлаб олинган қуллар эди. Аммо тарих гувоҳ: эзгуликни енгиб бўлмади! Ўша раиснинг кўз ёшлари беҳуда кетмади. Бир аср аввал Хивадаги Жума масжидида, оловлар халқасидан чиқиб кўкка ўрлаган нидо Яратган зотга етиб борди. Муҳташам тарих зарварақларида яна нурафшон кунларимиз кўрина бошлади.

Ҳа, озодлик тасодифлар маҳсули эмас. Негаки, мўсафид тарих саҳифасининг қайси қаторида озодлик ҳақида ёзилган бўлса, албатта унинг давомида курашлар ва қурбонлар ҳақида ҳам ёзилган. Ҳуррият ҳеч кимга, ҳеч қачон, ҳеч қаерда совға қилинган эмас.

Истиқлолга эришгач, биз яна эртанги кунимиз равнақини тикланажак тарих тимсолида кўрдик. Не тонгки, бу йўлдаги саъй-ҳаракатларимиз бугун ўз самарасини беряпти. Дунё машҳурларидан бири: “Агар ғафлатда ётган халқни уйғотмоқчи бўлсанг, даставвал унинг тарихини уйғотгин”, деган эди. Бугун тарих уйғонди. Унинг чанг босган саҳифаларида боболаримиз шижоати ҳам қўшилиб уйғонди.

Ана шу шижоат бугун бизнинг қалбларимизга-да, билакларимизга-да кўчяпти.

Бироқ бир ҳақиқатни унутмаслигимиз керак: ҳали уруш туггани йўқ. Бўйсундириш шоуси ҳамон давом этмоқда. Бу “катта ўйин”нинг услублари ўзгарган, холос.

Бу шундай услубки, бировнинг ватанига қурол кўтариб бориш шарт эмас. Чингизхондек лак-лак черик тўплаш ҳам шарт эмас. Эндиги босқинчилик шинамгина хоналарда ўтириб амалга оширилмоқда. Бутун бошли миллатларни йўқ қилиш, динидан, тарихидан, маданиятидан ажратиш, беҳуда ва бекорчи нарсалар учун миллиардлаб кредитлар ажратиш ва провардида иқтисодий қарам қилиш сингари маккор ўйинлар авжига чиқмоқда.

Бу шундай услубки, улар бири-биридан жозибали шиорларни ўртага ташлайдилар. Гарчи ўзлари амал қилмасалар-да инсон ҳуқуқлари ва демократия ҳақида оғиз йиртадилар. Улар авратларини бор бўйига очиб юришни демократия, эркак билан эркакнинг никоҳдан ўтишини инсон ҳуқуқлари дейдилар. Ана шундай чиркин қутқу билан ўзларига маҳлиё қилмоқчи бўлишади.

Буларнинг ҳаммаси том маънода инсон қалбига тажовуздор. Инсон қалбини бўйсундириш унинг ватанини бўйсундиришдир. Ўз тарихидан, динидан, маданиятидан ажралган инсондан-да хатарлироқ қурол бўлмайди. Бугунги “ўйин”ларнинг энг ташвишли жойи ҳам шунда. Бу ҳақда Президентимиз “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида ёзадилар: “Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаши учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, беқиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада ҳушёрлик ва сезгирлигимизни, қатъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзибўларчиликка ташлаб қўядиган бўлсак, муқаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озикланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин”.

Дарвоқе, биз ҳар доим мустақиллик ҳақида гапирар эканмиз, даставвал унинг яшаш тарзимизга берган имкониятлари хусусида айтамыз. Ваҳоланки, мустақиллик манфаат эмас, мустақиллик – масъулият. Озодлик яшаш учун эҳтиёжгина эмас, балки яшашнинг ўзидир. Озодликка фақат мустақил фикр ва ақлгина эҳтиёжманд бўлади. Ҳурлик заминдаги ҳамма тушунчалардан юксакда туради. Дунёдаги муқаддасликларнинг энг аввали ҳам озодликдир. Ҳеч ўйлаб кўрганмисиз, дунёда нимаики муқаддас бўлса, у ҳимояга муҳтож. Модомики, шу муқаддасликдан баҳраманд бўлишни истар эканмиз, уни ҳар ким ўз сўзи ва амали билан ҳимоя қилишга мажбурдир.

Фарида АФРЎЗ

МАНГУ ИБОДАТГОҲ

Ҳақиқий ижодкор адабиётга эмас, адабий бир шавқ ижодкорнинг қонига кириб келгачгина сўзнинг таъсирига тушади. У энди ўз хаёлларини ато қилинган сўз қудратига таслим қилади. Ёхуд ато қилинган илоҳий қудратнинг ўзи уни бошқара бошлайди.

Бир учлигимда: “Ижод – йўрақдан аввал теккан дарддир”, дегандим.

Дарҳақиқат, Яратувчи сўз ошиғига у ҳали бу дунёга келмай турибоқ “шоир” дея тақдири азалга рақам чекади. Бу гап қанчалик баландпарвоз туюлма-син, адабиёт ҳақидаги ўй-тушунчаларнинг негизи шунга бориб тақалади.

Сўз, шеър, шавқ. Шоир мана шу уччала қудрат билан тирик. Ўз сўзи фақат ўзиники бўлган СЎЗ эгаларига – ШОИР.

Шеър – фақат ўз ҳоли билан, ўзининг ташбиҳлари билан оқиб келадиган пўртана оқим.

Шавқ – бу неъмат. У тилаб олинмайди, талаб қилиб ҳам. Шавқ ато этилади, яъни чинакам шоирга шавқ шавқларнинг яратувчиси томонидан илтифот қилинади. Бу уччала бирлик шоирнинг “мен”ини ташкил этиб беради.

Тўғрисини айтсам, шеърят қалбимга қачон кириб келганини эслолмайман. Ақлимни танибманки гулларга қарабми, сувларга қарабми, нималардир деб, оддий одамий тил билан эмас, ҳайратим тилида қофияли сўзлаб юардим. Буни сезган ота-онам, ўртоқларим: “Шеър айтяпсанми? Ўзинг ёздингми? Қаердан ўргандинг?” каби саволларга кўмиб ташлардилар. Илк ҳайратимни эсласам – катта ҳовлимиз этагидаги ариқда қалқиб-қалқиб оқадиган сап-сарик беҳилар ёдимга тушади. Мен бу ҳақда кўп-кўп шеърлар ёздим.

Биринчи шеъримни 5-синфда ўқиб юрган кезларимда ёздим. Бир неча кунлик тайёргарликдан кейин кўрқа-писа, минг ҳадик ила адабиёт ўқитувчимиз кўлларига тутқаздим. Ўқитувчим ўқиб кўриб, кувониб кетди. Мана шу қувонч менга умид ва ишонч берди. Шундан кейин мактабдаги йиғинларда менга шеър ўқитиб, ўзлари фахрланадиган бўлдилар. Бу эса мен-

га куч берар ва ўз навбатида масъулият юкларди. Бора-бора бинойидай мактабнинг машҳур “шоира”часига айланиб қолдим.

Кейинчалик Қўқон шаҳрида мактаблараро ўтказиладиган кўрик-танловларда, турли тадбирлар ва олимпиадаларда шеърим чиқишларим билан иштирок эта бошладим.

Биринчи шеърим ўша кезлари “Ленин учкуни” газетасида босилиб чиқди.

Бешинчи синфга ўтганимизда Олияхон Иброҳимова деган қаттиққўл ўқитувчи бизга она тили ва адабиёти фанидан дарс бера бошлади. Муаллимамиз салоҳияти юксак, жуда чуқур билим эгаси эдилар. Унинг ғоятда жиддий сиймоси қаршисида ҳайратдан қотиб ўтирардик. Олияхон опанинг шарофати билан мактабимиздан жуда кўп адабиётчилар, журналистлар етишиб чиқди. Кейинчалик ўзим ҳам мактабда дарс бера бошлаганимда англадимки, ўқитувчим билимимни нафақат қулоғимга, балки юрагимга ҳам қуйган эканлар. Ўз фаолиятимда устозимнинг дарс услубларига таяндим.

Шу ўринда яна бир устозим ҳақида тўхталиб ўтмасам бўлмас. Мен бу сирли-синаотли адабий майдонга кирибманки, бирор кун ҳам шоир Рауф Парфининг ижодисиз яшолганим йўқ.

Эсимда, мактабни битирар вақтларимиз... Орзулар оғушида осмонларда учиб юрадиган пайтлар... Шундай кунларнинг бирида Рауф Парфининг “Тасвир” деб номланган китоби кўлимга тушди. Чамамда 1973 йили эди. Бу китоб мени мутлақ сеҳрлаб қўйди. Туну кун мана шу шеърлар ичра яшай бошладим. Мисраларга тизилган ташбиҳлардаги туб маъно силсилалари, тасвирнинг ёрқин ва тиниқлиги, руҳнинг озодлиги, тафаккурнинг бепоёнлиги ва айниқса, жон ва руҳнинг бемурока жанглари мени тинч қўймас эди.

Фикрнинг замзамалари онгимни, тафаккуримни, шууримни остин-устун қилиб юборди. Наҳотки, инсон заковати шундай қудратга эга, унинг тасавури шу қадар беқиёс! Оддий, ҳамма биладиган, ҳар куни иш-

латадиган сўзлардан шунчалар мўъжиза яратиш мумкин экан-да, деб ўйлайман. Ичим ёнади, томирларимда ҳайратлар туғён уради. Унга ўхшашлик, унга ўхшаб ёзиш иштиёқи тинчлик бермайди.

Табиийки, бундай ҳолатларда шоирнинг шахсиятига қизиқиш кучаяди, уни бир бора бўлса ҳам кўриш, икки оғиз суҳбат, етти оламни жамлай олган кўзларига боқиш, қалам ушлаган бармоқларини томоша қилиш иштиёқи ҳар қандай мухлиснинг қалбида жунбушга келиши тайин. Мен илк марта устознинг ижоди билан рўбарў келганимда ана шундай аҳволга тушганман. Ва ҳар доим устозга ўхшаб фикрлашга, ёзишга ҳаракат қилдим. Бу ишни қанчалик уддаладим, буёғи шеърхонга маълум.

Илк китобим “Қирққокиллигим” деб номланади. Ўша пайтда “Ғафур Ғулум номидаги адабиёт ва санъати нашриёти”нинг шеърят бўлими бошлиғи шоир Шавкат Раҳмон эди. Азим Суюн ҳамда Муҳаммад Юсуфлар муҳаррир бўлиб ишлардилар. Китоб чиқариш учун ана шундай забардаст, қаттиққўл ижодкорларнинг ғалвиридан ўтишинг керак бўлар эди.

Бир куни ушбу нашриётда “Биринчи китоб” руқнида “Осмон шундай яқин” номли тўплам китоб тайёрланаётганини эшитдик. Мен ҳам кўлёмаларимни топширдим. Ушанда ўз ижодларини тақдим қилган 72 нафар ёш ижодкорларнинг ичидан 17 киши танлаб олинди. “Танланган”лар ичида мен ҳам бор эдим.

Аслида ижодкорнинг ўзидан кўнгли тўлган куни бўлмайди. Чунки, ижод дегани бу тинимсиз изланиш деганидир. Изланишда бўлган одам эса ҳеч қачон ўзидан қониқмайди.

Адабиётсиз жамият бўлмайди. Адабиётнинг ўзи мангу ибодатгоҳдир. Қолаверса, ҳақиқий ижодкор фақатгина сўзнинг олдида бош эгади. Адабиётдай илоҳий майдонни майда, бачкана гаплар билан алдаш, бу – сўзга хиёнат қилиш демақдир. Хиёнат эса ҳамма замонларда ҳам кечирилмаган. Нодирабегимнинг жаҳолат кундасига қўйилган азиз боши олдида, Қодирий ҳазратларининг мунаввар руҳлари олдида, Чўлпон ва Усмон Носирлар сажда қилиб кетган сўз меҳроби олдида фақат ва фақат рост айтиш керак. Кулсанг кулгуларинг, йиғласанг-йиғиларинг рост бўлиши, фақат ўзингни бўлиши керак.

Аслида адабиётнинг миллати бўлмайди, аммо адабиёт миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадиган ҳаёт ойнасидир. Индаллосини айтганда, ҳақиқий ижодкорнинг на миллати ва на ёши бўлади. Ижодкорнинг

чин ва сохтаси бор, холос. Буни ажратиб олиш учун ўқувчининг дидини тарбиялайдиган холис танқидчилик омон бўлса, бу ҳам муаммо бўлмайди.

Дарҳақиқат, менинг ижодимда муҳим ўрин эгаллаган Кўқон шахридаги “Ниҳол” адабий тўғараги ҳақида айтиб ўтсам. Бу тўғаракни бизнинг давримизда раҳматли Ҳабибулло Сайид Ғани бошқарар эди. Шу тўғарак фаолияти, ундаги адабий муҳит бугун ҳам юрагимни орзиқтиради. Анвар Юнус, Комил Жўра, Азимжон Азизов, Дилбар Ҳамзахўжаева, Носир Зоҳид, Мақсуда Эгамбердиева, Абдулатиф Турдалиев сингари ижодкорлар шу тўғаракнинг ижодий муҳитидан баҳраманд бўлганлар. Назаримда, бугун шу сингари тўғараклар ва улардаги устоз-шоғирдлик аънаналарига путур етгандек. Устозларга бўлган эҳтиром қайсидир маънода “лат” егандек...

Мен бугунги ёшлардаги шижоат, ўзига ишонч ва қатъиятни қадрлайман, ҳатто ҳавас қиламан. Аммо... ушбу шаддодлик назаримда ўз ижобий моҳиятини йўқотиб, сурбетликка яқинлашиб кетаётгандек. Бизнинг давримизда шеър ёзиш, уни чоп этиш ва китоб чиқаришнинг ўз маънавий мезонлари бўлар эди. Қалбимиздан жой олган сатрлари ила ихлосимизни қозонган шоирлар билан ҳаётда юзма-юз келганда ҳатто ўзимизни йўқотиб кўяр даражада ҳаяжонланар эдик. Уларга нисбатан одобсизлик бўлмаслиги учун тиришардик. Устозларнинг назарига тушиш биз учун мўъжиза эди. Афсус, бугуннинг ёшлари ҳали устозлар олдида полапон бўла туриб, учирма бўлишга улгурмасдан назардан қолмоқдалар. Ва энг ачинарлиси, назардан қолишдан асло қўрқмаяптилар ҳам. Навоий кучаси, 30-уйда жойлашган нашриётларнинг ҳар бир зинасидан минг бир ҳаяжон ва ҳадик билан тўхтаб, ўйлаб чиқар эдик. Устозлар бор даврада шеър ўқиш буюк имтиҳондан ўтиш билан баробар эди. Чунки устозга бўлган эҳтиром, устоздан шоғирдга етадиган файзи-футух, устознинг розилиги, бу ҳеч нарса билан алмашиб бўлмайдиган маънавий хазинадир.

Яна шу ўринда юрагимни оғриққа солган бир мавзуни айтиб ўтмасам бўлмас. Ёшларимизнинг сўзга бўлган эътиборсизлиги, илоҳий, юки оғир сўзларни беписанд ишлатаётганини кўриб чўчиб кетаман. Ажабо, “ўлим”, “ғассол”, “ажал”, “кафан”, “тобут”, “қабр” “мозор” сингари сўзлар айрим ёшлар учун бемалол айтса бўладиган оддий жумлаларга, сўзбозлик, шаклбозликка айланди.

Мен бу маҳмадоналик, назмбозлик ортида қандай фожиалар ётажани ўз ҳаётим давомида бир неча бор гувоҳи бўлдим. “Отам мени кўмар эҳтимол”, деган Муҳаммад Юсуфнинг доғи, “Мен шубҳасиз парчаланаман”, дея ўз тақдирдан башорат қилган Шавкат Раҳмоннинг тақдири, Аъзам Ўктамнинг “Битта мен йўқ бўлсам не бўпти ахир, Ўзбекнинг камайиб қолмас шоири”, деган сатрлари уларнинг тақдирини белгилаб бермадимми?!

Бир файласуф “ўйлашдан аввал, ўйла!” деб бежиз айтмаган. Аммо сўзлаб туриб ҳам ўйламайдиган, ўйламай туриб: “Қарға мени, отажон, қарғаб ажалимни чақириб бергин”, деб ёзаётган ёш қаламкашларнинг эртанги куни учун ваҳимага тушасан. Яқинда бир қизалоқнинг “шеър менинг гуноҳим”, деган сатрини эшитиб танбеҳ бердим. Негаки, бугуннинг ёшлари улар яратаётган асарлар олдида биз кечаги авлод ҳам масъулмиз. Чунки ижод аҳлининг бир-бирига бегонаси

йўқ. Қолаверса, жумлаи инсоният шайх Саъдий айтганларидек: “Аъзои яқдегаранд”.

Менинг “Эҳтимол, бир сўзнинг тиғи – тақдирдир” деган сатрларим бу менинг шаклим эмас, балким мазмунимдир. Мазмун эса тамомила қалбникидир. Қалб эса бу эзгу туйғуларнинг салтанатидир. Шундай экан, қалбимизни, гўзал туйғуларимизни ўқувчиларимизга гўзал ҳолатда етказайлик. Уларга ёруғ кайфиятлар улашайлик. Ёзганларимизни ўқиганлар саратоннинг иссиғида бир ҳовуч сув ҳўплагандек яйрасинлар. Ҳар қандай шаклбозлик, назмбозлик, маҳмадоналик бизнинг қонимизга, қадриятларимизга ётдир.

Шу ўринда яна бир нарсани айтмоқчи эдим. Қадим замонлардан бошлаб то яқин кунларгача шоирларнинг бир-бирига шеърий мактуб ёзиш анъаналари бўлган. Жумладан, Увайсийнинг Нодирага, Фуқратнинг Муқимийга, Собир Абдулланинг Чархий, Ҳабибий домлаларга ёзган мактублари... Бу мактублар ижодкорни ўзига хос ижодий мунозарага чорлаганлиги билан одамни соғинтиради.

Оилам ҳақида шунини айтишим керакки, мен бу борада ниҳоятда бахтлиман. Адабиётни, сўзни қадрлаган хонадонда дунёга келдим. Менинг қонимдаги шеър завқи отамнинг “оқ билак ойим анжонлик” термасини дутор чалиб, мароқ билан хиргойи қилишларидан бошлангандир, эҳтимол. Ёзмишларимнинг халқоналиги, халқ оҳангларига ҳамоҳанглигида отамнинг ҳиссаси бор. Бир умр раҳбарлик лавозимларининг масъулиятли ишларидан ортиб, биз болалари юрагига адабиёт ва санъат дунёсига муҳаббат чўғини солаолган отамнинг самимий ва ўктам чехраларини, завқ ва ҳайрат омўхталаган дилбар қалбини кўраман. Аммо руҳимда тасаввуф ва унга мойилликни туйганимда, онамнинг мунис, маъсум тароват балқиган нурли сиймолари менга илҳом бахш этаётгандек туюлади. Дарвоқе, онам ҳақларида қалбимда қолган азиз хотираларимнинг барчасида онамнинг ошиқ қалблари, ундаги битмас-туганмас ихлос порлаб туради. Онам ҳақиқий ошиқ қалб соҳибаси эдилар. Бу ошиқлик Машрабнинг қиссаларини ўқиганда, Ғавсул Аъзам ҳазратларининг тазкиралари айтилганда янада аён бўларди. Бу ошиқлик тақдири азалнинг ногаҳоний

зарбаларига йўлиққан маҳалларида рўй-рост бўй кўрсатар, Яратганга бўлган бемисл ишқи туйғули онам ҳар қандай фожиани чидаб бўлмас бир таслимлик билан қаршилар эдилар. Ҳатто, 19 га кирган опамни ваҳшийларча ўлдиришганида ҳам, ундан олти ой ўтиб етти ёшлик ўкамнинг фожиали ўлимида ҳам, сочларини юлиб фарёд кўтариш ўрнига бу қисматни ич-ичдан нураб туриб, чинакам сабр билан кутиб олганди. Онам ҳаётда ҳар қандай ёмон вазиятдан ҳам ўктамлик билан чиқиб кета олишдек буюк сабоқни менга мерос қилиб қолдирганлар. Онамнинг “Маҳлуқидан шикоят, Холиқидан шикоятдир”, деган нақллари менга ҳеч қачон, ҳеч нарсадан нолимасликни ўргатган. Руҳимдаги ошиқлик кайфияти сўзга, шеърга, ҳаётга, яшаш ва яшнатишга ошиқлик менга онамдан қолган буюк мерос, туганмас ҳазинадир. Қолганлари эса ҳаёт берган сабоқлардир.

Фарзандларимга келсак, бир учлигимда “Эй нодон, боланг айтганингни эмас, қилганингни қилади”, деб таъкидлаганимдек, санъаткорнинг боласи санъаткор, ҳунарманднинг боласи ҳунарманд бўлади, чунки улар ота-онасининг қилганини қилади. Шоир эса айтади, шунинг учун шоирнинг фарзанди шоир бўлмайди. Аммо фарзандларим шеър ёзмасалар-да, қалбларининг маъсумлиги ҳаётларини тарбият қилиб туради.

ШОИРА ҲАҚИДА

Фарида Афрўз (Бўтаева Фарида) – 1956 йил 5 мартда Қўқон шаҳрида туғилган. 1994 йилдан буюн Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. Унинг «Қирққокиллигим», «Изтироб кўйлаги», «Тунлар исёни», «Кўзим маним...», «Қурбонжон додхоҳ» тарихий драмаси, «Ўзимдан ўзимгача», «Пока есть на земле разлука...», «От Фариды Афруз» (Москва), «Гун айдин» (Истамбул), «Ушшоқ», «Тасбиҳ», «Ўша кун – бугундир» сингари шеърий тўпламлари чоп этилган. Шеърлари рус, турк, инглиз, немис, француз, форс, уйғур, озор, гагоуз, хитой, корейс тилларига таржима қилинган.

Ўз навбатида шоира жаҳон адабиётидан япон ҳайкуларини, турк шеърятидан Мустафо Отатурк, Зиё Кўкалп, Ҳусайн Отсиз, Доғларжа, Исмат Ўзал шеърларини, форс шеърятидан Меҳри Ҳиротий ҳамда замонавий форс шеърятидан Заҳро Абул Ҳусайний, Судоба, Соя Кабирий газалларини, замонавий қозоқ ва қорақалпоқ шеърятидан ва америкалик руҳшунос Дейл Карнеги асарларини ўзбек тилига таржима қилган.

Фарида Афрўз ҳозир «Афрўз рекордс» овоз ёзиш студиясининг бош директори лавозимида ишламоқда.

Оилали, уч фарзанди бор.

Фарида АФРЎЗ

Юрагим ҳаққирар - согинчга тўла

* * *

Соғиниб келасан ёнимга,
Кетасан, яна ҳам соғиниб...
Йўлингга термулиб яшайман,
Мен ғариб, мен ғариб, мен ғариб.

Соғиниб ёзасан мактублар,
Ўқийсан, жавобим соғиниб...
Йўлингга кўз тикиб яшайман,
Ранларим сарғариб, сарғариб.

Соғиниб, тиз чўкиб пойимга,
Термулиб кўзимга – соғиниб...
Шу йўсин армонга бўй бермай,
Яшаймиз сен голиб, мен голиб –
СОҒИНИБ...

* * *

Бугун мен чиройли бўлишим керак,
Ҳаммадан гўзалу ҳаммадан кўркам.
Аллоҳим, бир кунга шавқимни қайтар,
Бахтим юзин кўрай, бир бора мен ҳам –
Бугун мен,
уни кўраман.

Атиргул, кўйлагинг бериб тур менга,
Сочларим тўзгитма эй, дайди шамол.
Аллоҳим, бир кунга ҳусн ато эт,
Ой, нуринг қизганма, бўлай ойжамол –
Бугун мен,
уни кўраман.

Юрагим ҳаққирар – согинчга тўла,
Кушлар, чуғурлашма, насиҳат сизмас.
Аллоҳим, бир кунга олов қил мени,
Кўксимга бош қўйсин, қуёш қил, сўнмас –
Бугун мен
уни кўраман.

Жаранглаб очилсин, сир сандиқлари,
Шарқираб тошсин-ей, эҳтирос-дарё.
Аллоҳим, бир кунга девона қилгин,
Фамларинг унутгил, кулиб тур дунё –
Бугун мен
уни кўраман.

О, сен, ишқ, муҳаббат, жунунваши туйғу,
Шижоат, самовий парвозга шайлан.
Аллоҳим, бир кунга ақлимни олгин,
Бир кун яшаб келай, шу кўнгил билан –
Бугун мен
уни кўраман.

* * *

Юрагим, санчимма, оғримма,
Бўлар иш бўларкан, бизсиз ҳам.
Иштирок этмоқлик шарт эмас,
Тўлиной тўларкан, тунсиз ҳам.

Азалдан тақдирлар битилган,
Биз эса мисоли кўғирчоқ.
Ўзмоқчи бўламиз вақтдан ҳам,
Ёнамиз, қуямиз – шамчироқ.

Кўнглимиз билади, сезади,
Лек ақл такаббур, мустасно.
Хаёлнинг чўллари бепоён,
Орзунинг боғлари таманно.

Юрагим йиғлама, ўртанма,
Вужудим, руҳимга султонсан,
Сен борсан, қувонч бор, изтироб,
Сен алам, армонга ватансан.

Юрагим, санчимма, оғрима,
Бўлар иш бўларкан, бизсиз ҳам.

* * *

Нима қилиб қўйдинг мени,
Мисли наққош ўйдинг мени,
Сехргарим, о, муҳаббат,
Мендан ортиқ суйдинг мени.
Нима қилиб қўйдинг мени,

Юрагимга бир ўт тушиди,
Хаёлларим қушдай учди,
Сехргарим, о, муҳаббат,
Қадим тоғлар, қоя кўчди...
Юрагимга бир ўт тушиди.

Ишқим билан кўксим ёрай,
Шароб беринг, оҳ, сипқорай,
Сехргарим, о, муҳаббат,
Кеч кузимда бир кўкарай,
Ишқим билан кўксим ёрай,

Энди ғамлар гарддай учар,
Кўзим дунё рангин ичар,
Сехргарим, о, муҳаббат,
Энди мени бахтлар қучар,
Энди мени бахтлар қучар....

* * *

Тун...
Ёмғир..
Сехрли кеча...
Қурбақалар мисоли ҳофиз...
Жўровоз куйлар....

Тун...
Ёмғир..
Сехрли кеча...
Иссиқ бағир...
Қайноқ бўса,
Лабни куйдирар...

Тун...
Ёмғир..
Сехрли кеча...
Юрак чопар мисли чавандоз,
Қон кўпирар, томирга сизмас,
Эврилишлар гўзал, бепардоз.

Тонг...
Қуёш..
Сехрли сахар...
Ёмғир тинар, тинар эҳтирос,
Эриниб уйғонар тўхтаб қолган вақт...

* * *

Қуриётган дарахтнинг шоҳларига гул битди,
Қушлар келиб сайради, қоқ ёғочга тил битди,
Сенсиз яшаб бўлмайди,
сенсиз энди куним йўқ,
Ҳар нўстлогин қатига муҳаббатим – дил битди.

Хаёлларинг шавқидан тўлиб-тошиб яшайман,
Ўша мағрур бошингга бағрим босиб яшайман,
Сенсиз яшаб бўлмайди,
сенсиз энди куним йўқ,
Келар йўлинг пойига жоним тўшаб яшайман.

Шамол елар бетиним, жимирлайди япроқлар,
Ёмғир ёққан саҳродай, ҳузур қилар тупроқлар,
Сенсиз яшаб бўлмайди,
сенсиз энди куним йўқ,
Минг бор оташ ўтида куйдиради титроқлар.

Энди сенинг бўйнингда билакларим гуллайди,
Белларимга чирмашиб, гул печаклар бўйлайди,
Сенсиз яшаб бўлмайди,
сенсиз энди куним йўқ,
Бўлмайди, ҳей, бўлмайди, сенсиз яшаб бўлмайди!

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

ОД ДИ И
ҲАҚ ИҚАТ

Ҳикоя

...одамлар қайнаган катта шаҳарда
одамларни соғиниб юрсанг.
Шавкат Раҳмон

Бир ажиб ҳол: миш-мишларга боқсам, чеврада кўзга илинарли одам қолмабди. Тасаввур қиляпсизми, одам йўқ! Сув бўлмаса, қурғоқчилик бўлади, нарса бўлмаса, йўқчилик бўлади, пул бўлмаса, камбағалчилик бўлади, емак бўлмаса, очарчилик бўлади, Одам бўлмаса-чи?!

Ҳамма нарса бор, одам йўқ... бор-йўғи тўрттагина товушдан тузилган шу сирли сўз (ОДАМ)ни оғиз тўлдириб айтишга ийманадиган бўлиб қолди киши – ўзи йўқ нарсани қандай айтасиз, ахир?!

Бир акамиз ҳикоя ёзибдилар. Қаҳрамонлари қанот боғлаб бутун шаҳар узра учиб чиқади, биронта одамни кўрмайди! Кўчалар ҳувиллаган, у ер-бу ерда қоғозлар, латталар, сувқоғоз парчалари учиб юрибди... Бинолар ўрнида турибди, дарахтлар жойида ўсяпти, ҳаммаёқда ҳаёт изи бор, аммо шу ҳаётнинг гултожи бўлган одам йўқ! Ҳеч қаерда! Ҳатто ўша ҳикоянинг ўзини ўқийдиган ва қадрига етадиган кимса топилса-чи...

Иккинчи бир ўртоғимиз ёзишча, ербетиде кеча-ётган ёқимсиз ишлардан безган биттаси юмронқозиққа ўхшаб ўра кавлаб, ертагига кириб кетган эмиш. Ушангаям, мана, ўн йиллардан ошибди, лекин нимага ертагига кириб кетганини одам бўлиб мунда-ай тушунтирмас ҳам эмиш. Яқинлари ялинишибди, ёлборишибди, ҳеч кимга кулоқ солмабди, ўртага Ҳурматли Кишиларни ҳам қўйишибди, йўқ, сира ербетига чиқмас эмиш. Ҳа? (десангиз,) Акам чилла ўтирган эмишлар.

Бекор гап, бу ўртоқ ё бизни овсар деб ўйлайди, ё туппа-тузук эсли-хушли тўпلامни чалғитмоқчи – унинг иши чилла эмас, аниқ чилла эмас! Чилла бунақа чўзилмайди, чилла қирқ кун кечади, У одам ертагига кириб кетганига ўнйиллардан ошибдими, бу ерда бошқа бир гап бор – мана сизга чуваланган калава! Илмий ташкилот (ИТ)лар қаёққа қараяпти ўзи? Оғизларини очиб ўтиравермасдан – томоқларига кепакчивин кириб кетади! – калаванинг учини ахтаришса бўларди!

Бошқа битта ҳикояда бир тентак Қишлоқ этагидаги кулбасини ўзига гўр қилиб олиб, ювинчсиз-кафансиз кириб кетганимиш. Шу кириб кетганича, Қишлоқ уни эсидан ҳам чиқариб юборганимиш...

Бири биридан сирли, бири биридан қўрқинчли миш-мишлар... Бу миш-мишлар нима демоқчи ўзи? Ербетиде одам зоти кирилиб битди: кимлардир чилла баҳона ертагини макон тутган – нималарнидир кутиб пуси-иб ётибди; яна бошқалари ҳовли-уйларини мозорга айлантириб, тириклай гўрга кириб кетган – қиёматни пойлапти... демоқчимми?!

Оллоҳ-Оллоҳ, одамларга нима бўлган ўзи? Ербети нимага торлик қилиб қолди? Юраги нега сиқилипти? Кўнгли нималарни тусамқода? Утаётган кунига рози бўлиб, думини йиғиштири-иб яшайвермайдими?

Қандай яхшийдими, юрган эди одамлар тирикчилигини қили-иб... шаҳарлар гавжум эди, игна ташласанг ерга тушмасиди (Наби ёзувчи айтишча, ерга тушмаслигига сабаб – ризқ ахтариб юрган биронтаси у игнани шартта олиб олиб, ўша заҳоти уйига суриб юборармиш).

Ундай десак, кўча тўла юрганлар ким? Булар одам бўлмаса, одам қани? Уларни кўрмайпмизми ё

икки оёқли инсон мустақил тур сифатида чинданам йўқолиб кетдими? Йўқ. Ана, юрибди одамга ўхшаб. Тепадан игна ташлаб кўринг-а...

Ўзи ёзувчи халқи ғирт қитмир бўлади, худди бошқа мавзу қуриб кетгандек ё ёзадиган гапи қолмагандек, йўқ ердан масала чиқариб юради. Гапни қаранг: чеврада пичоққа ярарли бутун одам қолмаган эмиш. Қўйиб берсангиз, топсаю пичоққа яратворса. Бутуни бўлмаса ҳам, яримталари юрибди-ку, дейдиган эркак йўқ.

Хуллас, бу ҳикоялару бу миш-мишлар бир куни жонга қаттиқ тегди. Ишни ўзим ўрганмоқчи, ўрганиб, тагига ўзим етмоқчи бўлдим. Оёққа шиппакни илдим у шартта кўчага отилдим.

(Аслида, калава учини ўтирган чиллахонамда ёки ётган гўримда ахтарсам ҳам бўлаверарди, нега деганда, одамсиз кўчада менга нима бор. Лекин бу ўринда кўчага чиқиш ҳолати муҳим, унга алоҳида урғу берилгани шундан – оёққа шиппакни илишда ва кўчага шартта отилишда шиддат ва жонкуярлик бўртиб кўринади. Ҳолат қанча бўрттирилса, шунча қизиқ. Узр.)

Шундай қилиб, кўчада...

...аҳвол ўша-ўша – ғиж-ғиж кимса, тикилинч... ҳамма қаёққадир шошади, елади-югуради, ғовур-ғувур қилади, аммо биров-бирова қарамайди, биров-бировни танимайди, туртиниб йиқилиб тушсангиз, тапир-тупур босиб кетаверади, одамсиз демайди, кўзлар олазарақ, кимнингдир тепадан тўсатдан игна ташлаб қолишини пойлайдими ё? Ҳар эҳтимолга қарши оёғи тагига қараб юради, ниманидир ахтаради.

Булар ким? Қўймасдир, балиқмасдир, ахир! Айтмоқчи, бу ғиж-ғижлик “ким?” сўроғига жавоб бўладими, “нима?” сўроғига жавоб бўладими? Бу гавжумлик кимларданми, нималарданми ҳосил бўлган?

Катта йўл бўйида, бу жумбоқ тагига етолмай, гарангсиз турган паллангиз бошига айланма чироқ кўндириб, белига белдамча бўёқ тортган алламбало мошин шовқин-сурон билан ўтиб қолади. Карнайи оламга гўлғула солиб, ўшқиради:

– Ўн олтию эллик тўққиз, тез йўлни бўшат! Сенга айтяпман!!! Пиёдалар, сенлар ҳам кўздан йўқолларинг, ҳозир бу ердан Бозорқўм ўтадилар!..

Саволингизга жавоб дарров чиқақолади: ҳа, булар “ўн олтию эллик тўққиз”лар, “пиёдалар”, “Бозорқўмлар” экан, дейсиз.

Дейсиз-да, ғалвадан узоқроқ туриш учун шоша-пиша дуч келган дарвозага ўзингизни урасиз. Енгил нафас оласиз. Бир оз ҳушингизга келганингиздан кейин теварагингизга қарайсиз. Қарасангиз, ҳалиги Бозорқўмининг бозорига кириб қолган бўласиз.

Дўкон қаторлари ҳам, майдонлар ҳам гавжум. Ҳамма одамга ўхшайди, лекин ҳеч бири иккинчисини одам ўлароқ йўқламайди: бири олувчи, бири сотувчи, бири чойчи, бошқаси паттачи, ўртада арава тортувчилар ҳам бор. Бақиргани бақирган:

- Ҳой калла, нари тур!
- Ҳой салла, бери тур!
- Кўзингга қарасанг ўласанми, мол?!
- Пў-ўш, арава!
- Қо-оч, арава!..

Ва ҳоказо. Одаммас у, арава у, мол у, калла у, салла у...

Жиғибийрон бўла бошласангиз, зумда тепангиз-да одмироқ кийиниб олган Биттаси қийшайиб пайдо бўлади:

– Ҳа, тинчликми? – дейди кўп маъноли ўқрайиб. Маъмуриятга тегишли панжарали бир эшикни кўрсатиб, им қоқади.

Бозорқўмнинг бу хосхонаси қанақа хона эканини ва бу одми кийинган Биттаси сизни нимага у ёққа таклиф этаётганини англамаган бўлсангиз-да, негадир ўтакангиз ёрилай дейди, юрагингиз ҳовут олади. Эс борида этакни йиғиштириш лозимлигини тушуниб қоласиз ва тез бозордан оёқларни узасиз.

Энди бошимни қаёққа суқсам экан, деб ҳовлиқиб кетаётганингизда манглайига “Дўхтирхона” ёзуви осилган бинога кўзингиз тушади. Томирингизни ушлаб кўрсангиз, юрак уришингиз чатоқ... йўқ, урмаяпти, чоптирилган кўқонарава ғилдирагидай дуқирлаб ётибди! Қафасини ёриб чиқай дейди. Жон ҳалпида ичкари отиласиз.

Эшик тагида бир қоровул кампир ўтирибди. Ёши тўқсонларнинг нари-берисида. Қоқсуяк жасадига оқ халат кийиб олган. Шунчаки ўтирмаяпти, ўзига ҳоқимият тегиб қолганидан маст! – кайфини суряпти:

- Кимга келдингиз? Йўқлар! Кейин келасиз!
- Сизга йўл бўлсин?
- У ёққамас, бу ёққа!
- Бу ёққамас, у ёққа!
- Ўтиринг! Туринг!.. – деб ётибди.

Сизнинг ҳам қаршингиздан тўсиб чиқади:

– Ҳой касал, қаёққа? – дейди гупириб.

Довдирайсиз.

– Касалмасман мен, одамман, соппа-соғ одамман, – деб ғўдранасиз.

Қоровул кампир ўзиникидан қолмайди:

– Касалсиз! Касал бўлмасангиз, бетта нима қип юрибсиз?! – деб дўқ уради.

– Юрак дўхтирига бир кўринмоқчийдим... – дейишга мажбур бўласиз.

– Ана, айтдим-ку, сиз касалсиз, жиддий касалсиз, сизнинг юрагингиз чатоқ! – деб касалингизга аниқ от қўяди қоровул кампир.

Чорасизликдан кўнақоласиз:

– Ҳа, касалман, юрагим нимагадир типирчилаяпти, – дейсиз. Ихтиёрсиз равишда товушингиз йиғламсираброқ чиқади.

Кампир бир оз юмшайди.

– Бизда ҳамма касал, соғи йўқ, – дейди дардингизга шериклигини билдириб.

“Сиз ҳам соғ эмассиз, момо! Сизнинг миянгизга қурт тушган!” деб бир чимчилаб олгингиз келади-ю, чимчилашга илингудай этнинг ўзи йўқ тўқсон ёшли бу кампир кўргурда.

Ҳа, момо ҳам ёшлигидан катта бир дардга чалинган аниқ, чалинганидаям биратўла оғир – мансаб дардига, унинг ҳам кўпларда учрайдиган юқумлисига чалинган. Ҳавоси ҳалиям пасаймаганидан, бир замонлар улуғ-улуғ даргоҳларнинг мафкура бўлимларида қандайдир югурдак вазифасида ишлагани билинади. Роса тиришганига қарамай бўйидан тепага кўтарилмаган, кейин ҳойнаҳой биронта хотин-қизлар кўмитасига ўтиб олиб ёшини қаритган. Аниқ шундай! Тўртта хотинни у ёққа етаклаб, олтитасини бу ёққа ета-

клуб ўрганиб қолган эмасми, нафақага чиққанидан кейин уйда юраги сиқилавериб, роса мўлжаллаган-да, мана шу ерни топган. Яхши-да, буйруқ бериб ўтиради. Бу ерга келувчи ҳамма унинг буйруғига бўйинсунади. Шўрлик касаллар “Дўхтирхонанинг энг каттаси шу бўлса керак”, деб ўйлайди. Ўзини тутишидан қоқсуяк энига оқ халат ташлаганига ҳам камида ўттиз-қирқ йиллар бўлиб қолган-ов...

Ҳаҳ, нотавон кўнгил-а! Бола-чақанинг роҳатини кўри-иб, оёғини узати-иб ётмайдими уйда...

...деганингиздан фойда йўқ. Иложсиз кўнасиз: “Менга нима?” дея кўл силтайсизу кампир кўрсатган иккинчи қаватга чиқасиз. Сўнг ўннга – йўлакнинг ўрталарига борасиз ва чап томондаги 7-хона эшигига қарайсиз: “Юрак амалиёти бўлими” ёзувини ўқийсиз.

Амалиёт? Бирданига-я?

Кирсангиз, худди кўксингизни ёриб, юрагингизни суғуриб олиб ташлайдигандек ваҳмага тушиб, ўйлаб ҳам ўтирмай орқага қайтасиз.

Буларга ишониб бўладими? Булар учун сиз одам-массиз, касалсиз, касаллардан биттасисиз. Керак бўлса, шартта юрагингизни олади-да, ўрнига йўл чек-касидами, ахлат қутисидами ўлиб ётган ит ё мушукнинг буйрагини қўйиб чиқариб юбораверади. Ё занглаган қандайдир темирга алмаштириб қўяди. Сизникини эса, дуч келган бирор четэлликка кўкига пуллайди...

Э-э, йўқ, ошна, юрак ҳозирча ўзимизга ҳам керак, дейсизу қочасиз. Пастда яна дарддошингиз кампирга йўлиқасиз. Энди оғзини жупламоқчи бўлиб турганида ўзингизни эшикка урасиз. Шўрлик мафкурачи-кўмитачи кампир ортингиздан:

– Учрашингизми? Нима деди? Буларнинг биттасигаям қулоқ солманг, ўрикнинг сувидан ичиб юринг. Мана, менда бор, бир истакан ичиб кетасизми? – деганича қолаверади.

Катта кўчага чиқиб олгач, ичингиздан тўлиб бир уф чиқади. Енгил тортасиз. Ўннга юраймикан, чапга юраймикан, деб бошингиз қотиб турганида икки ёнингизда иккита азамат йигит пайдо бўлади.

– Ҳа-а, худди бонкани ўмариб чиққан ўғрига ўхшаб ҳансираб турибсан бу ерда? – дейди биттаси сиқиб келиб.

Иккинчисига қарайсиз. Униси ҳам худди шундай дегандай туюлади сизга. Ё иккаласи бир пайтда гапирдимикан? Ҳарҳолда, бу сўзлар бирваракайига иккала қулоғингиздан жаранглаб киргандай бўлади. Ўзингизни йиғиштириб олиб улгурмасингиздан иккала томондан бир пайтда иккинчи гулдурос товуш келади:

– Кимсан?!

Айтгандай, шаҳарда одам зоти қирилиб битган бўлса, унда мен кимман? Булар ким? Нимага дуч келган Азамат дуч келган кимсанинг кимлигини суриштириши керак?

Саволларингизга тезда жавоб топа олмайсиз, миянгиз секин ишлайди, умуман ишламай қолади миянгиз.

– Юрган бир одамман... – дейсиз нимагадир хижолат чекиб.

– Одамман, йўқми – текширамиз, аниқлаймиз! – дейди Азаматлар. Оддий гапниям негадир дўқ билан гапирди. Кетидан яна гулдиратиб: – Рўмолчанг борми?! – деб қолади.

Оббо, рўмолчани нима қилади? Нимага ёнимда албатта рўмолча олиб юришим керак?

– Йўғиди, уйдан шошиб чиқиб келаверибман, – дейсиз шалвираб. – Кейин, менинг бурним унча-мунчага оқавермайди, ўшанга кўпинча рўмолча олиб юрмийман, – дейсиз баттар хижолат бўлиб.

– Қанақа одамлигингням, бурнинг оқар-оқмаслигиниям аниқлаймиз. Қани, олдимишга туш-чи!

Олдиларига тушингизга зарурат қолмайди – икки қўлтигингиздан олиб, оёғингизни ерга теккиздириб-теккиздирмай диконглатиб, қаёққадир сургалай бошлашади. Елкаларингиз зирқирайди.

– Ҳов, мен сизларга ғўламанми, одамман ахир! – деб кимлигингизни билдириб қўймоқчи бўлсангиз, биқинингиз муборак муштлардан иккитасини ейди.

– Ўзингни бос, бўлмаса, қаршилиқ кўрсатди, деб керакли жойга топширвораман, энангди кўриб ётасан! – деб ўдағайлайди биттаси... йўқ, иккаласи.

Ҳартугул, олиб бораётган жойлари яқин экан. Қаттиқ исканжаларидан тезроқ қутуласиз.

– Кўзлари жойида эмас, шубҳали туюлди, унинг устига чўнтагида рўмолчасиям йўқ. Бурни оқмасимиш, – деб ўзларидан каттароқ бошқа Азаматга топширади иккаласи.

– Бурни оқмаслик айб саналмаса керак!.. – дейсиз ўзингизча чиройли лутф қилдим деб ўйлаб.

Катта Азамат катталигидан ташқари, қўлдан ҳам берган экан, гарданингизга ёмон бир мушт тушади.

– Сен мен билан ҳуқуқ талашяпсанми?! – дейди. Сўнгра салмоқланиб ўрнидан тура бошларкан, оёғи тагига бир сўкинади-да, узун эснайди. – Яхшилиқча ўзинг тан ол: бурноқмисан, суллоҳмисан – на-амасан? – дейди бошқача бир ҳузур ила. Эснаш чоғи икки ёнга керилган гурзидай муштларини аста-секин юқорига ҳаволатиб туриб, ҳар эҳтимолга қарши яна бир марта иккала елкангизга туширади.

– Битта рўмолчага шунчами, эй одам?! Сиздиям бола-чақангиз бордир?! – деган маънисиз ҳайқириқ чиқиб кетади оғзингиздан.

– Мен Азаматман, шунга ойлик оламан! Сен эсанг, бурноқсан, тушундингми?! Устига устак, чўнтагингда рўмолчанг ҳам йўқ!

Урди Худо! Бурноқ эмаслигингизни, рўмолчани тасодифан олмай чиққанингизни кимга ва қанақасига исботлай оласиз бундай бир паллада? Кўчада лаллайиб юрибсизми, унинг устига, қаёққа юрайин экан, деб иккиланиб туриб қолдингизми, камига чўнтагингизда бир парча латта ҳам йўқ – қип-қизил бурноқлигингизга бундан ортиқ далил бўлмаса керак!

Кўрқиб кетасиз. Бу ердан тез қутулмасангиз, осмон устиданми, ер тагиданми бурноқ топиб келасан, деб иккитасини кўчага чиқариб, ўшандан бери йўл пойлаб-зерикиб ўтирган манави Катта Азамат қўйми ё эчкининг ичак-чавоғини бўйнингизга илиб қўйиши ҳеч гап эмас.

– Ўртоқ Азамат ака, мен тинчгина уйимда ётганидим, қайси шамол сургалаб кўчага олиб чиқди, билмай қолдим. Чинданам бурним оқмайди, бурним оқмаслигини хоҳлаган дўхтирингиз текшириб кўраверсин... Лекин кўнгил тортганда арақ-парақ ичиб тураман, ўшанда бурнимдан сал сув келмаса, бошқа пайт доим куп-қуруқ. Ишонмасангиз, қўшниларимдан

биронтасини чақириб сўранг: мен тозаман, ҳеч кимга зиёним йўқ, ўртоқ Азамат ака...

Ароқни эшитиб Катта Азаматнинг кўзлари намиқади, кўнгли юмшайди.

– Зиёнинг бўлмаса, туришингдан, фойданг ҳам йўққа ўхшайди сенинг, – дейди нималаргадир ишора қилиб. – Масалан, доим ўзингни ўйлайсан, бизни ҳеч ўйламайсан!

– Мени қўйворинг, фақат сизни ўйлашга сўз бераман, ўртоқ Азамат ака!.. Аксига олиб, уйдан қуруқ чиқибман.

– Йўқ, сени энди шундай қўйиб юборолмайман. Анови иккала Азамат нима деб ўйлайди – сени берган, мени олган деб ўйлайди. Хатга тушдингми, энди хат билан чиқасан беттан, – дейди-да, қаёққадир сим қоқади: – Алў, идорами? Бурноқлардан биттасини қўлга олганидик... – деб гап бошлайди-ю, давомини айтмай, дарров тилпонни ўчиради. – Айтгандай, ўзимзинг ҳам дўхтиримиз бор, лақаби “Баковул”, бизда эксперт бўлиб ишлайди. Олдин ўша текшириб кўрсин, кучи етмаса, ўткироғини чақирамиз.

Сўнг бошқа рақамларни тиради.

– Баковул оға, бир кириб кетолмайсизми?

Ҳаял ўтмай, хонага кўркамгина бир йигит кириб келади. Кирасолиб, осмондан тараша тушгандай:

– Нима бу, кўчаларда тентираб юрибсиз?! – дейди кўзингиз тубига тикилиб.

Туйқус миядан мушт еган каби каловланасиз.

– Тентираб юрганим йўқ... уйда тинчгина ўтирганидим, нима палакат босдию кўчага чиқиб кетганимни билмай қолибман... – дейсиз дудуқланиб.

– Соқол-чи? Соқол қўйиб олибсизми?

– Ука, тушунадиган одамга ўхшайсиз... – деб ғудрана бошласангиз, бирдан Баковул сўзингизнинг белига болта уради:

– “Ука” деманг! Биринчидан, мен укангизмасман, эксперт-дўхтирман! Иккинчидан, сиз ҳам акаммасиз, бурноқсиз, тушундингизми, рўмолчангиз ҳам йўқ!

Капалагингиз учи кетади

– Баковул ака, инсоф қилинг... шу... мен бурноққа ўхшайманми, а, яхшилаб қаранг, ўхшайманми?... Фақат, бугун нимагадир рўмолча олиб чиқиш эсимдан чиқибди, холос. Соқол ҳам соқолмас, айтдим-ку, бешолти кундан бери кўчага чиқмаганидим, бетимни жун босиб кетди.

– Ҳа... – дейди эксперт-дўхтир. Иягини ғижимлайди. Бир сизга, бир Катта Азаматга қарайди. Яна бир марта чўзиб “Ҳа-а” дейдию: – Роса айёр экан, аниқлаб бўлмади... Хуллас, бу ёғи ўзингизга ҳавола. Нима дейди: эти сизга, суяги бизга, – деб хонадан чиқиб кетади.

“Суягингизнинг эгаси”га ордидан мўлтираб қараб қоласиз. “Этингизнинг эгаси” эса, сиздан бир нарса чиқмаслигига кўзи етибми, энди нима қилсам экан, деган маънода жичча ўйланиб қолади. Сўнг дарров хушёр тортади:

– Аслида, ўйланиш бизга хосмас, биз луббой ишни шартта ҳал қип қўяқоламиз, – дейди ўзини оқлаганнамо оҳангда. Жичча ўйланиб ожизлигини билдириб қўйганига хижолат чекади. – Илигингни қоқмоқчидим-у... бахтинг бор экан, бола, эксперт-дўхтиримиз сендан манқа топа олмадилар. Аммо-лекин арақни вақтида эслатиб қолдинг, бизнинг тилда у

“спиртли ичимлик” дейилади... Майли, катта эксперт-дўхтирларни овора қилмай қўяқолай. Зув чиқ-да, қорангни ўчири! – дейди кўзидан олов пуркаб.

Ўзи бугун омадингиз кептурибди. Аниқ! Бўлмаса, бунақа жойдан биров бунақа онсон кутулиб чиққан эмас! Тағинам анави Баковул деганлари инсофли дўхтир экан, аниқлаб бўлмади, деди, бошқалар аниқларди, бурнида манқаси бўлмаса ҳам, ўйлаб ўтирмасдан бор деб хулоса берарди. Ана ундан кейин бу Азаматларнинг хунарини кўрардингиз... Худо сақлади.

Энди туёқлар тез шиқиллатилмаса бўлмас. Нарироқ бориб, ўзни сал босиб, яхшилаб ўйлаб олинади – нима қилиш, қаерга бориш ўшанда маълум бўлади.

Яна эски ҳол: ўннга юрайми, чапга юрайми? Айтгандай, уйингиз қайси томонда бўлса, ўша ёққа юрасиз-да. Лекин... уйингиз қаёқда?

Қаерга келиб қолдим ўзи, деб турганингизда қаршингизда бир мошина тўхтади.

– Мижоз, ташлаб қўяйми? – дейди кирачи ойнагидан бошини чиқариб.

Буниси энди ўлганнинг устига тепган дейилади. Ажабланиб қарайсиз. Шу кирачига ҳам бир мижозсиз, холос. Албатта, уям нари борса бир кирачи-да...

Хафсалангиз пир бўлади. Кирачига жавоб ҳам қилмасдан, бошингиз оққан томонга бурилмасиз-да, юра... йўқ, судрала бошлайсиз.

Кўнглингиздан, бир бошга бир кунда шунча ҳодиса... кўп эмасми, деган ўй кечади. Пиёда бўлдингиз, арава бўлдингиз, касал бўлдингиз, бурноқ бўлдингиз, мана, мижоз ҳам бўлдингиз, аммо одам бўлмадингиз... Хўрлигингиз келади, эзилиблар кетасиз.

Гавда эгик, бош ундан-да эгик, кўзлар ер чизади; икки қўл чўнтақда, оёқларни тўғри эмас, чалиштириб ташлайсиз, гўё теварақда кимса йўқ, бир ўзингизсиз; кимгадир елкангиз тегиб кетганига ҳам, у кимдир орқангиздан “Хов, кўр!” деб ҳақорат қилганига ҳам парво қилмайсиз, бир ўнг томонга, бир чап томонга тиш орасидан чирт этказиб тупук учуриб қўясиз, сиз дунёни унутгансиз, дунё сизни танймайди...

Ие, нега танймайди? Нега танимаслиги керак? Мен шу қадар ҳеч кимманми? Майли, отимни билмасин, майли, мени олдин ҳеч қачон кўрмаган бўлсин, лекин одамман-ку! Одам одамни таниши, одам одамга Одамга ўхшаб муомала қилиши керакмасми?! – дейсиз йиғлагудай бўлиб.

Туйқус туртиниб, ёмон мункийсиз, ўйларингиз сочилиб кетади. Аспалдан икки қаришча қовурғали темир чиқиб қолган экан. “Э лаънати!” деб юборасиз. Лаънатингиз шиппагингизнинг бир тасмачасини узиб юборган темиргами ёки йўлгага аспални пала-партиш босган шалтоқи аспалчиларгами аталганини ўйлаб ўтирмайсиз, эгасига етишидан кўнглингиз тўқ. Фақат, кайф-баракамни учуриб юборди-я, деб ғашланасиз. Нимани ўйлаётувдим ўзи? Ҳа, одамларни...

Одамлар...

Яшаши қизиқ бу одам боласининг: эрта билан туради, бет-қўлини ювади, унда-мунда нонушта қилиб, уйдан чиқади. Қаёққа боради, борар ери белгилими, йўлида тўғри кетяптими – кўп ҳам ўйлаб ўтирмайди. Аммо ҳар куни шу: эрта-саҳардан, болам-чақам деб, умид билан, бир тишлам нон топиш илинжида, осто-

хона сакраб кўчага чиқади – насибасини излайди. Бирнима топса, боши кўкда! Тез уйига сурворади. Топмаса, қайтгиси келмайди, тимирскиланиб юраверади. Қанийди, ҳеч йўқ бир игна топилса, дейди. Кечани кеча, кўчани кўча демай изғиб-санқиган одам, ўйлайсиз, бекорга юрибдими? Сира умидини узмайди, ўзига аталганини излайверади. Уларга ҳам битилгани бор, албатта. Фақат, қайсидир кавакка яшириб қўйилган бўлади. Гап ўша кавакни топиб, қўлни чўзиб олишда қолган, холос...

Ана, ўзимизнинг Бозорқўмларни олинг. Нимага уларга доим йўл бўшатиб яшаймиз? Чунки уларни чексиз ҳурмат қиламиз. Нимага ҳурмат қиламиз? Чунки Бозорқўмларнинг ташвиши катта. Тўғри, мундай ўйлаб қаралса, у катта ташвишининг бир учи айланиб-ўргилиб келиб бола-чақасининг оғзига ва ё ўзининг қорнига уланган бўлиб чиқади. Биламиз, лекин айб санамаймиз. Нимага айб санамаймиз? Чунки Бозорқўмлар катта кишилардир, қоринлари ҳам катта бўлади. Дарҳол енг шимариб тирикчилик кетидан тушишлари шундан. Бўлғуси Бозорқўмларнинг ризқи зинага сепилган бўлади. Биринчи зинадагисини териб еб бўлганидан кейин иккинчисига чиқади, иккинчи зинага кўпроқ, учинчисига ундан ҳам мўлроқ сепилган бўлади... Тепалагани сари ризқининг кўпаяётганини кўриб, иштаҳаси очилиб, яна, яна тепалагиси келаверади. Атайлаб шундай қилинган, чунки зинанинг ҳамма босамоғига дон бир хил сепилса, ким ҳам тепага талпинарди.

Пиёдалар, аравалар, чойчилар, паттачилар, касаллар, бурноқлар, кирачилар, мижозлар... қоринлари кичик бўлганидан улар “Кичик одамлар” дейилади. Уларнинг дони энишга ва тобора сийрак сепилади – ҳансираб излайверади, излаган сари эниб бораверади... Тиним билмай елади, югуради, охири теварақни кўрмай қолади. Ёнгинасида тепага ўрлаб кетган зинани ҳам, бу зиналардан чопқиллаб ё судралиб чиқиб бораётган бўлғусиларни ҳам илғамай қолади. Илғаса-да, парво қилмайди. Зотан, илғади нима, илғамади нима. Бурни катагига кўнган пашшани кўришга ҳафсала йўғ-у, зинага қарайдими?! У ўзининг донини топиши керак, унга аталгани энишга сепилган.

Бозор деганлари, ўзи, айна шу катта-кичик қоринлар учун чиқарилган – қимирлаган жон бор, тўрт танга топсам дейди. Бир-бирининг қўлига қарайди, кўзини аланг-жалаң қилиб, ўзига аталганини соғиниб ахтаради. Ўзиникини юраги билан сезади, шаппа ташланади, олади, чўнтагига тикади, орқасидан эҳтиёт шарт жилмайиб қўяди – хижолатликдан чиқмоқчи бўлади гўё. Омади чопганлари зина сари чопади, қолганлар яна энишга ёйилади.

Кечкурун каттаю кичик ҳамма уй-уйига келади, қаршисига чопқиллаб чиққан бола-чақасини кучоғига олиб эркалайди, ёноқларидан ўпади, эртақлар айтади. Хотини пиширган овқатларни ҳузурланиб ейди, телевизор кўради, суякларини қисирлатиб керишади, кейин ухлайди. Ухлаганида хуррақлар отади, тотли-тотсиз тушлар кўради.

Албатта, бу савдолар бари уйғоқларга ва тирикларга хос. Ухлоқ ё ўликлар зарарсиз борлиқлардир. Улардан ҳеч кимсага зиён йўқ. Ҳамма қилғилик уйғоқлар ва тириклардан чиқади. Кулгили. Тирикликда

ё уйғонишда нима сир бор экан, деб тагига етолмай-сиз. Тириклар ва уйғоқлар ўзларининг одам эканини унутади гўё.

Хуллас, ғирт томоша... “Э Одамзод!” деб юборгингиз келади.

Бунақаси кўрилмаган. Кўрилган бўлса ҳам, кўрганлар аллақачон ўтиб кетган, ҳозиргилар билмайди. Хуллас...

...шу дам оламни машина ғилдиракларининг чий-чийи, ўткир сигналларнинг бип-бипи босиб кетади. Чала-ярим хушингизга келасиз. Катта йўл ўртасида нимага ва қачон қаққайиб туриб қолганингизни эсламай-сиз, бу машиналар сизни уриб юбормаслик учун қий-чувлатиб зўрғалатдан тўхтатилганини ҳам англамай-сиз. Ҳайдовчилардан кими машинаси ичида ўтирганича қўлларини пахса қилиб, кими ойнагидан бош чиқариб, лекин бари оғир-оғир сўзлардан тош ясаб сиз томонга отаётган бўлади. Нима бўлганини энди секин ажрата бошлайсиз. Юрагингиз орқага тортиб, четингизнинг орасигача бижирлаб кетади. Аммо гарангиз, илдам ўзингизга келолмай-сиз. Чайқалиб тураверасиз. Биттаси машинасидан шартта тушиб, устингизга бостириб келаверади. Урса керак, деб ўйлайсиз. Лекин ҳимояга тайёрланиш хаёлингизга келмайди, бу ҳолда ўзингизни барибир ҳимоя қила олмас эдингиз ҳам.

– Кўз борми, одам?! – дейди у ўдағайлаб. Лекин урмайди. Қўлтигингиздан олади-да, тўхтаб турган машиналарни оралатиб, чеккага судрайди. – Худо сақлади, ака. Бўлмаса, битта сизни деб, қаранг, қанча машина бир-бирига кирарди. Нима хаёл сураётувдингиз ўзи?..

Индамай-сиз. Индаёлмай-сиз. Ичингиздагиларни қандай тушунтирасиз, ахир? Йигит ўзи куйиб, ўзи гапираверади:

– Ўн одимгина нарига борганингизда, давлат кўрга ҳассадай қилиб атай чизиқ тортиб қўйибди, ўша чизиқдан ўтардингиз – бу кўргилик йўқ эди. Давлат бекорга йўл чизмайди, ака, кўзингизни очинг, хўпми? – дейди ва сизни кўчанинг нариги бетига ўтказиб қўйиб, ўзи машиналар оломони ўртасида қолиб кетган уловига қараб чопади.

Гулхона панжарасига суянганча нафасингизни текислар экансиз, бирдан кўзларингиз чақнаб кетади:

Нима деди? “Одам” дедими? Ҳа, шундай деди! Аниқ! “Одам” деди!

Бу сўз қачонлардан буён биринчи марта ишлатилганини эслайсиз. Завқингиз кўзийди. Ҳозиргина дахшатли палакатдан зўрға қутулиб қолганингиз ҳам эсингиздан чиқади. Кўнглингизни аллақандай сурур эгаллайди. Миянгиз тиниқлашади.

Одам! Қандай чиройли, қандай соғинчли, қандай ёқимли Сўз! Ҳатто бемалол оғизларни тўлдириб айтса бўлади! Ахир, бу улғувор унвонга Одам бола-си ҳартомонлама лойиқ. Чунки у энг биринчи галда Одамдир! Одам бўлиб туғилган, Одам бўлиб қолажак! Фақат, бунинг учун у ўзини ҳамиша Одам ҳис этиши, бир-бирига энг олдин Одам ўлароқ боқиши, бир-бирида энг олдин Одамни кўриши керак. Бундан ортиқ ҳам эмас, бундан кам ҳам эмас!..

Мана шунақа гаплар.

Бир ҳисобга, оёққа шиппакни илиб, чиллахонангиз ёки гўрингиздан шартта отилиб кўчага чиққанингиз яхши бўлган экан. Наридан бериси билан ярим кунда кечган воқеалардан оддий бир ҳақиқатни англаб етасиз.

– Эй одамлар, мен ҳам бир одамман, ахир! Биз ҳаммамиз одаммиз, азиз ва мукаррам Одам қилиб яратилганмиз! – деб ҳайқариб юборасиз.

Бу гаплар хушингизга ёқиб тушади, яна бир марта қайтарасиз. Кўчада етти яшардан етмиш яшаргача ҳамма қотади. Бир муддат анграйиб, оғзингизга қараб қолади. Ҳатто машиналар тақа-тақ тўхтади. Ҳеч ким сигнал чалмайди. Биров бировни сўкмайди, қўлини пахса қилмайди, очиқ чеҳра билан юзингизга термилади, яна нима деркин, деб оғзингизни пойлайди. Сиз эса, унутилган бу оддий ҳақиқатни учинчи бор баралла такрорлайсиз ва... айтган сарингиз, яна айтгингиз келаверади. Овозингизга қўшилиб кайфиятингиз ҳам кўккача юксалади гўё.

Оёқларингиз қушдай енгил бўлиб қолади. Дадил ва илдам юра бошлайсиз. Қаёққа бораётганингизнинг аҳамияти қолмайди. Уйингиз қаёқдалигининг ҳам энди қизиғи йўқдай сизга. Зотан...

...илмий изланишингиз ҳарҳолда натижа берди – ҳаммаси тушунарли бўлди.

Қозоқбой ЙЎЛДОШ,
Муҳайё ЙЎЛДОШЕВА

ПОЪ ПЎШИДА ЁПЛАР СУРУВ

ёхуқ халқона шеърятга бир назар

Ўзбек шеърхони кўп йиллар давомида поэтик сўзнинг силлиқ, жарангдор, имкон қадар “адабий” бўлишига обдон кўниктирилган эди. Миллий шеърятга илк бор Миртемир домла томонидан киритилган жонли сўзлашув унсурларини Т. Сулаймон бир қадар кучлантирди. Ҳ. Худойбердиева, А. Суюн, Р. Мусурмон каби шоирлар ижодида ифоданинг халқчиллиги муайянлашди. Лекин бу шоирларнинг шеърятда халқнинг руҳиятига хос ўзгачаликни беришга кўпроқ эътибор қаратилар, айрим экзотик сўзларни ҳисобга олмаганда ифода кўпроқ даражада адабий эди. Ҳаёт Шодмон билан Ҳол Муҳаммад Ҳасан шеърятимизга ишлов берилмаган, силлиқланмаган ўзбек сўзининг табиий стихиясини олиб кирди. Адабийлашмаган, грамматик қоидаларга мувофиқ тарашланмаган, халқ тафаккури ва руҳининг ифодаси бўлган, улус кўнглини бевосита ҳис этиш, миллий хотирани яшартириш хусусиятига эга бу шеърый сўзлар адабиётимизга ўзгача бир эпкин олиб кирди.

Ўз ижоди билан адабиёт ихлосмандлари эътирофини қозониб келаётган шоир Ҳол Муҳаммад Ҳасаннинг “Қадимий кўшиқ” тўплами бутунисича ана шундай шеърлардан ташкил топган. Асллик ва бетакрорлик ҳар қандай бадий яраткининг санъатлигини белгилайдиган муҳим омиллардандир. “Қадимий кўшиқ” китобидаги кўпчилик шеърлар асл миллий илдизга эга, қайтарилмас яратиклар экани билан ажралиб туради. Халқона руҳ ва сўзлашув тили шоир ижодига шунчалар сингишганки, ҳатто мухаммас жанрида битилган “Наврўз” шеърида ҳам шева сўзлари мўл-кўл ишлатилади. “Қўзигуллар мўғжаси мусичалар сирдошими, Бойчечак косасига томган тўрғай кўз ёшими”, “Чучмомо бошидин тушди синиб пушти кўза” каби ифодалар таркибидаги аруз ўлчамларига тушмайдиган “қўзигул”, “мўғжа”, “тўрғай”, “чучмомо”, “кўза” каби туркона сўзлар йилбошини кутаётган элибой ўзбек турмуш тарзи ва руҳий оламнинг ҳаққоний манзарасини чизиш имконини берган.

Ҳол Муҳаммад Ҳасан поэтик тасвирга тортган воқелик ва инсон феъл-атвори, фазилату иллатларига холис ёндашади. Шу боис шеърларида тасвирланаётган киши табиатининг қабул қилиниши душвор яширин хусусиятлари, фитратининг ичкин жиҳатлари ёрқин гавдаланишига эришади:

*Фаросату фаҳмдан йўқ дарак,
Подалла, товушқон юрак,
Кун кечириб юрган жонсарак,
Ҳар додарни одам санама.*

Элибой – чорвадор ўзбек ўз турмуш тарзидан келиб чиқиб, фаросатсиз кимсани “подакалла”, кўрқоқ касларни эса “товушқон юрак” атайди. Топиб қўллангани учун ҳам айна шу икки сўз образнинг моҳиятини очиш ва дидактик йўналишдаги шеър ҳиссийлигини оширишда қўл келган. Ушбу тасвирда одамлик ва одамийлик бобидаги ўзбекча жайдари талаб акс этган. Одамнинг одам бўлолмагани шоирни қийнайди, айна вақтда, “Асли одам ўзи жуда кам, Икки оёқ билан юрса ҳам”, – тарзида элибойларга хос кенглик билан дунёнинг бири камлигини айтиб, ўқирманга таскин бергандай бўлади.

Ҳол Муҳаммад Ҳасан ўзбек руҳиятидаги ўзига хосликларни пухта билади, уларни тўла тасвирлаш учун қандай сўз, восита ва бадий усуллар қўллаш кераклигини интуитив ҳис қилади. Суйганидан қўл-лўромол олган йигит ҳолатининг: “Ёр рўмолинг ғижам-а, Майли, мандан ранжима, Минг йил энди маст этар, Қўлим тиксам кўнжима” тарзидаги тасвирда шоирнинг шу билгичлиги намоён бўлади. Кутилмаганда кўриниб қолишдан хавотирланиб ошиқ қўл-лўромолни чўнтаги ёки қўйинга эмас, этиги кўнжиги солади. Шундай қилинганда ҳам беҳавотир бўлинади, ҳам қиз шаъни ортиқча гап-сўздан асралади. Зотан, дилдорлик кўрсатиб рўмолча бериш – кўнгли борлик аломати. Бу сатрларда миллатимиз аҳлини бошқалардан ажратиш турадиган, жаҳоний глобаллашув шароитида ҳам ўзига хос маънавий қадриятлар яшовчанлигини таъминлайдиган маънавий-маиший омиллар акс этган.

Шоир Ҳ. М. Ҳасан инсон руҳида кечадиган ўзгаришларни жуда ишонарли, таъсирли ва ҳеч кимга ўхшамаган йўсинда тасвирлай олади:

*Қалбим қолса қаровсиз,
Урсам бағир тошларга,
Синса қафас кўз юмиб
Бўлиб берсам қушларга.*

Поэтик тасвир замзамаси ўқирманни мувозанатдан чиқарар даражада: муҳаббатга тўла қалб суйгили томонидан қаровсиз қолдирилди, шу боис ошиқ бағрини тошларга урди ёки ошиқ қалби бағритошларга урилди, бундан юрак парчаланиб кетди. Халқ ижодида азалдан қуш – жон, юрак эса жон қуши сақланадиган қафас рамзи бўлиб келган. Ошиқ қафасдаги қушни эмас, пораланган юрагини муҳаббатдан бебахраларга улашиб, бошқа қушларни озиклантирмоқчи, уларнинг емагини муҳаббат, манзилени висол, ҳаётини ишқдан иборат қилмоқчи.

Ҳол Муҳаммад Ҳасаннинг шеърларида юртнинг бетакрор табиати, баланд тоғлари, чексиз даштлари, чечакларга тўла қирлари, тупроқли кўчалари, лойсувоқ уйлари, уларда яшовчи тортинчоқ қизлар ва ғужурли йигитлар акс этади. Шоир тасвир талаби билан гоҳ табиатга одам орқали, гоҳ одамга табиат орқали назар ташлайди. Ҳар икки ҳолда ҳам одам руҳияти ва ўзгарувчан кайфиятидаги оний лаҳзаларни муҳрлашга интилади:

*Тун. Тоғ тўши. Қушлар тинар.
Салқин-салқин еллар елар.
Минг бир майса мушқидан маст
Майин-майин ҳислар унар.*

Бу сатрлардаги “салқин-салқин”, “майин-майин” каби кўшоқ сўзлар тасвир таъсирчанлигини оширади. Шеъринг мисралар натижасида ўқирман ҳавонинг салқинлигидан енгил жунжиккандай бўлади. Борлиқ уйқуда, ҳатто қушлар ҳам тинган. Фақат “майин-майин ҳислар ин”иши пароним тарзида қўлланган “елаётган ел”дан ташқари ҳам кимдир бедор, ҳаракатда эканини билдиради. Бундай лаҳзада ел каби бедор ким бўлиши мумкин? Кўнглидан севги жой олган ошиқ-да! Бу уйғоқ жонларнинг ҳар иккиси-да сархуш: шамол майсалар мушқидан, ошиқ майин ҳислар бўйидан. Иккиси ҳам ўзига не бўлганини аниқ билмайди, аммо кўнгли – фараҳли, ёруғ, ёқимли, ширин туйғуларга тўла. Бу ҳолатларнинг сабаби аён, аммо оқибати қоронғу. Не бўлганда ҳам шу туйғулар:

*Тошлар момик, тиниқ-тиниқ,
Болиш мисол бошинг ботар.
Қучоқласанг, синиб-синиб...*

Булут ёнбошингда ётар – тарзидаги сезимларга асос беради. Севгига маскан кўнгли эгасига тошнинг момикдай туюлиши, бошга тош эмас, тошга бош ботиши, булутнинг синиб-синиб ёнбошида ётиши ҳеч гап эмас. Бундай кайфиятдаги ошиқ имкони чегара билмайди, унинг қўлидан келмайдиган иш йўқ. Шеърда тоғ тўшида яшайдиган ошиқ йигитнинг ҳолати ҳам ҳаётинг реаллиги, ҳам кўтаринки романтикаси билан акс эттирилган.

Адабиёт кўпчилик кўриб турган, аммо яхши тушунолмаган, баъзан тушунса-да охиригача изоҳлай олмайдиган ҳолату моҳиятни англаш ва англатишга уриниш маҳсулидир. Зотан, адабиётнинг бош мояси, яралиш сабаби ва оқибати бўлмиш инсон – сирларга бой мураккаб тилсим. Чин шоирлик ана шу мураккаб яратилган ўзи ҳам билавермайдиган қайсидир жиҳатларини кашф қилишга интилишда белги беради. Ҳол Муҳаммад Ҳасаннинг кўп шеърларини шундай интилишнинг самарали натижаси дейиш мумкин. Шоир шеърларини

оламга элибой ўзбек назари билан қарай олмайдиган ўқирманнинг қабул қилиши осон кўчмайди. Шоирнинг: “Кетди ёр омон-омон, Оловланиб, олганиб, Белида қирқта илон, Соқчиликка ёлланиб” сатрларидаги “омон-омон” кўшоқ сўзини англашнинг ўзи ўқирмандан мўайян руҳий-маиший хабардорликни талаб этади.

Ўзбек тили сеҳрли, унда сўзгина эмас, ҳар бир товуш маъно ифодалайди. “Кўклам” сўзи асосида “кўк” (осмон), “кўклик”, “кўкариш”, “кўкат”, “кўкаламзор” сўзларининг маъноларига ишора бўлганидек, “қиз” сўзида ҳам табиий равишда қизилликка йўналим бор. Шу боис солланиб юриши айб саналиб, сувда юзгандек текис, майин ҳаракатланиши лозим бўлган ўзбекнинг бўйқизи бегона назардан, айниқса, ошиқ қарашидан “оловланади, олланади”. Дунёда фақат ўзбекина кийган кийими билан кийинибгина қолмай, ўзининг ижтимоий-маиший мақомини ҳам англайди. Қизил рангли кийим – қизларга махсус. Қизни оловлантираётган қизил либос унинг болаликдан балоғатга ўтгани, аммо ҳали эгали бўлмагани, боши очиқлигини билдиради. Айни шу ифодада оловланиш либосдангина эмас, уятчан шахсият ҳолати ва суйган кўнгли ҳароратидан эканига ҳам ишора бор. Қиз белидаги қирқ илон – қирқта қилиб ўрилган соч бу ҳолатга берилган урғу. Уларнинг юганда ҳаракатга келиб, илондай биланглаши қизни қўриқлаётган хушёр соқчи гўё.

Ҳол Муҳаммад Ҳасан миллий илдишни яхши билиш билан чекланмайди, бошқаларни ҳам бундан баҳраманд қилишга уринади. Унинг битикларидаги “Ёр боради ҳимиллаб”, “Ҳолсирайди кўкайим”, “Ой ойдини сутмикан-ей, Одамкўмир ўтмикан-ей”, “Жумурдаги мойдан”, “Пишкак пишиб кубидан”, “Кармак шимиб ивиган”, “Толтобоқларга қимрон қуй” каби миллий-ҳудудий қимматга эга тушунча ва шевага хос сўзлар кўзни қувонтириб, диққатни тортадиган экзотик безак сифатида эмас, балки бугун амалда бўлган қадрият тарзида қўлланилади. Ҳар бир одам аслида кимлигини, теран этник томирларини унутмаслигини орзуларини шоир: “Бежама тарихингни, Билиб юр йўригингни”, деб ёзади.

Ҳаракат ҳаёт мавжудлигининг азалий ва абадий қонунидир. Агар ҳаракат тўхтаса, ҳаёт тўхтади, мувозанат бузилиб, ер ўз ўқидан чиқади.

Шоир инсонлик қиёфасини йўқотиб, тўдага, ҳатто, баъзан подага айланиб бораётган одамлардан ташвишга тушиб, атрофдагиларни ғужурсиз зотлардан эҳтиёт бўлишга чақиради. Элибойларнинг тажрибасига таяниб, бундай кимсаларни таниб олса бўлади, деб ишонади шоир: “Бетутуруқ, зоти пастларнинг Ўнг елкаси қисик ҳамиша”. Елка кенглиги – эрлик белгиси. Қилмиши ёвузларда эса эрлик туйғуси камчил.

Бундай бўлмаслиги учун нима қилиш керак, умуман, маънавий инқирознинг олдини олиш, йўқолиб бораётган ор туйғусини тиклаш, шаън муқаддаслигини мунтазам ёдда тутиб яшаш мумкинми? Шоир бу имконли, бунинг учун “Ўсиб қизу улингиз, Узун бўлсин қўлингиз, Тутилмасин тилингиз” ҳамда “Ор оларда қуйилмас, тўнмас, Қайноқ қони бўлсин йигитнинг” деб ҳисоблайди.

Ҳол Муҳаммад Ҳасан шеърлари ўқирманни ўзбекнинг улуғлиги, орини ҳаётдан ортиқ билиши, юксак маънавий-ахлоқий қадриятларга таяниб яшашининг босиб баланд тоғлар, шошқин дарёлар, чексиз далалар, бу масканлардаги ўзига хос удумлар эмасмикан, балки табиат ўз бағридаги одамлар қалбини ҳам ўзидай

улуғвор қилар деганга ўхшаш ўйларга толдиради. Шоир шеърларида юрт табиати шундай суратлантириладики, ўқирман руҳияти табиий равишда тозаргандай бўлади. Қуйидаги тасвирга эътибор қилинг:

*Тоғ тўшида ётар сурув.
Ой ўтовга ботар. Сурув...
Ит ҳуради тури-иб-туриб.
Ҳеч нарсани бўлмас кўриб.*

Бундай жойдаги кишининг ўзи ҳам, ўйлари ҳам тозаради. Майда гаплар, ўткинчи манфаату илинжлар эп кўрилмай қолади. Яшашнинг маъниси бир умр интилинган қулайлик, ҳашаматдан эмас, балки тоза сўз, тоза ўй, тоза амалдан иборат экани туйилади. Сукунат оғушидаги тоғ тўшига кўнган сурув, юксакликдаги ўтов ортига ботиб бораётган ой, сукунат куйини ҳар замонда хизмат юзасидан бузиб турган ит, қоронғидан ҳеч нарсани кўриб бўлмадлиги тасвири киши ҳиссиётини бир неча чандон кучайтириб юборади. Бундай шароитга тушган ёки буни ҳис этган одам ташқи оламдан кўра ўзини, ўз кўнглини текширишга мойил бўлади. Бу саодатга эришган шахс атроф-оламни тинглаб, кўрибгина эмас, туйиб кўпроқ завқланиш мумкин ва зарурлигини англаб етади:

*Қаро эди ўша тун
Сочларингдай тим-тим.
Оқарди бир куй маҳзун
Теграмизда лим-лим.
Шунда лабинг қотди тош
Сизиб ўтди қатра ёш
Чимирилар қалам қош –
Қоқ белидан синар ёй.*

Тим қаро тун аслида ошиқлар йўлдоши саналади. Халқ дostonларида “Ошиқнинг фаҳмидир қоронғи кеча”, дейилиши бежиз эмас. Тунда ошиқ ёр уйига яқинлашиб, кўнглидаги ишқ ўти алангасини бир қадар босиши мумкин. Ўзи учун эмас, бошқалар назари учун яшайдиган ўзбек қизининг шаъни жуда омонат бўлгани боис кундузи у томонга ёвуқлашиб ҳам бўлмайди. Қаро тунда эса ой ва юлдузлардан бўлак гувоҳ йўқ. Балки қиз уйи деразаси олдида, эҳтимол, йигитнинг яқинидадир. Орзиқиб-орзиқиб кутилиб, зўрға эришилган бу фурсатда сўз ортиқча. Сўзлашиш миссияси сўзларга эмас, кўзларга юкланган. Кўзлар сўзлашади, кўзлар орқали, ҳатто аразлашиб қолиш ҳам мумкин. Бунинг устига, атрофда маҳзун мусиқа лим-лим оқмоқда. Сирли бу ҳолат омонат мувозанатни бузди, дилларда янграётган қадим кўшиқ қоқ авжида узилди – “Қоқ белидан синар ёй”. Ўзига-да дахлдор маҳзунлик қиз кўзига ёш келтирди, лаблари қимтилиб, қошлари чимирилди. Қиз кетиб қолишидан хавотирланган йигит лабларида ёлвориб кезинади: “Ёр, юрагим яроли, Кел, бир гурун қуроли”. Бу сатрлар замиридаги адоқсиз илтижо, ялинч бахмалдай майин “яроли” ҳамда “қуроли” сўзларига жойланган.

Шоир табиат ва инсон бир бутун, бири иккинчисини тўлдиради, табиатнинг хусусияти инсонга, одамнинг яхшию ёмонлиги табиатга таъсир қилади, деб ҳисоблайди. Шу боис инсоннинг энг нозик руҳий ҳо-

латлари, ичкин туйғулари, ниҳон сирларини табиат манзаралари орқали кўрсатишга интилади. Йигитнинг тун бўйи ухламагани, асли қора кўзлари интизорлик торта-торта янада қорайиб кетганлиги, унинг ҳолига тониг бўлган тун ошиқ кўзларидан қоралик сўрагани: “Тунлар сиёҳ тилашди-ей, Нигоҳларим силашди-ей”, шаклида ифодаланади. Шоир тундан муроди ҳосил бўлмаган йигитнинг маҳзун ҳолатини “Ҳолсиз тинглар куйларни Тонг” тарзида чизади.

Муайян асарлардаги ҳар қандай тасвир, образ ортида ҳаммиша ижодкор шахси туради. Ойдин тун, ошиқ йигит, чўнг қоялар, дарёдил полвон, зоҳиран бепарво қизлар, абгор ошиқ йигитларнинг барчаси аслида Хол Муҳаммад Ҳасан “мен”ларидир. Ҳар бирида шоирнинг муайян бир жиҳати акс этган, уларни, қайсидир маънода, шоирдан “урчиган” яратиклар дейиш мумкин. Шу боис уларнинг барчасига инсоний шиддат ва кайфият нуқси урган. Шоирнинг феълига хос чин белгилар юққан битиклар ўқирманни юксалтириб, майдаликлардан йироқлатади. Тоza бир қўшиқ сингари кўнглини поклаб, хотиржам қилади:

*Ҳуйёв, ҳуйёв, ҳуй қушлар,
Дайдиблар кетсин дарвишлар.
Ҳуйёларминан овуниб,
Ухлаблар қолсин пиш-пишлаб.*

Бу тўртликдаги боласига алла айтаётган ота тасвири кишида ҳавас уйғотади. “Эркакнинг ишими шу?” қабилида лаб буришдан ўзини тияди. Аксинча, отасининг залворли алласи таъсирида унинг ўзидай кескир сўзли ва ўктам бўлиб улғаётган болакайга ҳавас қилади. Ўқирманда, балки, бола онасидан айрилиб қолгандир, деган ўй пайдо бўлиши ҳам мумкин. Отанинг: “Мен-чи, кўзга чизиб олиб кўпкарининг суронин, Найнинг маҳзун ноласини кўксим узра кучоқлаб” тарзидаги андуҳли иккори унда шундай фикр пайдо бўлишига асос беради.

Бадий асар жозибасини мавзунинг долзарблиги ҳам, сўзларнинг жарангдорлиги ҳам тайин этмайди. Асарни жозибали қиладиган ягона ва ҳал қилувчи омил бадий таъсирчанликдир. Хол Муҳаммад Ҳасан шеърларида шу омил мавжуд: қаҳрамонларнинг сезимлари юқумли, ички қиёфаси эсда қоладиган тарзда чизилган, шу сабаб ўқирманда жонли одамлар каби таассурот уйғотади. Шоир шева сўзларини қўллаш орқали ўқирман руҳини кўзга, унинг мия қобикларида мудраётган бадий хотирани уйғотиш ва айни бир маънонинг ўзигагина махсус ифодасини беришга эришади. Шоир сунъий шакл ўйинлари ва ташқаридан эффектли кўринадиган тасвирий замзамаларга берилмайди. Борлик ва одам руҳиятини халқ қадимдан қўллаб келган образ ҳамда рамзлар воситасида ифодалаш Хол Муҳаммад Ҳасан ижодий услубининг бош белгисидир.

“Қадим кўшиқ” китобидаги кўпчилик битиклар шоир нурафшон дардларининг кўкайдан жой олган ота сўзлар воситасидаги ёғдули ифодасидир. Умидбахш руҳдаги бу шеърлар ўқирманни ўйга толдиради, аммо тушкун ўйлар гирдобига ботирмайди, руҳини безовта этади, лекин озурдажон қилмайди. Одамга енгиллик бағишлаб, унда тахайюл ва тафаккурга рағбат, ёруғ кунларга ишонч уйғотади.

Беҳзод ФАЗЛИДДИН

Кўнглингдан ўзгага кўлоқ солмагин

УЗУН ОРЗУ

Бирдан қанот ўсиб чиқса елкамдан,
Учсам. Ҳаммасини унутсам. Кетсам.
Асар ҳам қолмаса шум кўланкамдан,
Армон етолмаган манзилга етсам.

Қувиб туюлмас ортимдан лаъин,
Муҳаббат ўртада бўлмас даллол.
Худди шу энг мақбул, тўғри йўлдаин –
Учишим ҳеч кимга келмас малол.

* * *

Беҳуда чиқиллаб толиқди соат,
Лаҳзалар карвони бўлолмади жам.
Қиёфа жангидан чекинди сурат,
Ўзини куттишдан тўймади Одам.

Йиллар оқиб кетди – юзлари сўлгин,
Таъмини йўқотган туйғулар тахир.
Тонгни бедор кутди безовта, дилхун,
Илинжнинг ўлгиси келмайди, ахир.

Қадарда бориға қилмади зарда,
Сўзласа, сукутдан баланд сўзлади.
Ва лекин энг сўнги сонияларда
Илиниб қолмаса эди кўзлари...

* * *

Кундузнинг ризқи бор туннинг ортида,
Кимларнинг бахти бут кимнинг дардида,

Тентираб юрибман сўзлар юртида –
Ҳақиқат аралаш, ёлгон аралаш.

Кунда нафс отиға тиларман тўзим,
Гоҳ кўнглим алдайди, гоҳида кўзим,
Қоврилиб ётибман ўзимда ўзим –
Муҳаббат аралаш, исён аралаш.

Узилиб-узилмас ишонч иплари,
Аёвсиз отилар бало тўплари,
Рухимда эврилиш талотўплари –
Эътиқод аралаш, гумон аралаш.

Бўтадай бўзлайман, тойдай кишнаймаман,
На асал ялайман, на тош тишлайман,
Бирда сарғаяман, бирда яшнайман –
Умримда Ҳамалу Мезон аралаш.

* * *

Қўрқмайсизми, тушингизга кирмай қўйсам,
Хаёлингиз билан суҳбат қурмай қўйсам,
Кўнглингизнинг кўчасида юрмай қўйсам,
Қўрқмайсизми?

Борлигимни биласиз-у, билмасдайсиз,
Зорлигимни биласиз-у, билмасдайсиз,
Муштоқсиз-у, лек назарга илмасдайсиз,
Билмасдайсиз.

Кунни тунга, тунни кунга айлантирдим,
Дил шўрликни бир мажнунга айлантирдим,
Кўзларимни ўчмас унга айлантирдим,
Ўйлантирдим.

Атиргулнинг япрогидан тикони кўп,
Яратганнинг биз билмаган ирфони кўп,
Омон бўлсак, яшамакнинг имкони кўп,
Имкони кўп...

* * *

Кўзни юмиб севдим, севиб кўз очдим,
Кўҳна изтиробдан янги сўз очдим.
Бир Кўёш айланар қорачигимда,
Оташин уфқларга қайта юз очдим.

Покиза гўдакдек жилмаяр дунё,
Севгимнинг кафтида улгаяр дунё.
Азондай беозор уйғотиб тонгни,
Муқаддас булоқда юз чаяр дунё.

Шамол қулогимга шивирлайди шеър,
Юракка ҳамоҳанг энтикмоқда ер.
Мудраган оламга ҳайратлар сочиб,
Ошкор бўлаётир ўн саккиз ёш сир.

* * *

Кўзларимга ишон, қўлларингни бер,
Ахир, гамларингни тугатмоқчиман.
Ўзим билмайман-у, лекин, барибир,
Мен сенга яшашни ўргатмоқчиман.

Кел, илми ушшоқни ўзлаштирайлик,
Бирга нажот топсин бу яримжонлар.
Орзунинг исмини ўзгартирайлик,
Имконлар навбатда турар, имконлар.

Кўнглингдан ўзгага қулоқ солмагин,
Чорла, безовта қил, тушиларимга кир.
Аммо аро йўлда туриб олмагин,
Фақат кетмасингга мени ишонтир.

* * *

Чиқиб кетса эди шу иблис қондан,
Сўнг топа олмаса мангуга изим.

Бир Ҳаёт бошласам ўшал хур ондан,
Ўз олдимда шувут бўлмаса юзим.

Қайтадан тозарсам – севсам қайтадан,
Чалғитмаса машғум хаёллар бир зум,
Арш сари зиналар қўйсам тавбадан,
Саодат асрини эслатса умрим...

* * *

Бу қаро дард ёпишиди қайдан,
Оптоқ гамларимни соғиндим.
Кетгим келар гурбатсаройдан,
Покроқ дамларимни соғиндим.

Бардош оти ҳансираб борар,
Вужуд не деб алжираб борар?
Қарогларим қовжираб борар,
Чашми намларимни соғиндим.

Жон ипидан оташ яратган,
Ўзи нураб зиё таратган,
Довулларни эсанкиратган –
Ўчмас шамларимни соғиндим.

Хилқат борми ундан нафисроқ,
Муҳаббатга бир оз хасисроқ,
Жондан яқин, жондан азизроқ
Аллакимларимни соғиндим.

* * *

Не ҳикмат дилингнинг яролигида,
Беадоғ тахайюл йўлига жим боқ.
Куттиш ва куттириш оралигида
Йигирма йил ўтди – қолгани жумбоқ.

Нимадир етмади, яна, кимдир кам,
Балки, омадсизлик эди омадим.
Улгурса бўларди тозаришига ҳам,
Яшашни билдим-у, яшай олмадим.

Гоҳи уялтириб, гоҳи уялиб
Бирма-бир жон берди дақиқаларим.
Шунчалар ишондим, келдим суяниб –
Ҳаққа элтгаймикан ҳақиқатларим?

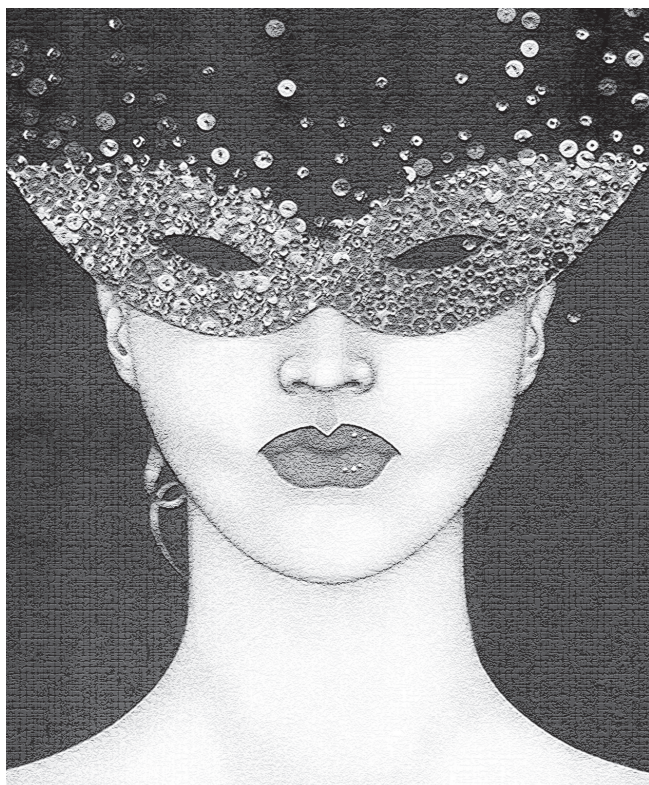

Ҳамроҳон МУСУРМОҲОВА

ИККИ ҲИКОЯ

ҚИЁФА

Ерга гиламдек тўшалган хазонларни бир-бир босиб бораётган Гулсумнинг хаёли паришон эди. Нохуш ўйлардан халос бўлишга урингани сайин, руҳиятида саросар кезаётган эзгинлик уни кўпроқ маҳв этарди. Дугонаси Нигина пластик операция қилдиргунига қадар у ҳам бошқалардек хуш хандон юрар, ўз қиёфаси ҳақида кўп ўйламас, юз тузилиши, қошу кўзидан гап очилса, ҳа, энди Худонинг бергани-да, деб қўя

қоларди. Ич-ичидан Нигинага ўхшашни орзу қилгани рост. Ахир у курсдаги энг чиройли қиз. Зийнатланиб, ороланиб юради. Айтишича, қиз бола кўзгуга қарашни билиши, кунига камида эллик марта ойнага кўз ташлаши керакмиш. Тавба, ҳамма қизлар ўзига маҳлиё бўлиб ўтираверса, дунёнинг ишлари кимга қолади, деб ўйлайди Гулсум. Нигинанинг эса дунёқараши бошқача. Бир хилликни ёқтирмайди. Доим ўзгариб туришни, ҳамманинг диққат марказида бўлишни хоҳлайди. Гулсум унинг акси. Ҳашамдорликдан юраги сиқилади. Такаббур қизлар даврасида бегона оламга тушиб қолгандек қисинади, гап-сўзлари, қилиқлари, ҳатто кулгулари ҳам қовушмайди. Ораларида шунчалик фарқ бўлишига қарамай иккаласи қалин дугона. Одам ўзида йўқ нарсага интилади, деган гап бежизга айтилмагандир балки...

Гулсум дугонасининг қиёфасида эркинлик тимсолини кўради.

...Ўшанда эшиқдан ял-ял ёниб кириб келган Нигина:

– Қалай, чиройлиманми? – дея ўзини тошойнага сола бошлаганида Гулсум ҳайратдан қотиб қолганди.

– Жуда чиройлисан!

– Қани айт-чи, юзимда нима ўзгарган?

Дугонаси ўзининг Худо берган қошини аллақачон битта қўймай юлиб ташлаб, худди Голливуд актрисаларидек ингичка, нафис қош-чизик торттирганди. Кўзлари улама киприк остида мунчоқдек бўлиб турибди. Одамнинг кўзини ўзгартириб бўлмайди, деган гап ҳам бекор экан. Нигина аллақачон буниям йўлини топган: сочини бошқа рангга бўяганда кўзига шу хилда линза тақиб олади. Бир қарасангиз, рус қизларидек малласоч, мовий кўз бўлиб кўринса, бошқа сафар кўнғир соч, кўй кўз бўлиб товланиб туради.

– Қошинг жойида. Кўзингга линза таққансан, юзинг-ни тозалатиб, оро бергансан. Бурнинг ҳам жойида.

Нигинанинг фақат бурнигина ўзгармаган, асли қандай яратилган бўлса, шундай турарди.

– Хим-м-м, лабларинг, – дея кузатувни давом эттирди ва қийин масалани ечган одамдек, бирдан қичқириб юборди: – Вой тавба, лабинг бошқачароқми?

– Э, хайрият-эй, – дея енгил хўрсинди Нигина. – Бир амаллаб шуни сездинг-а? Қойилман сенга! Синчковликдаям Худо урган бандасан-да! Қалай, ярашиб-дими?

– Чиройлику-я, лекин ўзингникиям ёмонмасди.

Нигинанинг ясама лаблари бир оз бурилди:

– Нима бўлди, ҳасад қиляпсанми? Қара! Яхшилаб қарагин! Ахир бу – супер гўзалларнинг лаби-ку! Анчадан бери худди шунақа қиёфани орзу қилардим. Зўр дўхтир топдим. Қўли енгил. Пластик жарроҳликда бу атрофда унинг олдига тушадигани йўқ. Замонавий, ясан-тусанларга қизиқадиган дугоналарим кўп, ҳали мени кўриб улар ҳам сизни қидириб келишади, дедим. Арзонроқ нарҳда операция қилди. Ўн кун даволандим. – Нигина гапира туриб, Гулсумнинг юзига синчков қаради: – Менга қара, сен ҳам борсанг бўларди, қачонгача манави дўрдоқ лабинг билан яшайсан. Агар борсанг, дўхтир мана мундоқ, бежирим қилиб берарди.

– Йўғ-е, лабим бинойидек, – деди Гулсум бир оз ўнғайсизланиб.

– Ҳа, – қошини чимириб иддао билан кулимсиради Нигина, – ҳар кимники ўзига, ой кўринар кўзига. Агар билсанг, ҳар бир замонавий қизнинг ўз қиёфаси бўлиши керак. Чиройли қиёфаси!

Нигина кетгач, Гулсум тошойна ёнига борди. Шунча пайтдан бери эътибор қилмаган экан, ростдан ҳам лаби сал дўрдоқ эди. Шунданми юзи беўхшовдек юраги хижил тортиди.

“Одам деганиям шунақа хунук бўладими”, деб ўйлади ижирғаниб. Кечгача дилгир бир аҳволда юрди. Овқатлангиси, дарс тайёрлагиси ҳам келмади. Юрагидаги хижиллик кучайгандан кучайиб бораверди. Дугонасининг бахтдан сармаст, хушчақчақ қиёфаси кўз олдидан кетмай қолди. У жуда эркин, бошқалар билан ҳисоблашиб ўтирмай, кўнглига келган ишни қилади. Шунинг учун ҳам бахтиёр, деган қарорга келди. “Агар акамдан ҳайиқмаганимда, пластик операция қилдириб, Нигинага ўхшаб чиройли бўлардим”, деб ўйлади. Нигина кези келганда урф-одатларни ҳам писанд қилмайди. Гулсум эса бундай эркинликдан йироқ. Катталарнинг: “Қиз бола ундай ўтирмайди, бундай юрмайди, шарақлаб кулмайди, қаттиқ гапирмайди, уят бўлади”, деган таъкидлари ҳалигача уни таъқиб этади. Бир ишни қилишидан олдин, маҳалладагилар, таниш-билишлар нима деб ўйларкан, деган андиша юрагини ялаб ўтади.

Кечаси уйқуси қочди. Ота-онасига, яқинларига билдирмай лабини операция қилдиришнинг минг хил йўлини ўйлади. Аммо ҳамма ўйлари, ҳамма йўллари уни чорасизлик бекатига элтарди. Эрталаб бошида қаттиқ оғриқ билан уйғонди. Дарсга боргиси келмасда, қаттиққўл ўқитувчиларнинг “НБ”ларидан юрак олдириб қўйгани учун ноилож ўқишга жўнади.

Нигина тун қўйнида порлаб турган Зухро юлдуздек нур сочарди. У нафақат курснинг, балки бутун факультетнинг, ҳатто институтнинг маликасига айланганди. Атрофида ҳамма парвона. Йигитлар ундан кўз

узишолмасди. Чизилган қошлари ҳам, ясама лаблари ҳам, кўзидаги мовий линзаси-ю, малларанг сочи ҳам ўзига жуда ярашиб турар, устига-устак кийимларининг рангини рангига мослаб, саралаб кийиб олгандики, кўрган одам бусбутун санъат асарига дуч келгандек унга бир зум термулмай туролмасди.

Дугонасига қарагани сайин Гулсумнинг дили баттар хуфтон бўлар, бу ғашлик сабабини билолмас, “Ҳасад қиляпманми?”, деган саволни ўзига қайта-қайта берарди. Кўнглининг бир чеккасида: “Дунё яралибдики, кўримсиз қизлар, чиройлиларга ҳасад қилишган”, деган иқрор ҳам йўқ эмасди. Нигинанинг бежирим лабларига кўзи тушиши билан ўзининг ҳеч қачон пластик операция қилдира олмаслигидан, бир умр мана шу дўрдоқ лаблари билан ўтиб кетишидан ўқинарди. Ҳатто келинчак бўлганида ҳам шу лаблари билан гўшангага киради, унга яқин келган куёв “лаби дўрдоқ экан, нега аввал пайқамабман”, деб афсус чекади. Кейин умрининг охиригача мана шу афсус билан яшашга маҳкум бўлади.

Ўқинчлар оғир тош бўлиб Гулсумнинг юрагига чўкиб борарди.

Нигинанинг ясама лабларига ҳавас қилган қизларнинг кўпчилиги пластик жарроҳнинг манзили, нарханавосини суриштира бошлашди. Кўп ўтмай хонадоши Доно ҳам Гулсумнинг юрагини ўртаган бежирим лабларга эга бўлди. Уни кўриб гарчи ҳаваси келган бўлса-да, негадир мутлақо ҳайратланмади. Ажабки, Дононинг лаби билан Нигинанинг лаби бир хил эди! Сира фарқи йўқ.

Гулсум таътилга чиқиб, уйига борганида онасини кўндиришга уриниб кўрди:

– Аяжон, йўқ деманг, ахир лабларим дўрдоқ...

– Ҳечам дўрдоқ эмас, – деди она қатъий оҳангда. – Бекорларни бештасини айтибсан! Худонинг берганига қаноат қилиш керак!

– Қаранг, Нигина қандай чиройли бўб кетган, – дея дугонасининг расмини онасига узатди у.

– Нимаси чиройли? Қош ўлгур қани! Бу чизик яна нимаси?! Ҳали шунга ҳавас қиляпсанми?! Қошу кўзингни ўзгартиришга уриниб кўргин-чи, отанг нима қиларкан!

Гулсумнинг юрагига ғулғула тушди. Отаси унга очиқ-ошкор қаттиқ гапирмаган бўлса-да, хонадон қизлари ундан ҳайиқиб туришади. Агар онаси шундай танбеҳ берса-ку, юраклари зириллаб кетади.

Гулсум чорасизлик манзилдан чиқолмай бошини ҳам қилиб ўқишга қайтди. Қизлардан яна икки-учтаси ўзгариб, чиройли бўлиб қолгандек эди. Нега ҳамма қилган ишни битта мен эпполмайман, шунчалик кўрқоқ, шунчалик эрксизманми, деган ўй Гулсумнинг ич-этини кемира бошлади. Узоқ иккиланишлардан кейин, пластик операция қилдиришга менинг ҳам ҳақим бор. Ахир XXI асрда яшаяпман. Кап-катта қизман, ўз муаммоларимни ўзим ҳал қилишим керак, деган қарорга келиб, Нигинанинг етовида жарроҳ ҳузурига йўл олди.

Чиройли бўлишга талабгорлар кўп эди. Гулсум ҳам навбатга ёзилиб, шинамгина жиҳозланган қабулхонада юмшоқ оромкурсида ўз галини кута бошлади. Деворга илинган турли фотосуратларга кўз ташларкан, улардаги қиёфалар бир-бирига жуда ҳам ўхшашлигини илғади. Нигинанинг юз-кўзлари, қарашлари-ю, қулиш-

лари ҳам фотосуратлардаги қиёфалар билан бир хил эди. Чиройли, бежирим ва айна пайтда нимасидир кемтик... Гулсум ичкарига кириб чиқаётган қизларни зимдан кузатаркан, ўз-ўзи билан мунозарага берилди: бу қизлар ҳам операциядан кейин анавиларга ўхшаб қоладими? Мен-чи?..

– Сизга учта вариант таклиф қилишимиз мумкин, шулардан бирини танланг, деган овоз унинг хаёлини бўлди.

– А-а...

– Манави учта лабдан бирини танланг, дейман, – деди Нигинага қаеридир жудаям ўхшаб кетадиган бир қиз бир оз энсасини қотириб.

Гулсум аввал қўлидаги суратларга, кейин девордаги фотосуратларга кўз ташлади. Қиёфаларни бири-бирига уйғунлаштириб турган нарсалардан бири айнан мана шу уч хил лаб эди. Бор-йўғи уч хил! Тавба, нега энди уч хил?! Бор-йўғи уч хилми?! Энди мен ҳам мана шу қиёфада яшашга маҳкумманми, деган саволлар яшин тезлигида миясига урилди. Яна бир бор фотосуратларга, кейин дугонасига кўз ташлади. Шунда бир-бирига уйғун гўзалликдаги кемтикликни топди: бу чеҳраларда одамни ўзига тортадиган иссиқлик, жозибба йўқ эди! Гўзал ва айна пайтда жозибасиз қиёфалар! Бирдан унинг хафсаласи пир бўлди.

– Гулсум Норова, сизнинг навбатингиз...

Нигина алланечук тараддуд билан унга қараб жилмайди. Икки дугона бир вақтда икки тарафга қадам ташлашди. Жарроҳ хонасига ошиқаётган Нигина бо-

шини ҳам қилганча эшикка қараб бораётган Гулсумга етиб олди-да ҳайрон бўлиб:

– Қаёққа кетаяпсан? – деб сўради.

– Мен воз кечдим. Қиёфамни ўзгартиролмаман!

– Эсинг жойидами?! Навбатингни тезлатиш учун озмунча уриндимми, тентак? – деди Нигина тутоқиб.

“Қизиқ, жаҳли чиққанда анави қизларнинг лаби ёнида ҳам Нигинаники сингари чизикча пайдо бўлармикан”, деган ўй ўтди Гулсумнинг хаёлидан. Шу асно онасининг гапларини эслади: “Оллоҳ ҳар бир нарсани буюк ҳикмат билан яратган, уни ўзгартирган одамнинг ҳоли вой бўлади”.

Гулсум кўчага чиққач атрофдагиларга синчковроқ қарай бошлади. Унинг назарида Нигинанинг соч турмаги, улама киприклари, улама тирноқлари, ҳатто табассуми аста-секинлик билан тарқалаётган хавфли касаллик каби бошқа қизларнинг ҳам чеҳраларини қамраётган, атрофидагилар келишиб олгандек оммавий қиёфага кираётгандек эди.

Ётоғига шом пайти қайтиб келди. Кўнглини ҳалиям эзгин кайфият тарк этмаганди. Бир-бир босиб тошойнага яқинлашди. Кўзгуда кўз-қошлари, ҳатто дўрдоқ лаблари ҳам чеҳрасига ярашимли, қиёфаси бошқаларникига ўхшамайдиган бир қиз унга қараб турарди. Юзига табассум югурди. Табассумида нафис бир жозибба аксланди. Шунда юрагини эзаётган нохуш ўйлар саробдек тарқалаётганини ҳис этди. У ўзининг, ҳа, битта ўзининг қиёфасини топган эди.

КЕЛИНЧАК

Эрталаб бувим негандир нонуштага чиқмади. Дадам ичкарига безовталаниб қараб қўяр, биз эса ундан олдин дастурхонга қўл чўзишга одатланмаганимиз боис бетоқатланиб ўтирдик.

– Аям нима қияпти? – деди дадам.

– Эрталабдан сандиқ очибдилар, латта-путталарни саралаб ўтирибдилар, менсиз чой ичишаверсин, деяптилар.

– Тинчликми, ўзи?

Аям елкасини қисди:

– Билмасам. Ойимнинг нима ўйлаётганини ўзидан бошқа биров билармиди. Бугун Назира холанинг тўйи-ку. Шунга тайёрланаётгандир-да.

Бувим нонушта қилиб бўлганимиздан кейин чиқиб келдилар. Сочларини ювиб, силлиқ қилиб ўриб, учига оқ пахта пилик тақиб олибдилар. Ўзларига оро бериб, чиройли қўйлақларини ҳам кийибдилар. Кўринишидан жуда хотиржам, ҳатто нимадандир мамнун эдилар.

– Тузукмисиз, ая? – деб ҳаммадан олдин дадам сўрашди.

Биз ҳам навбати билан салом бердик. Бувим менинг елкамга қоқиб, синглимнинг пешонасидан ўпиб қўйди. Папкамни олиб, кўчага қараб югуришни мўлжаллаб турганимни сезиб дарҳол билагимдан ушлади.

– Шошма, болам, бирпас шошмай тур. Келинчакка бир нарса берворишим керак, уйи шундоқ йўлингда, ташлаб ўтасан.

Маҳалламиздаги келинчакларни кўз олдимга келтириб:

– Қайси бирига? деб сўрадим.

– Мафтунанинг бувиси бор-у, ўша Келинчакнинг тўйи бугун, – деди бувим ҳайратланарли мамнунлик билан.

Анграйиб қолдим. Мафтунанинг бувиси Назира кампир. Уни ҳаммамиз катта буви деб чақирамиз. Наҳотки, шу бувимиз эрга тегаётган бўлса?! Тавба! Ахир у камида етмиш ёшда-ку... Чоли Раҳмонберди бува яхши киши эди. Катта боғи бор эди. Боғи этаги полиз, қовунлари ҳамманикидан олдин пишарди. Узумлари, анорлари ҳар йили ғуж-ғуж хосил қиларди. Мева пишганда биз болалар боғ атрофидан кетолмай қолардик. Чаққонроғимиз бир икки бош узум олиб қочишни ҳам урдлардик. Раҳмонберди бува меваларидан бутун маҳаллага улуш тарқатарди. Мени ҳайрон қолдирган нарса, боғдаги ишқомларида узумдан кўра бедана қовоғининг кўплиги эди. Эшикдан киришингиз билан беданалар бири қўйиб бири сайрар, Раҳмонберди бува эса, “Ҳа товушингдан, аканг айлансин”, деб бақариб қўярди. У икки йил олдин қазо қилган. Ўшанда иккинчи синфда ўқирдим. Невараларига қўшилиб бутун маҳалланинг болалари йиғлаганмиз. Энди бўлса, кампири келинчак бўлаётганмиш. Бувимни хурсанд қилаётган бу янгиликдан негандир аччиғим чиқди. Бувим кўлимга тутқазган тугунчани олиб, эсанкираб йўлга тушдим.

Менга қара, ҳай бола, бу тўёна экан, уйдагилар сал кечроқ келишаркан, деб айтгин, дея ортимдан тайинлаб қолди бувим.

Аям биринчи синфда ўқиётган синглим Дилрабо-ни кийинтириб эшик олдида пойлаб турган эди. Беихтиёр синглимининг кўлидан ушладим.

– Дил, сен Назира бувини танийсанми?

– Ҳа, Мафтуна опаниям танийман, – дея бижиллаб жавоб берди синглим.

Бугун ўша кампирнинг тўйимиш.

Аям тўйга қатлама пишираркан. Кейин бувим иккаласи бориб келишаркан.

– Етмиш ёшидаям кампирлар келинчак бўладими?
– Билмасам.

Кўз олдимга сийраклашган оқ сочига тангали қора сочпопук тақиб, бошига ҳар доим яшил рўмол ташлаб юрадиган Назира буви келди. У бошқа кампирлардан кўра олифтароқ кийинади. Тўйларга махси-калиш эмас, чиройли ялтироқ амиркон ковуш кийиб боради. Қаддини ғоз тутиб, керилиброқ юради. Ҳеч кимга гап бермайди. Бувимнинг айтишича, унинг кериклиги ҳам ўзига ярашаркан. Шу тобда Назира бувини келинчаклар тўй куни киядиган оқ фатода тасаввур этиб, бирдан пиқиллаб кулиб юбордим.

– Ҳа, ака, нимага куляпсиз? – деди Дилрабо ҳайрон бўлиб.

– Назира бувига оқ тўр кўйлак қанақа тураркан, а? – дедим кулгидан ўзимни тўхтатолмай.

Дилрабо менга ялт этиб қаради-да:

– Жиннимисиз, унақа кўйлак киймаса керак, – деди-ю бирдан қиқирлаб кулиб юборди. – Ростдан ҳам келин кўйлак кийса-я?..

Ака-сингил Назира бувини тўрдан тикилган, оқ кўйлақда тасаввур этиб роса кулишдик.

– Сочини қанақа қилдираркан? – деди Дилрабо мунчоқдек кўзларини менга тикиб қувлик билан. – Салондан сартарош олиб келармикан?

Ана энди тасаввур этинг, Назира бувининг кумушранг сочини сартарош аввал қорага бўяса, сочпопукларини олиб ташлаб, алламбало бурама гажак қилиб бошига турмаклаб кўйса. Роса хангома бўларди-да, ўзиям. Ҳали қишлоғимизда ҳеч қайси кампир бунақа келинчак бўлмаган. Ака-сингил гаплашиб кулишиб борарканмиз, йўлимиздан Дилрабонинг дугонаси Саида чиқиб қолди. Дилрабо унинг олдига югуриб бориб Назира бувининг тўйи бўлаётгани ҳақидаги хабарни етказди.

– Буни мен ҳам биламан, – деди Саида ўзини биллағонлардек тутиб.

Бу гапдан Дилрабонинг бир оз ғаши келди-да:

– Келинчак бўларкан, оппоқ келин кўйлак ҳам кияркан, бувим айтди, – деб юборди.

Саиданинг узун киприкли мунчоқдек кўзлари пир-пираб кетди.

– Ростданми?

– Ҳа. Менимча салондан сартарош олиб келишса керак, ахир оқ келин кўйлак кийгандан кейин сочини ҳам тузатиш керак-ку, – деди синглим дугонасини ҳайратда қолдирганидан севиниб.

Иккаласи бижир-бижир қилиб, Назира буви қайси салондан сартарош чақиршини муҳокама қила бошлашди. Яна иккита қиз уларнинг сафига кўшилди. Йўл-йўлакай мен ҳам ўртоқларимни учратдим. Назира бувининг тўйи бўлаётганидан ҳамма хабардор эди. Оқ келин кўйлак кийиб, сочини алламбало қилиб турмак-

латишини эшитганда болалар аввал хохолаб кулиб юборишар, кейин эса негадир жим бўлиб, маюс тортиб қолишарди.

Назира бувиникига етиб борганимизда келинлари дарвоза ёнидаги столга ширинликлар қўйиб безатаётган экан. Бувимнинг омонатини олиб келганимни айтдим.

– Шу ерга қўя туринг, обкириб бераман, – деди кенжа келини.

Бувим, тагин биров яримга тутқазиб кетмагин, келинчакнинг ўзига олиб кириб бер, деб тайинлаганини эслаб, тугунчани маҳкам бағримга босдим.

– Майли, уйга қира қолинг, – ичкарига ишора қилди Мафтунанинг аяси.

Назира буви ичкари уйда нимадир юмуш билан овора экан. Инқиллаб-синқиллаб чиқиб келгунча ҳовлининг ўртасида пойлаб турдим. Эгнига қора хон атласдан кўйлак, бошига ялтироқ рўмол ўраб олибди. Қошига қалин қилиб ўсма қўйган, сочларини ҳам яқиндагина ювганми, ялтиллаб турарди. Елкамга қоқиб кўришаётганида бармоқларига қўйилган хинага кўзим тушди. Назира бувидан жуда ёқимли бир ис келаётганди.

– Бувим кечроқ келарканлар, манавини сизга бериб юбордилар, – дедим тугунчани узатиб, – тўёна экан.

– Бувинг сира тиниб-тинчимайди. Бекорга овора бўлибди-да, ҳай майли, мен ҳам унга тўйларида қайтарай, – дея кўлимдаги тугунни олди у.

Бирдан қотиб қолдим: “Тўйларида қайтарай дейдими? Нима, ўзига ўхшаб бувимниям қариганда келин бўлишини истаяптими?”

– Раҳмат болам, шошмай тур, – дея Назира буви ичкарига қараб катта келинини чақирди: – Ҳай, Бўстоний, манави той болага катта бувисининг тўй конфетидан олиб чиқиб беринг, айланай. Ўртоқлари билан бўлишиб есин.

Кейин у менга ўгирилиб, сочимни силади-да, – Дарсдан чиққанингдан кейин тўғри шу ёққа келавер ўғлим, амакиларинг яхши артистларни чақирришган, томоша қилиб кетасан, – деди.

– Ўртоқларимниям олиб келсам бўладими?

– Майли, олиб келақол. Тўй болалар билан файзли-да, ойнонай, олиб кела қол, – деб лўмбиллаб қадам ташлаганча, соч попуғидаги тангаларини жиринглаптиб ичкарига кириб кетди.

Бўстон хола берган бир сиқим конфетни олиб эшикка чиқаётганимда Назира бувининг ўғиллари стол-стулларни ҳовлига олиб кираётганини кўрдим-у, яна бирпас анграйиб қолдим. “Оналарини индамай эрга беришаверадимми, булар”, деган ўй ўтди кўнглимдан.

– Шерзод, даданг яхшими, – деди Мафтунанинг дадаси Халил амаки.

– Яхши.

– Тўй қиялпмиз, мактабга бормамай қўя қол.

– Устозим уришади-да.

– Дадамнинг ошнаси аясига тўй қилаётган экан, қарашдим, дейсан.

Негадир Халил амакини ёмон кўриб кетдим. Тавба, сира ори йўқми бу одамнинг, аясини қариганда эрга бериб, тагин, буни ҳаммага мақтанишини-чи. Яна артистларнинг зўрларини ҳам чақириб қўйишибди.

Мактабга борганимда ҳамманинг оғзида дув-дув гап юрарди: “Назира буви келинчак бўлаётган экан. У оқ келин кўйлак кийиб, сочини роса чиройли қилиб турмаклатармиш”. Бу хабарнинг ёнига энг зўр артистлар келиб ўйин кўрсатишини кўшиб кўйдим.

– Назира буви бизни тўйига чақиряпти, – дедим синфга киргач, – бормасак хафа бўлади. Тўй болалар билан файзли, деб алоҳида таклиф қилди.

– Ростданми? – дейишди синфдошларим суюнганларидан қийқиргудек бўлишиб.

Дераза оша дангир-дунгир мусиқа, карнай-сурнай товуши эшитилиб турганда, қулоққа сабоқ кирармиди. Зўрға чидаб ўтирдик. Дарслар тугаши билан тўйхонага жўнадик. Ана энди Назира бувининг қандай келинчак бўлишини томоша қилсак бўлади.

– Ўзи, Назира буви кимга тегаётган экан? – деди синфдошим Мансур.

Беихтиёр елка қисдим.

– Бунисини сўрамабман.

Кувёв бу ерлик бўлмаса керак, дейишди болалар. Чунки қишлоғимизда Назира бувига уйланадиган чолнинг ўзи қолмаган.

Оқ келин кўйлак кийишини ҳисобга оладиган бўлсак, Назира буви шаҳарликка турмушга чиқаётгандир, дея гапга аралашди қизлар. Қишлоғимизнинг чоллари барибир унга тўр кўйлак кийдиришмасди.

Тўйхонага кириб бордик. Бизни дарвозага яқинроқ кўйилган бир чеккадаги столга ўтқизишди. Меҳмонлар кўп эди. Ўйин-кулги авжида. Даврадаги кексалар орасидан кувёв бўлмиш чолнинг кимлигини аниқламоқчи бўлиб атрофга алангладим. Чолларнинг ҳаммаси пўрим кийинган, чақчақлашиб ўтиришарди. Назира бувининг ўғиллари-қизлари, келинлари галма-галдан даврага чиқиб ўйинга тушишяпти. “Қариб қолган онасини эрга бераётган болалари нега бунча суюнжяпти”, деб ҳеч ким ҳайрон бўлмади. Бир маҳал эшиқдан бувим билан аям ҳам кириб келишди. Оқ ялтироқ кўйлаги устидан чиройли қора камзул кийиб олган Назира буви қаддини ғоз тутиб бувимга пешвоз юрди.

– Вой, айланай келинчак, тўйларингиз қуллук бўлсин, – деди бувим унга қучоқ очиб.

– Сизгаям насиб қилсин, янгажон, – дея бувимни бағрига босди Назира буви.

Бир сесканиб тушдим. “Нима, бу калласи айниган кампир, бувимниям келинчак бўлишга кўндирмоқчимиз? Бунга ўла қолсам рози бўлмасман!”

Бу орада аям билан бувимни ичкарига олиб кириб кетишди. Биз ўйин-кулгига андармон бўл-

дик. Даврани бошқараётган гапга чечан киши бир пайт бувимни микрофон ёнига чақириб қолса бўладими.

– Биз келинчак билан эллик икки йилдан бери қадрдон дугонамиз, – деди бувим. – Бошимиздан не савдолар ўтмади. Ҳаммасини биргаликда енгиб, бугунги дориломон кунларга етиб келдик. Болаларимиз ҳам бир-бирига меҳр-оқибатли бўлиб ўсишди. Келинчакнинг болалари ақлли-хушли.

“Ақлли-хушли бўлса етмишга кирган онасини эрга берармиди”, – деб ўйладим.

– Ўша пайтда бизнинг келинчак, ҳаммадан сулув эди, – дея гапида давом этди бувим. – Мана етмишга кирибди ҳамки, у ҳаммамиздан кўркам. Келинчак, илоҳим умрингиз узоқ бўлсин. Болаларнинг роҳатини, невараларнинг тўйларини кўринг.

Ҳалидан бери баъзи ўртоқларим Назира бувининг келин бўлаётганига ишониб-ишонмай ўтиришган эди. Бувимнинг гапидан кейин қулоғимга:

– Ростдан ҳам Назира буви келинчак бўлаётган экан-да, – деб пичирлаб кўйишди.

Шу маҳал анави чечан киши бувимга савол бериб қолди:

– Ханифа буви, нега Назира бувимни келинчак дейсиз? Ахир етмиш ёшида ҳам одам келинчак бўладими?

Биз бир-биримизга маъноли қараб, сергакланиб бувимнинг гапларига қулоқ тутдик.

– Оҳ болам-эй, ўзим ойнонай сизлардан, – деди бувим. – Мен бу қишлоққа эллик икки йил аввал келин бўлиб тушганман. Ўшанда мана шу қайнисинглим янги келинчак бўлган эди. У пайтлар эрнинг қариндош-уруғларини улуғ тутиб, отларини айтмаслик урф эди. Ҳа, шунақа чиройли одатимиз бор эди. Шундан бери келинчакнинг отини айтмадим. Мен учун у ҳалиям ўша сулувгина келинчак, – деди бувим.

Бирдан одамлар ўрнидан туриб чапак чалиб юборишди. Назира буви бувимнинг ёнига йўрғалаб келди-да, маҳкам бағрига босди.

– Етмиш ёшингиз муборак бўлсин, келинчак, – деди бувим титроқ товушда.

– Сизга ҳам шундай ёшлар насиб этсин янгажон, – деди унга жавобан Назира буви.

Ўртоқларим билан биз катталарнинг бу гаплари мағзини англамаган бўлсак-да, ҳайрону лол ҳолда уларга қўшилиб чапак чалардик.

Аҳмаджон ЙЎЛДОШ

Кўзларимнинг нури эрур хоки пойинг

ФАХР

Онам сути билан кирган
жисмимда жонсан, Ватан,
Тўқсон икки томиримда
айқирган қонсан, Ватан.
Кучоғингда кўз очиб мен
макон тутдим ўзингни,
Мендан сўнг ҳам авлодимга
ўзинг маконсан, Ватан.
Кенг жаҳон тор менга сенсиз,
қоронғу ёруғ кеча,
Ўзинг ёруғ кундузим,
ҳадсиз жаҳонсан, Ватан.
Ташналик ўртаган чоғда
сув тутдинг чашма бўлиб,
Меҳрга зор ўлсам магар
меҳри уммонсан, Ватан.
Сенсиз қандай чидар экан
ватангадолар, билмам,
Гардинга зор ўлса, умас,
сен бағри қонсан, Ватан!
Жаҳонгашта бўлмадим мен,
чекмадим ҳажринг доғин,
Кечдим хориж унвонидан,
ўзинг унвонсан, Ватан.
Ватан, недан яралгансан,
меҳрми ё ҳаёдан?
Балки шамсу қамар бирла
бир лой-сомонсан, Ватан,
Балки беҳишт боғларидан
олингандир тупрогинг,
Жонбахш Кавсар сувин ичиб
қад ростлагансан, Ватан.

Кўзларимнинг нури эрур
хоки пойинг тўтиё,
Аллоҳга минг шукурларки,
лабзи иймонсан, Ватан.
Ким бўпман мен? Марди майдон
ўғлонларинг турганда,
Наҳот мендек гардинг бирлан
боши осмонсан, Ватан?
Боқсам, сенда ўзбегимнинг
бор хислати мужассам,
Шундан балким нияти пок
Ўзбекистонсан, Ватан!

* * *

Яратгандан илтижоим ёлғиз сенсан,
Ўзинг асра дейман элни балолардан.
Тинч-тотувлик бўлса яшнар юрт ҳам дейман,
Акс ҳолда боши чиқмас низолардан.

Жаннатмакон бир ўлкасан хур ва ёвқур,
Кимлар сенинг тупрогинга кўз тикмаган.
Шоҳ Дорони чув туширган Широқдай эр,
Чингизийлар додин бериб, бош эзмаган –

Аслида сен нима эдинг, сирли кишвар?
Хоразмишоҳ қўлидаги ёқут узук?
Ё тупроги эдингми сен сим ила зар,
Ё парилар мулкимидинг – кўзи сузук?

Улуғбекнинг нигоҳида Сомон йўли,
Сен Самарқанд сайёраси хур, чарогон.
Фақат менинг, эй шунқорим, етмас қўлим,
Сен осмонсан, толе қучган Ўзбекистон!

Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

МАЕВИР ЖИЛОЛАРИ

Шеър ёзиш кайфият билан чамбарчас боғлиқ амал. Яъни, инсон борлиқдан таъсирланган пайтда ҳис-ҳаяжон оғушида ёзувга мурожаат қилади. Шеърнинг қоғозга тўкилиши, туйғунинг ифода топиши қаламкашнинг билимига, малакасига, эстетик дидига мутаносиб равишда такомиллашади. Яна бир жиҳат шуки, шоирлик салоҳияти ёш танламайди. Кимдир қаламга эрта ошино тутинса, яна кимдир ҳаётда анча тажриба орттирганидан сўнг шеърят оламига кириб келади.

Ўзбекистон халқ шоири Анвар Обиджон шоира З.Нарзуллаева қаламига мансуб “Соғиниб яшайман” номли тўпламига битган сўзбошида масаланинг айнан шу тарафига диққат қилиб қуйидагиларни ёзади: “Шоира Зурафо Нарзуллаева ҳаётнинг аччиқ-чучукларини тотиб, яхши-ёмонни жиддий фарқлай оладиган даражага етибгина кўлига қалам олишга жазм этибди. Бу ҳам ижодга ўзига хос тушунча, дунёқараш билан ёндашув бўлса ажабмас. Шунинг учун, унинг шеърлари анчагина маъзи тўқ. Унинг ижодида ҳаётга вазмин нигоҳ, азалий ва абадий туйғуларга эътиқод, ҳаётсеварлик каби хусусиятлар бўртиб туради”.

Ҳақиқатан Зурафо Сўзга эътиқод билан ёндашади. Унинг битикларида ҳаётга муҳаббат, тирликка шукрона келтириш туйғулари порлайди. Шоира учун меҳрнинг ўзи бир бойлик. Кўнгил шод бўлмас экан, ялтир-юлтирлардан не наф? Дунёни меҳр-муҳаббат ҳаракатга солмаганими ахир? Бир шеърда шу ҳикматни ифода қилади:

*Осмонингда ой бўлай,
Пойларингда сой бўлай,
Меҳринг билан бой бўлай,
Айланай ёр, айланай.*

“Айланиш” сўзининг луғавий маъноси бирор нарсанинг атрофи бўйлаб ҳаракат қилиш демак. Бу сўз эврилиш мазмунини ҳам беради. Зурафонинг битикларида ушбу сўз икки маънода ҳам

қўлланилган. Юқорида тўрт сатри келтирилган “Бахшиёна” сарлавҳали шеърда эркалаш маъносида ишлатилган бўлса, бир саккизлигида эврилиш маъносини англатади:

*Мажнунимни топмоқ учун,
Лайли мисол шайланганман.
Вужудимга сачраб учқун,
Мен оловга айланганман.*

Олов – учқунлар жамулжами. Муҳаббат кўнгилга оташ солади. Шу зайлда инсоннинг кўзига ҳамма нарса чиройли кўринади. Оловга айланиш – ошиқ бўлмоқ, дийдорга интилиш демак. Лирик қаҳрамон Мажнун сари талпинади. Мажнун муҳаббати идеал муҳаббат эканлигини биламиз. Зурафо ана ўша идеал мақомидаги ишқни тараннум этади.

Унинг битикларида шодлик ва қайғу ўрин алмашилиб туради. Бир шеърда: “Чангда қолган гул йиғламоқда” деб ёзади. Яна бир шеъри “Соядаги атиргул” деб аталади. Шоира гул образи орқали кўнгил тимсолини яратади. Гул ардоқ топмагунча ҳаёт ўз мазмунига эга бўлмайди. Борлиқ уйғоняпти. Табиат гўзалликлари кўзни қувонтиради. Гул-чечак ҳиди атрофни тутган. Оллоҳ мўъжизаларига тикилиб ақл шошади. Туйғу рангланади. Чунки тирлик, гўзаллик ботинида меҳр бор, муҳаббат бор. “Бошланди гул ҳаёти, Синди қишнинг нафаси” деб лутф қилади шоира. Нафосатнинг панада қолишини асло хоҳламайди:

*Қуёш чиқди кўк узра,
Унгирлардан кетди қор.
Осмон ранги фериуза,
Ҳаво тоза, беғубор.
Сен қачон очиласан,
Соядаги атиргул?*

Ушбу шеърда таъкид “Қачон очиласан?” сўроғи устига тушмоқда. Атиргул – рамзий образ. Шоира

инсонларни табиат кўринишларидан руҳланишга чорламоқда. Бефарқликни қораламоқда. Яъни: “Яй-рамасанг, кулмасанг, Нега келдинг дунёга?” Шоира қорни хунук нарса деяётгани йўқ, албатта. Фақат қордаги совуқликни образ сифатида ишлатмоқда. Унинг наздида, ҳаёт уммонини ёритиб турган жа-воҳир – гул ранги, кўнгил тимсоли саналмиш лола бамисоли сув остида ҳам сўнмаган чўғ:

*Баҳор этагига туташган учқун,
Оламни ёндирмоқ қасдида ёнур,
Кеча-кундуз бирдек таратар ёлқин,
Чексиз уммон ичра жило топган дур –
Лолалар, лолалар, алвон лолалар.*

Шоира лолаларни гўёки бу шеърида пастга туширади. Лолалар яшил уммон остида ётибди. Сув тиниқлашгани сари қизиллиги ёқут мисоли жило топади. Яъни ялтироқлиги олис-олисларга таралади. Ҳаётнинг маъноси ўша рангларда. Бундай нозик тасвирлар ўқувчи идрок қатламларини лаззатлантира билади: “Япроқлар кафтидан симирдим шабнам”, дейди. Яна бошқа шеърида шоира лолани юқорига кўтаради:

*Ҳилпирайди қирларда лола,
Шаън жаранглар ҳаёт қўшиғи.
Шеър битаман, дилда йўқ нола,
Зурафоман, Ватан ошиғи.*

Зурафо шеъриятидаги ана ўша хилма-хилликни Анвар Обиджон ҳам таъкидлаган. “Зурафо ақлни шоширадиган, диққатни тоширадиган шеърлар ёзмайди. У ҳаётга қалб кўзи билан қараганча...

туйғуларини жимгина, оддий сўзлар билан баён этади” дейди. Тўғри, шоиранинг поэтик тили бир мунча соддароқ. Лекин айрим шеърларида бетакрор ташбиҳларни ҳам қўллайди. Баёндан тасвирга ўтади. Тушунганингиз сайин тасвир жилолангандек бўлаверади:

*Қаҳрабо рангларга бўялди борлиқ,
Сўқмоқда саргардон судралар япроқ.
Қиш олди кузакнинг қўлидан ёрлиқ,
Жаранглади ёмғир қўшиғи янғроқ.*

Тўртта сатрда ҳам ҳолат акс қилдирилган: Борлиқ қаҳрабо тусига бўялди. Кейин сўқмоқда япроқ сурилади. Сўнг эса қиш кузакнинг қўлидан ёрлиқ олади (Яъни ҳукм юритиш рухсати ҳужжати). Бундан кейин кузак ёмғирлари жаранглаб хайрлашади. Бундай кетма-кет ҳаракатлар ўқувчи қизиқишларини тағин оширади. Мазкур шеър “Қишнинг биринчи кунини” деб номлаган.

Ватан, фасллар, дарё мавжлари ҳақидаги кўп-лаб шеърларида шу каби ташбиҳлар қўлланилиши шеър зоҳиридаги оддийликнинг сирли шаклда кўринишига сабаб бўлади. Умуман олганда, Зурафо эски мавзуларда ҳам янғича фикрлар айтишга интилади.

Шоиранинг шу чоққача “Танбал бой”, “Кўнгил сирлари”, “Соғиниб яшайман”, “Оқдарё мавжлари” номли шеърий тўпламлари эълон қилинган. Туркум битиклари “Сўз ташрифи” баёзига киритилган. Хуллас, у ўз эстетик дунёсига эга қалам соҳибаси сифатида танилмоқда. Устоз шоирларимиз назарига тушмоқда.

Холиёр САФАРОВ

БАҲОР ИФОРИ

Ҳикоя

Наврўз арафаси. Шу вақтгача куртак чиқариб, гуллаши керак бўлган дарахтлар ҳамон совуқ ургандек қорамтир тусда. «Тўқсон, тўқсонинг ҳам бир кунимча йўқсан», дея ўғилларидан қаҳрланган Аямажуз ўзининг оппоқ этагини ҳамон борлиқдан йиғиштиргани йўқ. Шиғалаб қор ёғмоқда. Кечагина иссиқ пальтоларни ечган ёш-яланглар бугун яна қалин кийимларда. Кўчаларга тушаётган қор она-сининг қайноқ бағрида бирдан ювош тортиб қолган безори боладай эриб кетаётган эса-да, йўлакларда, уйлар атрофида, оёқ изи тушмаган ерларда қиш жанггоҳда қолган ярадор жангчидай ҳамон ўзини намоийш этмоқда.

Элбек қош қорайганда тор кўчадан уйига келди-да, дарвоза олдида келиб, сигнал берди. Ҳадеганда дарвоза очилавермагач, «Телевизор кўришяптими, нима бало?» дея машинадан тушиб, дарвоза эшигини итарди. Эшик очилмади, қулф.

– Ё тавба?! – Элбек ғудранганича ўзидаги калит билан аввал эшикни, сўнг дарвозани очди ва машинани ичкари киритди. Қўлидаги калитларни ўйнатганча уйга қараб юраркан, аллақачон қоронғу тушган бўлса-да, уй чироқлари ёқилмаганига ҳайрон бўлиб овоз берди. – Азиза! Ҳо, Азиза!

Ичкаридан садо бўлмади. Бу вақтда аввал кизи, изидан хотини югуриб чиқар ва уни кутиб олишарди. Элбек уйга кириб, аввал даҳлиз, кейин барча уй чироқларини ёқди. Ҳатто ошхонага бориб, у ерни ҳам қаради: уйда ҳеч ким йўқ! У хавотирга туша бошлади ва қўл телефонини олиб, хотинига қўнғироқ қилди. Аппарат ўчирилган. Бир лаҳзада Элбекнинг миясига минг хил ўй келди.

– Ишқилиб тинчлик бўлсин-да... – таҳликага тушган Элбек шундай дея қайнонасига сим қоқди, гўшак кўтарилмади. Кейин қайнотасининг уйи билан боғланишга ҳаракат қилди. Аппарат ўчирилганми, гудок кетади-ю, жавоб бўлмади. Биргина умид –

қайнота. Элбек шоша-пиша унга қўнғироқ қилди. «Абонент хизмат кўрсатиш доирасидан ташқарида».

Мияси қотган Элбек ҳовли ўртасида у ёқдан бу ёққа юрди, кейин шартта машинасига ўтирди-да, қайнота уйига йўл олди. У ерга қандай етиб борди, Худо билмаса, ўзи билмади. Дарвоза қўнғироғини чалганда ичкаридан «Ҳози-ир» деган ингичка овоз эшитилди ва зум ўтмай эшик очилиб, семизлигидан пилдираб юрвчи қайнонанинг дўмбоқ юзи кўринди.

– Тинчликми, куёв?

Ҳар каллада ҳар хаёл. Элбекнинг юраги «шиғ» этди. "Наҳотки улар бу ерда ҳам бўлмаса?"

– Невараларингиз шу ердами? – Элбекнинг биринчи гапи шу бўлди. Қайнона эса қош чимириб, у кутмаган гапни айтди.

– Уларни нима қиласиз? Юраверинг-да маиштингизни қилиб?!

– Тушунмадим? – Элбекнинг бошига болға билан урилгандек бўлди. – Нималар деяпсиз?

– Йўқолинг-е, уятсиз! – эшик қарсиллаб ёпилди ва «шарақ» этиб зулфланди.

Элбек узатган қўли қуруқ қайтган гадодай эшик ортида қолди. Мияси қизиб, калласи ўзига оғирлик қилиб кетди. У бундай муносабатлар нима учунлигини, Азиза нега ҳе йўқ-бе йўқ бу ерга келиб олганини тушунолмаётганди. У бир муддат дарвоза ортида туриб қолди ва яна қўнғироқни босди, аммо энди ичкаридан сас ҳам, садо ҳам бўлмади. У қўнғироқни қайта-қайта босди. Ана шунда яна эшик очилиб, қайнона юз кўрсатди.

– Дайди итдай уй айланманг-да, кетинг!

Элбекнинг қони қайнаб кетди, аммо куёвлик ҳурматини унутиб, оғиз жуфтлагунча эшик яна қарсиллаб ёпилди.

"Менга нимага бунақа деди?" – Элбек дарвозага суяниб қолди. Атрофни қоплаган зулмат унинг қалбини-да чўлғади. Ҳаво совуқ, майдалаб ёғаётган

қор парчалари бўйинларидан кириб кетаётган бўлса-да, у қизиб кетди. Юрагини кимдир омбур билан қисгандек бўлди.

У яна бир муддат шу куйда дарвоза тагида турди-да, нима қилишини билмай, изига қайтди. Машинага ўтириши билан миясига чақмоқдек бир фикр келди-ю, пешонасига муштлади.

– Аҳмоқ! – деди у ўзига-ўзи. – Энди билдим, улар машинада Диляни олиб кетаётганимни кўришган! Ким билади, балки кеча уйига борганимдан ҳам хабардордир?! – у бошини рул чамбарагига қўйди. – Аттанг, нималар қилиб қўйдим-а?

Элбек энди бу ерда туришнинг ҳозирча фойдаси йўқлигини билди ва секин машинасини юрғизди. Лойқалаган сув тингунича вақт керак. Уйга боргиси келмади, бирор ресторанга кириб ўтиришга ҳафсаласи бўлмади. Уй бошпана. Йиғлаган ҳам, кулган ҳам, қувонган ҳам, қувилган ҳам уйига келади. Элбек ҳам хаёл билан қандай уйга келиб қолганини сезмай қолди. Машинани гаражга қўйгач, уйга кирди-ю, баттар уйга толди.

«Диля билан машинада кетаётганимни ким кўрди экан-а? У ҳам майли, Дилянинг уйига борганимдан қандай хабар топишган? Ё, тавба?..»

Боши лўқиллаб оғриётган Элбек ошхонага ўтди-да, қаҳва дамлаб ичди, бўлмади. Лабига сигарета қистирганча ётоқхонасига қайтди, аммо ётгиси ҳам келмади. Диванда ўтириб, сигарета чека бошлади. Ўтиришдан толиқди, шекилли, ёнбошлаш учун ёстиқни олди. Не кўз билан кўрсинки, ёстиқ тагидан хат чиқди. Элбек шартта кўлидаги сигаретани столда турган кулдонга ташлади-ю, мактубни ўқишга тушди.

"Сизни нима деб аташни ҳам билмайман. Бевафо! Сиз хиёнат қилдиниз... Сизни севиб, кўзим сиздан бошқани кўрмай, қулоғим сиздан бошқани эшитмай тўрт йил ўқишингиз тугагини кутиб, ҳатто ота-онамга қарши чиқиб, сизни десам-у, олган муқофотимни қаранг. Шунчалик паст кетдингизми? Мени қўйинг, майли, уйга келганингизда қучоғингизни, қалбингизни тўлдириб турган мана бу икки болангиз ҳам кўзингизга кўринмадимми? Сиз Оллоҳ берган шунча қувонч, шунча бахтни, менинг гулзоримни пайҳон қилиб, ўзга боғдан шўр олмадингиз... Юзингиз буришмадимми? Сиз мазахўрак бўлибсиз... Майли, энди билганингизни қилинг. Сизга ҳеч ким ҳалал бермайди, мени ва болаларни ўйлаб ҳам ўтирманг. Ўлмаган қул бир кунини кўради. Сиз бахтли бўлинг... Сизнинг юзингиз ёруғ, қаддингиз баланд бўлиши учун ҳамиша гуне бўлдим, кўзларим кўр бўлди. Ҳамиша сизнинг бахтингизни ўзимга саодат билдим. Майли, яна сиз бахтиёр бўлинг, мен ҳар галгидек қурбонингиз бўлай..."

Хат мана шу ерда тугаган ва мактуб эгаси йиғлаган бўлса керак, қоғознинг пастки қисмидаги нам қуриб, ўқувчисининг юзидек буришиб, пистоқи тусга кириб қолган эди...

Элбекнинг бошидан қайноқ сув қуйилгандек бўлди. Мактубни кўлида тутиб, бошини чангаллаганча

тураркан, ич-ичидан бир нарса бўғзига келиб тикилаётганини сизди. Гўё кимдир томоғидан бўғаётгандек нафас олиши қийинлашди ва югуриб уйдан чиқиб кетди. Ташқарида ҳамон қор бўралаб ёғар, барчаси виждонга келиб тақалгандек, шамол уют қилиб, ҳовлидаги қорларни эшик олдига урарди. Элбек бир лаҳза шу изгиринда туриб, гўё шу зулмат қаъридан бир нажот келадигандек олис-олисларга тикилиб қолди. Ана шу вақт ҳовлидаги эски симёғочдан бир куй таралаётганини сизди. Симёғоч ёриқлари ва электр симлари шамолдан шундай бир товуш чиқараётган эдики, бу Элбекнинг қулоқларига ҳайдалиш куйи бўлиб чалинди. Бу куй шунчалар маъюс, шунчалар ҳазин эдики, юракни эзар, иймонни виждон билан ёнма-ён кўярди. Беихтиёр Элбекнинг кўз олдидан ҳозиргина қайнота уйига боргани ва шу кунгача «Элбекжон», дея тилидан бол томиб юрган қайнонанинг қандай қилиб, эшикдан ҳайдаб солгани, ёстиқ тагидан мактуб топилганда уни ўқиб, қай аҳволга тушгани ўта бошлади. Унинг энди яна қайнота эшигига боришга юзи, аёли нафрат ва гурбат уруғларини сочиб кетган уйга киришга кўнгли йўқ эди.

Элбек гўё зулмат қаъридан нур ахтараётгандек номаълум бир нуқтага тикилганча эшик олдидаги зинага ўтириб қолди.

"– Дадаси, нега совуқда ўтирибсиз?"

Элбек «ялт» этиб, ортига қаради, аммо кўзлари очиқ, ғира-шира нур тушиб турган эшикдан бошқа нарсани кўрмади. Азизанинг овози қаердан келди, билолмади. Ана шундагина бу хаёл эканлиги, у эшик олдида анча вақт ўтириб қолгани, совуқдан аъзои бадани қалтираб кетаётганини ҳис этди.

– Ё, тавба... – Элбек шундай дея ўрнидан туриб, уйга кирди ва ўзини болалар хонасида кўрди. Хонанинг икки томонидан қўйилган икки диванда қизи билан ўғлининг кийимлари сочилиб ётар, уй эса уларсиз харидорсиз бозордай хувиллаб турарди.

Элбек беихтиёр болалари қаергадир чиқиб кетган-у, ҳозир чувиллашиб келиб қоладигандек туюлаётган хонага яна бир қур нигоҳ ташлади ва қизининг шкаф устида турган суратини олди. Сочлари патила-патила қизининг икки ёшлигида туширилган суратига қараб туриб, Элбек уларсиз бир кун ҳам яшолмаслигини тушунди. Кейин ўғлининг суратини олди. Бу ўғлининг бир ёшлигида туширилган сурати. Чақалоқ янги кийимларда дунёдан беҳабар кулиб турибди...

Элбек гоҳ ўғлининг, гоҳ қизининг суратига қараб, ҳар бирида ўзининг энг масъуд дамларини эслади. Эслади-ю, юрагида бир санчиқ турганини сизди. Кейин суратларни олиб, ётоқхонага ўтди. У ердаги шкафда эса Азиза билан тушган суратлар бор. Тўйгача, никоҳ кунда, тўй-ҳашамларда, болалари туғруқхонадан чиққан кунда... Бу суратларнинг ҳар бири унга гўзал турмушини эслатар, аммо бугунги вазият эса уйдан яسانيб ташқарига чиқиши билан бошига қуш ахлат ташлаб кетгандек таъбини тирриқ қиларди.

Элбек шкафни очиб, барча оилавий суратлари жамланган фотоальбомни олмоқчи бўлди, аммо фикридан қайтди.

– Расм томоша қилишдан фойда йўқ, уларга қанча қарасам, шунча юрагим эзилаяпти. Ундан кўра, эрталаб яна бораман, ҳаммасини тушунтираман.

Элбек шу хаёллар билан жойига ётди. Уйқу қаёқда. Ёлғизлик – бедорлик. Ёлғизлик – хаёллар сайри. Уни Азиза билан танишганидан то бугунгача бўлган хаёллар чирмовуқдай ўраб олди...

Элбек азондан машинага ўтириб, яна қайнота уйига йўл олди. Эшик кўнғироғи қайта-қайта босилгач, яна қайнонанинг ингичка овози эшитилди.

– Ки-им?

Элбек овоз бермади, кутди. Зум ўтмай эшик очилди ва қайнона чиқди.

– Ассалому алайкум... кечирасиз.

Саломга алик ҳам олинмади, кечирилмади ҳам – эшик ёпилди. Элбек яна кўнғироқни босди, аммо жавоб бўлмади.

– Эшикни очинг! – эшикни муштлади у. – Аввал нима бўлганини билинг, кейин мени остонангиздан ҳайданг!

Қайнона эшик ортида турган экан, бирдан эшикни очди-да:

– Мен шунчалар эси кетган хотинга ўхшайманми? – деди. – Азизам атиргул эди, сиз уни тиканга алмаштирдингиз!

– Мен...

– Айбдор одам ўзини оқламоқчи бўлади, – қайнона уни гапиришга қўймади. – Кетинг, Азиза итланган одам билан яшашни истамайди!

Эшик яна ёпилди. Калтак этни, ортиқча гап бети қотиради.

– Гапингизга тушунмадим, аммо билиб қўйинг, мен ит эмасман, лекин оиламга итдай вафодор бўлмаганимда остонангизга келмаган бўлардим! – деди Элбек ҳам юзидан шарм пардасини кўтариб.

Ёпилган эшик очилмади. Элбек бир муддат эшик ортида турди-да, қайтиб машинасига ўтирди, аммо қаёққа боришини билмай қолди. Ортга йўл, олдинга юришга кўнғил йўқ. Қандай бўлмасин, муносабатларни тиклаши керак. Бир кечада паришон тортиб, чодирхаёл бўлиб қолган Элбек қўлини рул устига ёстиқ қилиб, бошини қўйиб ўтираркан кеча ишхонада газетада ўқиб қолган нарсалари ёдига келди. Гуллар...

У тўғри гул бозорига йўл олди ва бир дона акация гули харид қилди. Сўнг дарров изига қайтди ва гулни қайнотасининг эшиги тутқичига қистирди-ю, йўлида давом этди. У қанча билимли ва қанча романтик бўлса, шунча содда ҳам эди. У ҳозир эшик очилиб, қайнонаси (аслида ким бўлса ҳам) гулни кўради ва ҳаяжонланганча Азизага олиб боради. Азиза гулни олгач, бунинг ифодасини, рамзини тушунади, деб ўйлаётганди: «Мени кечир ва айбсиз эканлигимни исботлаш учун имкон бер. Сени севаман!»

Элбек кун бўйи шу хаёлда ишлади ва Азизанинг кўнғироғини кутди, аммо на кўнғироқ бўлди, на

бир ишора. «Балки, энди қилган ишидан хижолат бўлиб, уялаётгандир... – ўйлади Элбек. – Ўзимнинг боришимни кутаётгандир?»

У шунга ишонди. Ишдан қайтишда энди гул бозоридан бир дона қизил атиргул олди. Эрталабки акация гулини қандай тўғри тушунган бўлса, бунинг ҳам рамзини тўғри англайди: «Сени севаман! Сенсиз яшолмайман!». Шу хаёл, шу ишонч ва умид билан яна қайнота уйига келган Элбек машинадан тушиши билан дарвоза ёнидаги ариқча ичида ётган акация гулини кўрди-ю, юраги орқасига тортиб кетди. Мактуби йиртиб ташланган ошиқдай хўрланди. Бир муддат нима қилишини билмай турди-да, таваккал қилиб, ҳозир олиб келган атиргулни эшик тутқичига қистириб қўйди...

Ўша кеч Элбек уйга ҳам сиғмади. Қаерга қарамасин, болаларининг нарсалари, қайси хонага кирмасин, Азизанинг хотираси. У бир қўлига кулдонни олганча хоналар бўйлаб сигарета чекиб юрди. Сўнг ётоқхонага кирди-да, шкафдан альбомларни олди. Элбек ҳамон масаланинг моҳиятига етмасдан кимнингдир ғийбатига ишониб, уйдан кетиб қолган ва онасини қалқон қилиб олган Азизага тушунмаётганди.

«Кўнғироқ қилсам жавоб бермайсан, уларингга борсам, итдай қилиб, остонадан ҳайдайсизлар? Сизларга нима бўляпти ўзи? Бир мартагина ўзинг чиқиб, ҳол сўрашга мадоринг ёки қароринг йўқми? – Элбекнинг саволлари жавобсиз эди. Қайнота уйига бир кулф осилган-у, унинг калитини тополмаётганди. Бу ишларни ўзидан бошқа ҳеч ким билишини истамаган Элбекнинг негадир хўрлиги келди. – Ўзим қурган бинони ўзим йиқитмайман!»

У альбомдаги суратларни кўраркан, беихтиёр энг бахтиёр лаҳзалар муҳрланган расмларни ажратиб олаётганини сезиб қолди. Қараса, анчагина бўлибди. У энди ажратилган суратларни энг кўзга ташланадиган жойларга – эшик ва деразага, шкаф ва телевизор устига қўйиб, шкаф ва коридордаги ойналарга ҳам ёпиштириб чиқди. Кейин ўзига-ўзи деди:

– Уларсиз менга ҳаёт йўқ! То улар уйга қайтмагунча бу суратлар мени ғазаб билан нафратдан ҳимоя қилиб, умид бағишлаб туради...

Азиза болаларни олиб кетиб қолган бўлса-да, энди улар гўёки шу ерда эди. Элбек уй ичида майда қадамлар ташлаганча бир-бир суратларни томоша қилиб чиқаркан, яна хотираларга берилди: Азиза билан қандай танишгани, эҳтиросли муҳаббати, қизи туғилган, онаси вафот этган кунлар, ўғли туғилганда йиғлаганлари, машина сотиб олганида «Шу кунларни ота-онам кўролмади...», дея меҳмонхонада осиглиқ турган суратларга қараб армон қилганлари, ўшанда Азиза унинг елкаларини силаб, «Дадаси, ўкинманг, армонсиз одам борми? Энди ҳаётимиз, айтган сўзимиз ва қилган ишларимиз билан уларнинг руҳларини шод қилайлик...» деганида, югуриб ташқарига чиқиб кетгани, ўқсиб-ўқсиб йиғлаганларини эслади...

– Айтганларинг билан қилганларинг тўғри келмай қолди-ку, Азиза? Нега менга ишонмаяпсан?

Элбек хаёлларга берилганча диванда шифтга тикилиб ётди. Бир маҳал усти очик ухлаб қолибди. Туш кўрибди. Тушида хотини билан буғдойзор ора-лаб кетаётган эмиш. Унинг кўлида бир даста лола, аммо Азиза гулни олмасмиш-у, юзини яшириб, «пиқ-пиқ» кулармиш. «Атрофимиз тўла гул, узиб бермасангиз ҳам, буларнинг барчаси менга эканлигини биламан!» дермиш. «Билсанг нега юзингни яширасан?»

Элбек гапириниб уйғониб кетди. Қараса, ҳеч қандай буғдойзор йўқ, диванда ётибди. Терлаб кетибди. Дераза томонга нигоҳ ташлади, тонг ёришяпти...

Элбек эрталаб яна гул бозорига борди-да, энди бир даста атиргул харид қилди. Қайтиб, қайнота уйига келса, яна ҳар галгидек эшиклар қулф, аммо атиргул йўқ. Элбек машинага қайтди-да, блокнотдан бир варақ йиртиб олди ва ёзди. «Ҳар куни бегуноҳ эканлигимни айтиш учун келишим сизларга айбимни ювиш учун келаётгандек туюлаётганини билмаган эканман! Мен бир ғарибга яхшилиқ қилиб, ўзимникилардан ёмонлик кўрдим. Уйга келганини ит қопмас. Сизлар мақолимни ҳам ер билан битта қилдинглар. Майли, шуни маъқул кўрибсизлар, сизлар айтгандек бўла қолсин!»

Элбек қоғозни буклаб гулдаста ёнига қистирди-да, аччиқ устида девордан ошириб, ичкарига отиб юборди. Сўнг ишга кетди.

Орадан уч кун ўтди. Ердаги қорлар эриб, замин тани анча исиди. Деворларигача яхлаб кетган уйларга ҳам бир ҳарорат ингандек бўлди. Элбек бу кунларда на қайнота уйига борди, на гул харид қилди, уларнинг бирортасига кўнғироқ ҳам қилмади. Фақатгина эрталаб ишга кетишдан олдин ва ишдан келганида уй ичида ҳар қадамда, ҳар сонияда ҳеч бир нарса оиласи ва фарзандларидан устун эмаслигини эслатиб турувчи суратларга қараб чиқар, кўнглидан нелар ўтаётганини ўзидан бошқа биров билмасди...

Тўртинчи куни кечкурун одатдагидек ишдан қайтишда кўчадан овқатланиб, уйга келса, чироқлар ёниқ. Машинани гаражга қўйгач, остонадан кирса, бўсағада бир қатор оёқ кийимлар. «Келишибди...», беихтиёр севиниб кетди у. Шу пайт ичкари уй эшиги очилди-ю, қизчаси югуриб чиқди.

– Дадажо-он?!

Элбек қизини кўтариб олди, бағрига босди.

– Сизни соғиндим... – бидирлади ҳеч нарсадан беҳабар қизча.

Элбек жигарбандини янада қаттиқроқ кучди, аммо уйга киришни ҳам, кирмасликни ҳам билмай

қолди. Шу вақт ичкаридан ўглини кўтариб, Азиза чиқди.

– Ассалому алайкум, дадаси... – аёл шундай деди-ю, нигоҳлар тўқнашиши билан кўзларини олиб қочди. – Мени кечиринг... Ҳамма айб менда.

Элбекнинг қизини қучган қўллари, аъзои бадани қизиб, ич-ичидан ёнғоқдек бир нарса келиб, бўғзига тикилди. Бир Азизага, бир суратлар осилиб турган деворга қаради.

– Кириг...

Элбек худди бегона уйга кираётгандек секин қадам ташлади. Ичкари кирса, уй ўртасида қайнонаси турибди.

– Ассалому алайкум...

– Тилим қурсин, куёв, – деди қайнона алик олишни ҳам унутиб. – Бизни кечиринг, ҳамма айб менда. Қизиққонлик қилибман. Суриштириб билдим, ҳақиқатдан сизнинг бўлимнингизда ишлайдиган ўша аёлни эри бир ногирон боласи билан ташлаб кетган экан. Тез-тез тоби қочиб турадиган бу болага аммаси қараркан. Ҳаммасини билдим, ўғлим. Мени кечиринг.

Элбек ҳеч нарса демади, аммо уларнинг ёнида ўтиришга юзи чидамади. Энди кийимларини алмаштириш баҳонасида чиқиб кетмоқчи эди, қайнона деди:

– Элбекжон, мен эси кетган хотинни кечиринг. Сиз юборган гуллардан ҳам мақсадингизни тушунмабман. Уларни Азизага кўрсатганим ҳам йўқ. Аммо садоқатингизга, сабрингизга қойил қолдим. Сиздан у дунёю бу дунё розиман. Ҳаммаси жойида эканлигидан бошим кўкка етди. Энди мен борай, бу ерда туришга ҳолим йўқ...

– Э...

Қайнона куёвни гапиришга ҳам қўймай эшикка чиқди.

– Сизни олиб бориб қўяман, – деди Элбек.

– Йўқ, такси билан кетавераман.

– Қўйсангиз-чи, ўзим ташлаб келаман, – қайнонасининг нега қолишни истамаётганини билган Элбек машинани олиб чиқди.

Улар йўл-йўлакай бир оғиз ҳам гаплашмадилар. Фақат машинадан тушаётганда қайнона деди:

– Ўтган беш кун давомида кўнглингиздан нималар ўтди, билмайман, аммо Азизанинг ҳам йиғламаган куни бўлмади. Овқатини мажбурлаб едирдим. Ўзларингизга қаранглар, сиз ҳам озиб кетибсиз...

Элбек ҳеч нарса демади, бош чайқаганча изига, уйига қайтди. Димоғига ажиб бир баҳорий ифор урилди.

Абдугани СУЛАЙМОН

Умр бу - вақтинча Берилган имкон

ЎЙЛАРИМ

Тарих йўлларини уйғотар хаёл,
Гоҳ кўксимда фигон, гоҳ дилда сано.
Широқнинг муаззам овози мисол,
Ҳайқириб ўтади шоҳ Бобур Мирзо.

Тўмариснинг ўтқир шамишири янглиғ,
Дониш даҳоларни очганда очун.
Ғанимлар бағрига санчиб ўтди тиз,
Темур қадамидан сачраган учқун.

Буюк жасоратлар кетмади беиз,
Улар мангуликка бўлдилар пайванд.
Дунёни ўзига чўқтирганча тиз –
Мардлар сулоласин берди Самарқанд.

Сўзлашиб юлдузлар билан Улғбек,
Бўлганда самовий сирга муяссар.
Ўзин кимлигини кўрсатиб ўзбек,
Юксалди Ҳазрати Навоий қадар.

Неча азобларга берганча бардош,
Ўзбек эгилмади ғаним қошида.
Мағрур турди гарчи кўзларида ёш,
Охир қуёш кулди унинг бошида.

Ҳурлик машъалини кўтарган Сардор,
Буюк истиқболга бошлар халқини.

Озодликни кутиб яшадик бедор,
Барҳаёт қил Тангрим миллат бахтини.

Аллоҳ назарига тушган Ватанда,
Озодлик куйини чалди ҳақиқат.
Эзгулик гуллари кулган чаманда,
Юрт яшар фаровон, дилда муҳаббат.

Бахт боғин боғбони, бу юрт Сарбони,
Халқ қалбига солди умид ва ишонч.
Жўш уриб Темурдан меросий қони,
Элга бағишлади бахт ила қувонч.

Яшаб ҳур диёрда, озод замонда,
Қилмай бўлармикин айтинг-чи шукр.
Орзуларим кулган Ўзбекистонда,
Сарбонга бош эгиб дейман ташаккур.

ШУКР ҚИЛСАНГ

Ҳаётда имконинг бўлиб турганда,
Бошингга бахт қуши қўниб турганда,
Ҳарчандки толеинг кулиб турганда,
Тақдир ўйинин ҳам ўйла, унутма.

Умр бу – вақтинча берилган имкон,
Бой берган ҳар онинг ўзингга душман.
Қадрла уни, сўнг қилмагин пушмон,
Тақдир ўйинин ҳам ўйла, унутма.

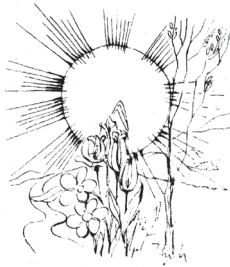
Абдуғафур МАМАТОВ

Махзун кечаларнинг ялдоси Бўлдим

* * *

– Сизни ташлаб кетаман, – дединг,
Узоқларга, жуда олисга.
Унутайлик ҳаммасин, дединг,
Шовқинлардан кетиб холисга.
Шошқалоқ бу шаҳар куну тун,
Автолардан чарчайди кўзлар.
Самоларга боқасан дилхун,
Тилга кўчмай чўкади сўзлар.
Тўхта, кетма бўлиб оввора,
Узоқлардан излаб тасалли.
Мен ёнингда турибман гарчи,
Кўнгил сендан олисда... асли.

* * *

Қайсар эдим, қайтолмас эдим...
Дардим пинҳон, айтолмас эдим...
Қулоқ солмай қўйдим
Қалбимга.
Ўз-ўзимни алдадим...
Бироқ айтолмадим буни ҳеч кимга.
Севгим ўзинг, сирдошим кўзинг...
Изн бермай истакларимга,
Ҳукм этар “йўқ” деган сўзинг.
Аросатда умид дарбадар,
Синиб тушар тоқатим бир-бир.
Сенинг ўша кетишларингни,
Қандай қилиб унутай ахир?
Ҳижронларинг азобларидан
Пажмурда дил, пажмурда кўнгил.
Келгин яна баҳорларимга,
Келгин яна, ифорга тўлай.
Исён қилган кулгуларингнинг
Оғушида жон таслим қилай...

* * *

Мени ўйланг...
Яшин каби ёногингиздан
Бўса олиб ўтса шабода,
Кўнглингизда хавотирми ё,
Орзиқишлар бўлса мабодо
Ўша менман...
Мени ўйланг,
Ухлмасдан йўлимни пойланг.
Тонгда қуёш қулса чарақлаб,
Чўчимасдан тоза нурлардан,
Ўзни олманг ундан нарига,
Ўша менман...
Мени ўйланг,
Шамол бўлиб, роз бўлиб келган,
Баҳор бўлиб, ёз бўлиб келган.
Ҳам куйу, ҳам соз бўлиб келган,
Ўша менман...

СОҒИНЧ

Неча йиллар ўтди, бу чўғ сўнмади,
Ўзимни овутдим, бироқ кўнмади,
Сабрим тўлиб кетди, кўнглим тўлмади,
Мен сени барибир соғинавердим.
Айтилмаган сўзинг садоси бўлдим,
Кўнгил қўрғонингнинг гадоси бўлдим,
Махзун кечаларнинг ялдоси бўлдим,
Бироқ сени мудом соғинавердим.
Тақдир тошларига урилар бошим,
Нураб борар аста сабру бардошим,
Токи мен тирикман, кўкда қуёшим...
Мен сени барибир соғинавердим.

Абдужалол РАҲИМОВ

ОДАМЛАР

Фантастик ҳикоя

Осмонда ликочасимон ғаройиб учар жисм пайдо бўлди. Лекин буни ҳеч ким пайқамасди. У бир кўриниб, бир кўринмай пастлай бошлади. Зум ўтмай, пахта даласидан анча узоқда, кимсасиз қирлар ортида ғойиб бўлди.

Учар ликоча ўтлари сувсизликдан қовжираган майдонга кўнди. Бу техник қурилма кўринишидан ўта мустаҳкам маъдандан ишланган бўлиб, бирорта тирқиши кўринмасди. Ногаҳон қобиғи қуёш нурида эриб кетаётгандек бўлди. Ундан ялтироқ кумушранг кийимдаги пакана одам балиқ сингари сузиб чиқди. Оёғи ерга теккач, атрофга аланглади. Куз қуёши қиздираётган даштда ҳеч кас кўринмади. У энгил одимлаб рўпарадаги қиртепага кўтарилди бошлади. Йўл-йўлакай қовжираган ўт-ўланларга эгилиб қўлини теккизиб борди. Қип-қизил мевалари қоқи бўлиб қолган ковул олдида узоқроқ тўхтади. Уни сувсиз қир-адирда яйраб палак отган ўсимлик ҳайратга солди. Кафтдан ковулнинг яшил поясига ипақдек нозик нур юборди. Нур қайтганда ажабланди: “Ковулнинг томири роппа-роса ўн беш қулоч ер остига кириб борибди. Бу нозик ўсимлик қандай қилиб шунчалик чуқур намликка етиб борди?”

У бир зум шуларни ўйлади. Қўлида кумушранг игна пайдо бўлди. Эгилиб, уни ковул баргига санчди. Диққат билан билагидаги мосламанинг монитори тикилди ва ҳайратдан кўзлари катта-катта очилди. Мониторда ковул пояси, меваси, томири таркибидаги бирикмаларнинг узундан-узоқ рўйхати кўринганди. Пакана одам ковулнинг ушбу сайёра аҳолисида учрайдиган нафас қисиши, ошқозон, жигар хасталиқларига даволигини тушунди. Оғриқ қолдириш, гижжа ҳайдаш, яраларни битиришда фойдаланса бўларкан!

“Ҳали бу ўсимликнинг сирлари очилмаган, – деган хулосага келди у. – Ковул сайёрадаги ғаройиботлардан бири! Тўғри, у бундан аввал Ернинг Шарқ қисмида қизил кедр дарахти игнабаргларида кучли антибиотик борлигини аниқлади. Ҳиндистонда ёмғир ёғишидан дарак берувчи, Грузияда ер остида гуллайдиган ўсимликларни ҳам учратди. Лекин сувсиз қирда ўсган ковул бу сайёра одамлари учун табиби ғайбнинг ўзгинаси! Ажаб, улар қандай одамлар?”

Пакана саволига жавоб излаб узоқдаги пахта даласига қаради.

* * *

Пахта терими айни қизиган пайтлар эди. Кун тикка келган. Дала шийпонида Эргаш билан Зулхумордан бошқа ҳеч ким қолмади. Ишчилар овқатланиб, катта пайкалнинг этагига тушиб кетишди. Аёллар фермер хўжалиги ажратган автобусда марказлаштирилган боғчага жўнашди.

Зулхумор радиодан берилиб қўшиқ эшитарди. Ёнига Эргаш келиб ўтирди. Беихтиёр ҳаракат билан дўпписини тўғирлаган бўлди-да, Зулхуморнинг қўлини ушлади.

– Жим! – дея қиз қўлини тортди. – Жим! Эшитинг, Ботир Зокиров ашула айтяпти. Бирам яхши кўраман!

Зулхумор ашула оҳангига мос тебрана бошлади.

– Кимни? – қизни гапга солмоқчи бўлди Эргаш.

– Ботир Зокировни-да... ашуласини.

– Мени-чи? – Эргашнинг қуёшда қорайган бақувват қўллари қизни икки ўрим сочларига тегажқлик қила бошлади.

– Мен бошқача яхши кўришни айтяпман, – лабини бурди қиз. – Тавба, қўшиқ эшитасизми, йўқми? Сизниям болалик аёлларга қўшиб жўнатиш керагиди.

Зулхумор ўзининг ҳазилидан завқланиб кулиб кўйди.

– Ҳали вақтлироқ-да, – оғзининг таноби қочиб деди йигит. – Кейин... сиз билан бирга кўриб келаман.

Зулхумор гапидан пушаймон бўлди. Юзи ловлов ёниб, ўрнидан турди. Деворда осиглиқ радионинг овозини кўтарди. Хонанда юракларни сел қилиб куйларди: интизор ошиқ ёрини зор-зор бўлиб чорлапти. Унга чаманларни, куйлаётган булбулларни ҳадя этади. Эргаш ҳам борган сари қудрати ортиб бораётган соҳир овозга кулоқ тутди...

Шу пайт бехосдан радио ўчди. Зулхумор алам билан симни тортқилади.

– Вой, қуриб кетгур-ей, – куйиниб типирчиларди қиз. – Қаранг, Эргаш ака, бунга бир бало бўлди. Энг яхши кўрган кўшиғимиди-я!

Эргаш завқланиб Зулхуморга тикилиб турганида радиодан асабга тегувчи чийиллаган, ғуриллаган овозлар эшитилди. Шовқин тингач, кимдир уларнинг исмларини айтиб чақирди:

“Эргаш! Зулхумор! Бизни эшитяпсизларми?”

– Вой! – чўчиб тушди Зулхумор. – Бу нимаси, Эргаш ака, эшитдингизми?

– Эшитдим, – ажабланди Эргаш ҳам.

Радиодан яна бояги товуш эшитилди:

“Эргаш! Зулхумор! Бизни эшитяпсизларми? Жавоб беринг!”

Бу ғайритабиий ҳолатдан Зулхуморнинг томоғи қақраб қолди. Атрофга аланглаб ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, ҳайрати ортиб, Эргашнинг елкасига суянди. Бундан дадилланган йигит атрофга аланглаб қаради-да:

– Эшитяпмиз, – деди секин. Кейин ошхонага кириб бир пиёла сув олиб чиқди.

“Яхши! – дўриллади бояги овоз. – Қўрқманглар, биз ҳозир сиз-з-нинг ҳузурингизга борамиз”.

– Сиз кимсиз ўзи?! – Зулхуморни сўрига етаклаётган Эргаш яна атрофга аланглади.

Шу лаҳзада шийпон олдида паст бўйлик, бугдойранг юзли одам пайдо бўлди. Уни кўриб Эргашни эти жунжикиб кетди. Пакананинг бошида бир тола ҳам соч йўқ. Бир жуфт қоп-қора кўзлари силлиқ юзининг роппа-роса ярмини эгаллаган. Қаттиқ қимтилган ингичка лаблари нах қулоғига етади. Эгнидаги ялтироқ кумушранг, учувчиларниқига ўхшаш кийими даланинг енгил шабадасида сирли шатирлайди.

– Қўрқманг, биз Кавсар сайёрасидан учиб келган-миз. Биз ўзга сайёралик меҳмон! – Унинг дўриллаган овози эшитилди.

Орқасини ўгириб ўтирган Зулхумор овоз келган томонга ялт этиб қаради. Қаради-ю, шу заҳоти Эргашнинг сув тутиб турган қўлига ёпишиб олди. Пахта гулли пиёладаги сувнинг ярми ерга тўкилди. Эргаш сувнинг қолганини Зулхуморга ичирди.

– Ким бу, кўрқяпман?! Жон Эргаш ака, юринг, тезроқ дам олиш хонасига кириб қулфлаб оламиз!

У Эргашга илтижоли термулди. Зулхуморнинг моҳваш чеҳрасига қараб йигитнинг меҳри жўшди.

Билинар-билимас титраётган қўлини бошига кўйиб, сочларини силади:

– Қўрқманг, Зулхумор, мен ёнингиздаман!

Эргаш олдинга ўтиб Зулхуморни пана қилди.

– Ҳой, ростингизни айтинг, кимсиз ўзи? “Биз-биз” дейсиз. Бир – ўзингиз-ку, у ерда?.

Эргаш қизни пана қилганини кўриб Пакана кулди. Беўхшов лаблари орасидаги майда тишлари ялтираб кетди.

– Биз Кавсар сайёрасидан, ўзга сайёралик, – жавобини қайтарди. – Марказ элчиси мен билан бирга. – У қўлидаги қутичанинг ёниб-ўчаётган қизил тугмачасига ишора қилди.

– Хўп, сизга нима керак? – Эргаш янги унган майсадек майин мўйловини қишлоқ йигитларига хос бир ҳаракат билан силаб кўйди.

Пакананинг овози радиодан эшитилаётганини энди пайқайди. Гапираётганида лаблари қимирламасди. Айрим сўзларни жуда тез талаффуз қилар, баъзан нимагадир тутилиб қоларди. У қуёш нури акс этиб ялтираётган кийимини шилдиратиб бир-икки қадам олдинга юрди.

– Тўхтанг! Зулхумор кўрқяпти, – деди ўжарлик билан Эргаш.

– Яхх-ши! – У жойида тўхтади. – Саволингизга жавоб бера-манн. Бизз Марказз топшириғи билан Ер сайёрасини ўрганамиз. Пахта ўсимлиги. Фермер-рларр ҳақида маълумот тўплаймиз.

– Унда, фермерга учрашинг-да, олдин.

– Сизлар билан суҳбатлашамиз. – Пакананинг лабиди табассумга ўхшаш бир ифода жилва қилди.

– Майли! – Эргашниям дангалчилиги тутди. – Мухбирга ўхшаб савол берасиз-да? Мана, Зулхумор энг зўр теримчи! Биз ҳозирча, оддий сувчи... Сўрайверинг, беҳижолат... Хафа бўлманг-у, савол-жавобни тезроқ битирсак, ака. Шу десангиз, тушунасиз-ку, Зулхуморхонга бир-икки оғиз гапим бориди. Ҳозир аёллар келиб қолишди...

Пакананинг лабларида яна табассум пайдо бўлди:

– Ях-ши кўрасиз?

– Ҳа-да, – жилмайди йигит.

– Истайсизми, бир зумда тўй бўлади?

– Йўқ! – хитоб қилди шу пайтгача терс ўгирилиб жим ўтирган Зулхумор. – Қизиқ одам экансиз, унақаси бўлмайди.

– Бизда ҳаммаси тез бажарилад-ди, – дона-дона қилиб дўриллади Пакана.

– Бизда ундаймас, – секин пичирлади қиз.

Пакананинг гапи Эргашга маъқул тушгандек бўлганди. Жилмайиб ҳам кўйди. Лекин Зулхуморнинг эътирози ўйлантирди: “Бу ўзга сайёраликка ишониб бўладими! Шундаям Зулхумор билан муносабатлари бинойидек. Бу одам ораларини бузиб кўйиши ҳеч гап эмас.” Ҳаммасини тарозига солиб, Эргаш шундай хулосага келди.

– Ҳа, – дея Зулхуморнинг гапини тасдиқлади. – У ёғини ўзимизга кўйиб беринг, ака.

Пакана жим бўлиб қолди. Чамаси, у Марказ билан боғланди.

– Пахта тер-яп-сиз? – деди кейин.
– Ҳа-да! – “Шуниям сўрайди-я” дегандек йигитнинг энсаси қотди.

– Қа-чон ту-гай-ди?

– Кузнинг охирларида. Об-ҳаво яхши бўлса, ҳаракат қиляпмиз.

– Истайсизми, бир зум-да те-риб оласиз?

Эргаш Паканага ажабланиб қаради. Дўпписини қийшайтириб бошини қашиб турди-да, “Қанийди!” деди.

Пакана шу заҳоти кўлидаги қутичанинг тугмасини босди. Кўз очиб юмгунча пахта ортилган ўнлаб тележкалар дала йўлига тизилди. Эргашнинг ҳуши бошидан учди. Уч-тўрт қадам олдинга юриб, ўн олти гектарлик пайкалга қаради. Ҳозиргина оппоқ чаноқлар бодроқдай тизилган ғўза туплари шипшийдан бўлиб қорайиб қолганди. Йигитнинг тилига калима келмасди. Зулхуморни олдига қайтиб, секин елкасидан ушлади:

– Қаранг!

Зулхумор ҳаммасини кўрган ва ажабланиб ёқасини ушлаб турарди. Эргашга мунис нигоҳ билан боқди:

– Йўқ, бунақаси кетмайди! – деди жиддий.

Эргаш ҳам Паканага қараб “йўқ” ишорасини қилди.

– Нима уч-чун? – ажабланиди Пакана.

– Бунақаси қизиғамас, ака, – деди Эргаш. – Ўзимиз терволамиз, ўрганиб қолганмиз. – Яна бир оз тараддулланиб турди-да, қўшиб қўйди: – Икки ой бекор қоламиз-ку? ...Терим тугаса Зулхуморни аяси далага чиқармайди, – Эргаш ҳазилга ўтди.

– Ха-ха-ха-ха! – Пакана дўриллаб кулди.

У бир оз “ха-ха-ха”лаб турди. Кейин кўлидаги қутичанинг тугмасини яна бир марта босди. Шу заҳоти шийпон қаршисидаги пахта ортилган тележкалар кўздан йўқолди. Рўпарадаги пахтазор оппоқ чаноқларга бурканди.

– Иш бунақа бўпти, – деди Эргаш кўнгли жойига тушиб. Кейин сўрига, Зулхуморнинг ёнига ўтирди. – Келинг, ака, бир пиёла чой қуйиб бераман. Ана ундан кейин саволингизни бераверасиз.

Пакана беўхшов бошини сарак-сарак қилди:

– Маълумот етарли. Марказ тас-диқ-ла-ди!

Сиз-з шундай одам-млар-ки!..

– Қандай?

Эргашнинг гапи оғзида қолди, Пакана ерга кирдими ёки осмонга учдими – бирдан ғойиб бўлди.

Эргаш шийпондан югуриб чиқиб, атрофга аланглади. Асфальтланган майдонга ёйиб қўйилган пахта кўёш нурларида кўзни олиб товланади. Радиодан Ботир Зокировнинг сеҳрли овози таралмоқда... “Боғимга ноз ила ёр кел, қувноқ овоз ила ёр кел...”. Эргаш шийпон томонга ўгирилди. Зулхумор берилиб кўшиқ тингларди.

У секин қиз томонга юрди.

* * *

Пакана яна ўзи баргига игна санчиб кетган ковул олдида пайдо бўлди. Игнадан билагидаги қабул қилиш мосламасига ҳамон ахборот оқими қуйилиб келарди. Бу ахборотда ковул гулининг таркибидаги дармондорилар, илдизининг шарбати одамларда қон ивишини тезлатиши ва яна аллақанча омиллар бор эди. Айниқса, ковулдан саратон касаллигининг олдини олиш ва даволашда, инсон умрини узайтиришда фойдаланиш мумкинлиги уни лол қолдирди...

Пакана бу ахборотларни сайёра одамларига етказмоқчи эди. Эргаш ва Зулхумор билан учрашганидан кейин фикридан қайтди. “Бу сир-синоатларни яқин орада одамларнинг ўзлари ечишади” деган хулосага келди.

У ковул баргидаги игнани суғуриб олди. Кейин пастга, учар ликопча томонга одимлади.

Алишер ТУРСУНОВ

Хаёлингга томчидек томсам

* * *

Сени соғинганман, зорлик ичраман,
Кўнгилга қил сизмас, торлик ичраман.
Э воҳ, умидимнинг кўзлари сўқир,
Кошки эди билсанг, кўрлик ичраман.

Унутман, Сен учун унут замонман,
Юракман кераксиз, ўксик армонман,
Саробга талпинган чорасиз жонман,
Шамолман қўнимсиз – хорлик ичраман.

Кўнгил дилга малҳам сўзинг истайди,
Меҳри жонимга жон кўзинг истайди,
Баҳорингу ёзинг, кузинг истайди,
Бир лаҳза ёд этгин – борлик ичраман.

* * *

Истаклар чўғ қалар юракка,
Хаёлим шамолдек изингда...
Орзулар гулидан ранг олган,
Розингда яшасам, розингда...

Руҳимни титратган хуш номим
Ўқилса, бор бўлсам сўзингда...
Ёндирса нигоҳинг оташи,
Аксимни кўрсайдим кўзингда...

Ҳар лаҳзанг, ҳар дамнинг мен бўлсам,
Кун кўрсам бахт бўлиб рўзингда...

Айланиб умрингда қувончга,
Қуёшдек порласам юзингда.

Бири кам дунёни тўлдириб,
Қолсайдим ёнингда – ўзингда...
Ҳаётинг ёритган нур бўлиб,
Яшасам қалбингда – ўзингда...

Хаёлингга томчидек томсам,
Мавжларида оқсайди ёдим.
Ўйларингда тонгдек уйғонсам,
Ёғду каби ёғсам, Ҳаётим.

Кўзларингда санчилиб қолган,
Нуқта бўлсам, нишон бўлсайдим.
Хаёлингга беркиниб олган,
Ягона бир инсон бўлсайдим...

* * *

Излаб таскин тополмадим ҳеч,
Руҳимда куз, гаминг сўлдирди.
Ой юзлим, куним бўлди кеч,
Дийдорсизлик мени ўлдирди.
Армонгулим, эй алвон гулим,
Меҳр кўрмай топарман ўлим.

Дилобод КАРИМОВА,
АДУ тадқиқотчиси

САТИРА ОҒАХРИ

Муҳтарам Президентимизимиз таъкидлаганларидек, “Адабиёт, сўз санъати азалдан халқ қалбининг ифодачиси, ҳақиқат ва адолат жарчиси бўлиб келади”. Шунинг учун ҳам мустақиллик йилларида мамлакатимизда адабиётга, маънавиятга эътибор кучайтирилди. Буни юртимизда маънавиятимизнинг ғоят муҳим ва узвий қисми бўлган адабиётни ривожлантириш, шоир ва ёзувчиларимизнинг эзгу меҳнатини қадрлаш ва муносиб рағбатлантириш бўйича амалга оширилаётган ишлар мисолида ҳам яққол кўришимиз мумкин. Энг муҳими, бадиий адабиётимиз мавзулар кўлами жиҳатидан ҳам, жанрлар нуқтаи назаридан ҳам ранг-баранг бўлиб бормоқда. Жаҳон адабиёти дурдоналари билан бўйлаша оладиган асарлар яратилмоқда.

Шоир ва ёзувчиларимиз ҳамда драматургларимиз бугунги авлодларнинг фидокорона меҳнати, бунёдкорлик салоҳияти, замондошларимиз маънавий-руҳий дунёси, ҳаётга кириб келаётган ва ҳал қилувчи кучга айланаётган ёшларимизнинг пок орзу-интилишлари ўзининг теран бадиий ифодасини топган янги асарлари билан халқимизни қувонтирмоқда.

Бошқача қилиб айтганда, ўзбек адабиёти намоёндаларининг асарларида замон нафаси уфуриб турибди. Ўзбек адабиёти энг жонли ва таъсирчан, илғор, ўткир, бадиий юксак адабиётга айланмоқда. Бунда шубҳасиз, сатирик асарларнинг ҳам ўрни беқиёсдир.

Маълумки, барча ёмон иллатларни, камчилик ва нуқсонларни фош этишда ва уларга қарши курашишда, шу билан бирга, яхши нарсаларни улуглашда сатира жамиятда ғоят катта рол ўйнайди.

Ўз навбатида ўзбек сатираси илдизлари ҳам узоқ ўтмишга қараб кетади. Ўзбек халқида сатира ва юморнинг илк намуналари дастлаб халқ оғзаки ижодида пайдо бўлган, кейинчалик тараққий этиб ва ривожланиб ёзма адабиётга кириб келган. Шундай қилиб, сатира фольклордан, биринчи адабий ёдгорликлардан ўтиб, Навоий, Турди, Махмур, Гулханий, Ҳозик, Муқимий ва Завқийларнинг ижодларида яратилди ва ривожлантирилди.

Ўзбек сатирасида Ҳамза, С.Айний, А.Қодирий, Ғ.Ғулум, А.Қаҳҳор, Сўфизода, А.Мажидий, Саид Аҳмад, Х.Тўхтабоев каби ижодкорлар янги босқични бошлаб бердилар.

Сатирани инкор этиб бўлмайди. Сатирани инкор этувчилар ҳақида Абдулла Қаҳҳор шундай деб ёзган эди: “Сатира ўтига учраган киши, – виждони бўлса, одамларнинг юзига қаролмайди, виждони бўлмаса, оғзидан кўпик сочиб, ёзувчининг кетидан болта кўтариб югуради”. Ҳолбуки, халқ сатирани севади, ҳақиқий сатирик асарларни ўқиб, маза қилиб, ҳордиқ чиқаради, яйраб кулади. Сатирик ҳикоялар, фелъетонларни, масал ва пародияларни, сатирик қисса ва романларни ўқишни истамайдиган инсонлар топилмаса керак. Ҳамзанинг “Майсаранинг иши”, Ғ.Ғулумнинг “Тирилган мурда”, “Шум бола”, Э.Воҳидовнинг “Олтин девор”, Х.Тўхтабоевнинг “Сариқ девнинг ўлими” каби асарлари ана шундай асарлар сирасига киради.

Ўзбекистон Қаҳрамони, таниқли шоир Эркин Воҳидов сатира соҳасида ҳам ажойиб намуналар яратиб, халқни кулдириб келаётган ижодкорлардан. Мисолга шоирнинг биргина халқона сюжет ва халқ оғзаки ижоди намуналаридан илҳом олиб ёзган “Донишқишлоқ латифалари” ва “Кулги мушоиралари” шеърини туркумлани олиб кўрайлик. Бу шеърлар ўзининг теран мазмуни, кенг мушоҳадаси, ҳаётий ҳикматларга ва кулгига бойлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Эркин Воҳидов ўз ижодида сатирага алоҳида эътибор қаратган. Боиси шоир ҳаётда учраб турадиган камчилик ва нуқсонларга ҳеч қачон бефарқ қараб тура олмаган. Буни унинг “Кулги мушоиралари” туркумида яратилган “Кўчамен” шеъриси ҳам кўришимиз мумкин. Ушбу шеър қаровсиз қолиб кетган, одамлар ва транспорт қатновида қийинчилик туғдираётган кўча тилидан баён қилинган. Шеърда шўроларга хос боқибегамлик каби иллатлар қаттиқ танқид остига олинган. Кўча тилидан шоир куйидагиларни баён қилади:

*Кўчамен дер бўлсам, эвоҳ,
Кўплар айлаб иштибоҳ.*

*Билмадим, рост кўчадурмен,
Ёки ёлгон кўчамен.*

Ачинарлиси, “қанчаларнинг кўзларига чанг-ғубор” тўлдираётган, “қанчаларнинг этигини тортиб олгон” ушбу кўчага қарайдиган масъул киши йўқ. Боиси икки туман ўртасида жойлашган бу кўча бепарволик, ободонликка эътиборсизлик туфайли қаровсиз қолиб кетган. Шоир бундан афсусланиб кўча тилидан шундай деб ёзади:

*Бир томоним у раёну
Бир томоним бу раён,
Бошлиғим кўп, кўп аросат –
қолган кўчамен.
Айлади жарроҳи горгаз
Воҳки, кўксим чок-чок,
Ким қачон тиккай бу заҳмим,
Мангу ҳайрон кўчамен.*

Шоир ёшлар тарбиясига алоҳида эътибор беради. Европа маданиятига тақлид қилиб, миллийликни унутганларни қаттиқ танқид остига олади. Э.Воҳидовнинг сатирага мойил “Бошиндадур” шеъри фикримизнинг далилидир. Шеър куйидаги сатрлар билан бошланади:

*Ўн саккиз минг олам ошуби
Падар бошиндадир,
Не ажаб, чун ўғли онинг
Ўн саккиз ёшиндадир.*

Шундан сўнг шоир “най мисол шим кийган,” сандиқдайин туфлиси билан, “Хурпайиб турган саватдек” сочи бўлган бебош мода курбони устидан кулади. Бир замон ўзгаларнинг фарзанди устидан кулган отанинг боши бугун эгик, ўғлининг қилмишларидан ерга кириб кетгудек уялади. Раҳмат ўрнига таъна тошлари эшитган ота дардини кимга айтишини билмайди. Шоир эса бу ҳолатдан:

*Йўқ ажаб, ёшликда ўғлин
Ота ардоқлаб, суйиб.
Эркалаб бошига қўйди,
Ул ҳамон бошиндадир,*

дея хулоса чиқаради. Ҳақиқатан ҳам, Европа маданияти деб ҳамманинг кулгисига қолган, ўзлигини унутган, миллатимизга хос иш тутмаган бундай бебош ва одобсиз ёшлар йўқ дейсизми? Буларнинг бари оиладаги тарбияга боғлиқ. Зеро, халқимиз “Қуш уясида кўрганини қилади”, “Эркалатса онаси, талтаяди бола-си” деб бежиз айтмаган. Шунинг учун ҳам Э.Воҳидов сатира тиғини ана шундай иллатларга қаратиб, отаналарни огоҳликка даъват этади.

Э.Воҳидовнинг “Насихат”, “Манфаат фалсафаси”, “Эски ҳаммом, эски тос”, “Кексалик гашти” каби шеърлари ҳам мавзунинг долзарблиги билан ўзбек ҳажвий шеърляти дурдоналари ҳисобланади.

Эркин Воҳидовнинг “Донишқилоқ латифалари” туркуми ҳам ўзининг долзарблиги, юморга бойлиги билан эътиборга моликдир. Донишқилоқлик Матмуса ҳозиржавоб ва шу билан бирга ўта айёр ҳам. Бу туркум ҳақида Э.Воҳидов шундай деб ёзади: “Донишқилоқ

латифалари”ни ўқиб ҳамма кулади. Ваҳоланки, мен уларни алам билан ёзганман. Ақл-идроқка зид, тескари ишларимиз эл бошига ғурбат келтириб ётгани сир эмас-ку! Косаси тескари қурилган чархпалаклар камми? Ўзимиз яратган қолипларни тандирдай кийиб олиб, йўлни кўролмай, осмонга қараганча кетаётган ҳолларимиз йўқми?”

“Донишқилоқ латифалари”ни ўқисак, кенгроқ фикр қилсак, ҳаммамиз катта Донишқилоқнинг минглаб Матмусаларига ўхшаймиз.

Матмусанинг қишлоғи, Матмусанинг қалпоғи, Матмусанинг рассомликка қизиқиб қолиши, хуллас, “Донишқилоқ латифалари” туркумидаги қайси шеърни олиб кўрманг, уларнинг ҳар бирида жуда долзарб мавзу қаламга олинганига гувоҳ бўласиз.

Матмусанинг қишлоғига шоир шундай таъриф беради:

*Донишқилоқ қаерда?
Ўзимизнинг томонда,
Ўша қишлоқ халқидек
Доно халқ йўқ жаҳонда,
Ақл кўплик қилса, бош
Ёрилади деб ҳалак –
Бошларига донишлар
Кийиб юрар чамбарак.
Содда деманг уларни,
Улар содда бўлмади.
Кулдирса ҳам сизларни
Ўзлари ҳеч кулмади.*

“Матмусанинг уйланиши” шеърда оилага бепарволик билан қараш, қизлар тарбиясига бепарво бўлиш шўро давридаги шаҳарликлар учун қанчалар кўнгилсизликлар олиб келганлиги қаламга олинади. Шеърда ҳикоя қилинишича, олис шаҳарга борган Матмуса бир пари пайкарни кўриб севиб қолади, у санамга уйланиб қишлоғига қайтади. Бироқ жоннинг ойкуни яқинлиги маълум бўлади. Ҳамма “Биз бир йилча кутардик, Матмусанинг хотини чиқиб қолди ударник” деб бармоқ тишлаб қолади. “Зарбдорлик”нинг бу сири “Донишгазет” муҳбирининг хабари билан ҳамма ёққа ёйилади. Оқибатда “Янгиликка – катта йўл!”, “Тўққиз ойни – уч ойда!” деган бемаъни шиорлар пайдо бўлади. Матмуса эса ҳайъатларда “Биз ундоқ, биз бундоқ” деб кеккайиб ўтирадиган бўлади. Шоир бу билан биров меҳнатни қилиб, бошқаси обрў олиши, қолаверса, бу уятли ҳолат жамиятга зид эканлигини кўра-била туриб уни танқид қилиш ўрнига, бу кўнгилсиз ҳолатга кўникиб қолган инсонлар устидан бошлаб кулади.

Хуллас, халқона сюжет ва юмор асосига қурилган “Донишқилоқ латифалари” туркумига кирган ҳар бир шеърда оғриқ нуқталаримиз бўлган жиддий муаммолар тилга олинади ва кескин танқид қилинади. Булар шуни кўрсатиб турибдики, шоир ўзининг бебаҳо лирикаси, “Олтин девор” каби ичакузди драмалари билангина эмас, балки ўзининг сатирик шеърлари билан ҳам китобхон қалбини забт этди ва ўзининг юморга бой асарлари билан жамиятимиздаги иллатларга қарши фаол курашиб келмоқда.

Росеморй БОРДЕР

ПИАНИНО

Ҳикоя

«Жаноб Антони Эванс концерт беради».

Бу сўзлар театр эшигига ёзиб қўйилганди. Бино деворида эса жаноб Антонининг пианино билан тушган катта сурати... юзлаб томоша мухлислари чиптахона қаршисида турнақатор тизилиб туришибди. Лекин менда алоҳида таклифнома бор, чунки мен мухбирман – концерт олдидан машҳур пианиночи билан суҳбатлашим лозим. Таклифномани назоратчига кўрсатиб, театр ичкарасига кирдим. Кейин зиналардан кўтарилиб, пардозхона томон йўл олдим. У ерга етиб борганимга қадар бу машҳур пианиночи ҳақида ўйлаб кетдим. Мен ҳатто бир оз чўчирдим ҳам. Ниҳоят пардозхона қаршисида тўхтадим. Эшикнинг катта олтин юлдузчаси бор эди. Қўнғироқни чалдим, эшикни узун бўйли, анча кексайган, малла кўзлари кулиб турувчи бир киши очди. Ҳа, бу ўша машҳур ва маълум пианиночи Антони Эванс эди. У қора шим ва оқ кўйлак кийган, сочи силлиқ қилиб таралган эди.

– Менинг исмим Салли Хилл, – гап бошладим мен.

– Айтишингизнинг ҳожати йўқ, – у менинг ҳужжатимни кўриб жилмайди. – Сиз мухбирсиз. Қайси газетада ишлайсиз?

– «The Sunday Times»да, жаноб.

– Жуда яхши газета. Кириг, марҳамат! Бемалол саволларингизни бераверинг. Биз ҳам қачонлардир ёш бўлганмиз, ахир, тўғрими, Линда? – шундай дея у ёнидаги аёлга ўғирилди. Аёл менга дўстона кўзларини тикиб жилмайди. «Бу Эванс хоним бўлса керак», ўйладим мен. Ва кўрсатилган жойга ўтириб дафтаримни очдим.

– Жаноб, Антони, менга ўзингиз ҳақингизда гапириб берсангиз. Сиз мусиқачилар оиласида тарбия топганмисиз? Худди Моцартга ўхшаб пианино чалишни уч ёшдан бошлаганмисиз? – сўрадим.

Пианиночи жилмайди, сўнг жавоб берди:

– Йўқ, йўқ, азизим. Мен оиламдан чиққан илк пианиночиман. Ва биринчи марта пианино чалганимда 14 ёшда эдим. – У менинг ҳайронлигимни кўриб деди – концертгача оз қолди, лекин мен унгача сизга ўтмишимни гапириб бераман...

Тони тез-тез мусиқа эшита олмасди. Унинг оиласи қамбағал ва бундай одамларда мусиқа тинглаш имконияти бўлмасди. У пайтларда радио ёки телевизор каби нарсалар йўқ, аммо шаҳарчаларда концерт бўлиб турарди. Бироқ, қамбағаллар у ерга ҳам боролмасдилар. Баъзан итальян мусиқачи шаҳарга келарди. Унинг ғилдирак аравачасида кичик пианиноси бўлар, пианино устида эса озғингина маймун ўтирарди. Унинг мусиқасини эшитиш учун одамлар уйларидан чиқар, шунда маймун консерва банкисини ушлаганча одамлар атрофида айланарди. Мусиқачи эса «бизга эҳсон қилинглар», деб қўшиқ айтарди. Лекин маймун қайтиб келганда консерва банкиси доим бўш бўларди. Мусиқачи бошини сарак-сарак қилганча йўлида давом этарди. Мактабда эса Тони мусиқа дарсларини интиқиб кутарди. Чунки бу пайтда Тони дўстлари билан худди қушлар каби куйлардилар. Мусиқа ўқитувчиси Ларк хоним соат 12 да пианино қопқоғини кейинги ҳафтагача ёпарди ва «хайр» деганча чиқиб кетарди.

Тони мактабни тугатгач, шаҳарчадан иш топа олмади. Бир куни онаси уни эрта саҳар уйғотди. Улар текин автобусга чиқшди ва олис йўл юришди. Автобусдан тушишгач:

– Юрақол, Тони, – деди онаси. Улар қуёш тиғида, пиёда икки чақирим йўл босишди. Йўл ёқасида оқ ва сариқ гуллар очилиб ётарди. Тони бу ерга қизиқиб қолди. Чунки уларнинг шаҳарчасида на дарахт бор эди, на гул. У адирлардаги сигирларга қаради. «Умримда ҳақиқий сигирни кўрмагандим», деди ўзига-ўзи. Жўжалар дон излаш билан овора. Семиз, оппоқ мушук эса деворда турганча, уйқусираган кўзлари билан уларни кузатарди. Ойиси уни фермага етаклаб келганини энди тушунди. Шу пайт рўпарадаги уйдан бир эркак чиқиб келди. У оиланинг эски дўсти жаноб Вуд эди. Тони илгари бу кишини кўрмаганди.

– Салом, Бетти, сени кўрганимдан хурсандман. Хатинг учун раҳмат. Ишларинг қалай? – жаноб Вуд худди минг йиллик қадрдонлардек сўзлашарди. Улар анча суҳбатлашишди.

Тони эшик ёнида турарди. У ўзини негадир нокулай сезар, уйга кетгиси келарди.

– Бу сенинг ўглингми, Бетти? – сўради жаноб Вуд.

– Ҳа, унинг исми Антони, лекин биз Тони деб чақирамиз. У икки ҳафта олдин мактабни битирди. Тони жуда тиришқоқ, илтимос унга иш беринг. Биласиз, олти фарзандимиз бор, биз пулга муҳтожмиз.

Жаноб Вуд Тонига ўгирилди.

– Хўш, йигитча, фермада ишлашни хоҳлайсанми?

Тони шаҳарчани эслади. Дўконда ишлаш шовқинсурон, заводлар бундан баттар эди. Қачон қараса, у ердаги ишчиларнинг юзлари касалникидек оппоқ, заҳил бўлади. У юзлари офтобдан қизарганча жилмайиб турган ғайратли фермерга қаради.

– Хоҳлайман!

Антони чиндан ҳам кучли, бақувват ва анча тиришқоқ эди.

Жаноб Вуднинг Линда исмли яккаю ягона қизи бўлиб, ота қизини жуда севарди. Аммо доимо ўгли бўлишини жуда-жуда истарди. Тони кечгача тиним билмасди. Кечқурун унинг елкалари, оёқлари оғирди. Шу сабабдан ёстиққа бош қўйиши билан қотиб ухлаб қоларди. Тони овқатдан қисилмасди: жаноб Вуд етиштирган мазали мева ва сабзавотлардан ер, истаганча сут ичарди. Эски кийимларини эса, тўплаган пулига қўшиб уйига-укаларига юборарди. Тони уйига ким борарди. Шунинг учун унинг бориши ҳам, қайтиши ҳам байрам бўларди.

Жаноб Вуднинг оёқ кийимлари фабрикасига эга бир оғайниси бор эди. У икки ўспирин ўгли Пит ва Жоннинг катта бизнесмен бўлишини орзу қилар, шу боисдан ўғилларининг суяги меҳнатда қотсин деб, фермер хўжалигига ишлаш учун юборарди. Бу йилги мактаб таътилида ҳам Пит ва Жон фермага келишди.

– Мен фермер бўлмоқчиман, – деди Пит Тони билан танишиб олгач.

– Ҳа, – деб Жон унинг гапини маъқуллади. – Фермерлик дунёдаги энг зўр касб!

– Лекин сизлар бу ерга фақат таътилда келасизлар, холос-ку? – Тони ҳайратини яширолмади. – Ёз эса доимий эмас, қуёш ҳамиша чиқавермайди. Фермерлар қишда қийналишади.

– Лекин бу иш сенга ёқади-ку? – деди Жон кулимсираб. У ҳақ эди. Тони фермани севарди.

* * *

Ёзнинг жазирама кунларида болалар ўт ўришарди. Қуёш аямай қиздирар, иссиққа чидаб бўлмасди. Уша иссиқ кунларнинг бирида Жаноб Вуд уларнинг олдида келди.

– Болалар, сизларга бир иш бор, – деди у ва ўтлоқ ёнидаги омборхона томон юрди.

– Унинг ҳамиша бизларга «бир иши» бўлади, – деди Пит унинг ортидан муғомбирона кўз қисиб. Тони ва Жон кулиб қўйишди.

Фермер омбор эшикларини ланг очди.

– Янаги ҳафта менинг янги машинам бўлади, – тушунтирган бўлди жаноб. – Омборхонани эса гараж қилмоқчиман. Бу ердаги ҳамма нарсани олиб чиқиб улоқтириб юборинглар. Кейин яхшилаб тозаланглар. Янги машинамнинг уйи бу.

Жаноб Вуд жўнаб кетди. Болалар омборда тўлибтошган нарсаларга ҳайрон бўлиб қараб қолишди.

– Бу иш кўп вақтни олади, – деди Тони омборни айланаркан.

– Ҳа-а. – Жон уни маъқуллаган бўлди.

Тони буюмларга бир-бир қараркан, бурчақдаги катта, чанг босган қути диққатини тортди.

– Нима бу? – сўради Тони.

– Пианино, – Жон буюмга яқинлашиб жавоб қилди.

– Пианино! – Тони ҳаяжон билан Жоннинг сўзларини қайтарди. Сўнг шошиб қўйлагини ечиб, пианинонинг чангини артди. Тонининг кўзи ундаги турли хил қушлар, гуллар, баргларнинг суратига тушди. Улар қоронғу омборда худди чарақлаб турган юлдузларга ўхшарди. Тони пианино қопқоғини очиб, клавишларга ҳавас билан тикилди.

– Биз буни ташлаб юборолмаймиз! Бундай қиллолмаймиз! – деди сўнг ҳаяжон билан.

Ака-укалар бир-бирига қараб елка қисишди. Тони эски стулни пианинонинг ёнига қўйиб ўтирди. Бармоқларини клавишларга теккизиши билан кўзларини юмди. Унинг хаёлида ёдида қолган мусиқалари бир-бир такрорлана бошлади. Бармоқлари клавишлар узра ўз-ўзидан ҳаракатлана бошлади.

– Мен буни чала оламан, – деб ўйларди Тони. – Менга ҳеч ким ўргатмаган бўлса-да, миям бармоқларимга нима қилишни айтяпти. Мен мусиқа чала-япман!

Дарҳақиқат, пианинодан ажиб бир куй тараларди. Жон ва Пит куй оҳангидан маст бўлгандай жойларида қотиб туришарди.

– Бу қайси куй? – сўради Пит Тони бармоқларини клавишлардан олгач.

– Билмайман. – деди Тони бўшашиб.

Шу пайт эшик томондан овоз келгандай бўлди. Учала боланинг кўзи баравар эшикка қадалди. Остонада бўйчан, озгин, унча чиройли бўлмаса-да, истараликкина Линда Вуд узун, жигарранг сочларини ўйнаб, ширин жилмайиб турарди.

Тони айб устида қўлга тушгандек қизариб ерга қаради.

– Нега тўхтадинг? – сўради қиз оҳиста.

– Тугатдим, – жавоб қилди Тони ердан бош кўтармай.

– Қаранглар, – деди Линда ҳеч нарса бўлмагандай шодон қиёфада ичкарига кираркан. – Ойим сизларга тушлик бериб юбордилар.

Ҳаммалари овқатланишга киришишди.

– Чалишни кимдан ўргангансан, Тони? – Линда пианинога ишора қилиб, Тонига боқди.

Тони кир оёқ кийимларидан кўз узмай жавоб берди:

– Ҳеч кимдан. Мен чалишни билмайман.

– Алдама, – қиз кулимсиради. – Бизнинг мактабда ҳам пианино бор. Муаллимдан анча-мунча нарса ўрганишга ҳаракат қилганман, аммо сенчалик чалолмайман. Сен чалган мусиқани биламан. У «Яшил ўтлоқ» деб номланади. Буни менга ўргатсанг яхши бўларди...

– Қандай қилиб? – Тони ҳайрон бўлди. – Мен ноталарни билмайман. Бизнинг мактабда ноталарни ўргатишмасди... – Тонининг ёдига мусиқа ўқитувчиси Ларк хоним тушди. Унинг дарсларини эслаб жилмайди. – Биз сешанба кунлари қўшиқ куйлардик, холос.

У ўйчан тарзда пианино қаршисига борди. «Мен буни албатта ўрганаман», – деди ўзига-ўзи. «Бу ҳақида жаноб Вуд билан гаплашиб кўришим керак».

Кечки овқатни Тони хаёлчан тановул қилди. У ўзининг идишларини ювиб, эшик томон юрди.

– Йўл бўлсин? – сўради Жон чой хўплар экан.

– Жаноб Вуд билан пианино ҳақида гаплашишим керак, – деди Тони ортига бурилмай.

Хонадон соҳибларининг ҳаммалари ўз юмушлари билан банд. Вуд хоним Линданинг кийимини тикиб ўтирар, қизи хиргойи қилганча, матога гул расмини соларди. Жаноб Вуд эса одатича «Фермерлар ҳафтанома»ни ўқиш билан машғул. Эшикнинг оҳиста чертилгани уларнинг диққатини бўлди.

– Кириг, – деди жаноб Вуд газетадан бошини кўтармай.

Тони эшиқдан кириб, хонадагиларга бир-бир кўз ташлади. Сўнг бир оз ботинмайроқ сўз бошлади.

– Жаноб Вуд, омборхонада эски пианино бор экан...

– Ҳеч нарса эшитишни хоҳламайман, – деди фермер кескин оҳангда.

– Эшитишни истамайсиз? – Тони беихтиёр жанобнинг сўзларини такрорлади. – Ахир пианинони ахлатга ташлаб юборолмаймиз.

– Менга машина учун жой керак. Шунинг учун пианинони ташлаб юборасизлар, вассалом, – деди жаноб Вуд ва майинроқ оҳангда қўшиб қўйди. – Бугун жуда оғир кун бўлди, сенам чарчагандирсан, борақол. Мен бир оз газета ўқишмоқчиман.

Вуднинг оҳангидан Тони бир оз дадилланди.

– Лекин пианино...

– Ўша алмисоқдан қолган пианино ҳақида эшитишни истамайман, – дедим сенга! Бор, жўна! – деди Вуднинг жаҳли чиқиб.

Тони бир сўз демай хонадан чиқди.

Ака-укалар Тонининг қовоқ-тумшуғи осилиб қайтганини кўришиб, масаланинг ижобий ҳал бўлмаганини тушунишди.

– Биз сенга ёрдам берамиз, – деди Пит олдин Тонига, кейин Жонга қараб.

– Қандай?

– Пианинони жаноб Вуднинг юк машинасига жойлаймиз, бу албатта вақтинча, кейин бир гап бўлар.

Ҳаммага бу гап жўяли туюлди ва улар пианинони базўр кўтаришганча машинага жойлашди. Сўнг ҳаммалари тинч уйқуга кетишди.

Эртасига улар яна ўт ўриш билан банд эдилар. Туш пайти улар чанқалиб сув идишларига қўл чўзишди.

– Ие, тугаб қолибди-ку? – деди Жон ҳафсаласи пир бўлиб.

– Уйга боргандан кўра яқин-атрофдан қидириб кўриш керак. Ахир анави ерда мактаб бор-ку, у ерда албатта сув бўлади, – деди Пит ақлидан қувониб.

– Мен бориб келаман, – Тони шундай деб идишларни олди ва мактаб томон кетди.

У мактаб атрофини айланиб қувурни тополмади. Мактаб эшиги олдига борди. Итариб кўрганди, очилиб кетди. Кичкина ошхона, бурчақда артезиан сувининг

жўмраги кўзга ташланди. Тони жўмракни бураб, қўлини тутди. Аввалига илиқ, сўнг танани яйратадиган муздек сув шариллаб тушди. Тони ютоқиб сув ичгач, мактабни айлангиси келди. Бунга кўп вақт кетмади. Чунки мактаб биргина синф хонасидан иборат эди. Хонадаги кичик стол-стуллар, таътилга кетган болаларни кутган-дек жимгина туришарди.

– Ўқиш сентябрда бошланади, унгача ҳали икки ой бор, – ўйлай кетди Тони. – Пианинони шу ерга қўйиб турсам бўлади-ку! Мактаб бошлангунча яна бир иложи топилар...

Тони хаёлига келган фикрдан қувониб, идишларни сувга тўлдирди-да, болалар олдига шошилди.

– Талқон еб, сени сувга юбориш керак экан-ку! – Пит кулди.

– Мен пианинони қўйиб турса бўладиган жой топдим! – деди Тони қувончини яширолмай мактаб томон ишора қиларкан.

– Аҳмоқ бўлма, – деди Жон қўл силтаб. – Ўқитувчи уришади.

– Қандай уришади, ахир у таътилда-ку? – Тони Питга ўгирилди. – Сен ҳам ҳозир таътилдасан-ку, тўғрими?

– Тўғри.

– Мактабнинг эшиги очик, ҳатто қоровули ҳам йўқ. Сизлар менга ёрдам берсаларинг, пианинони мактабга олиб кириб қўярдик.

Ака-укалар бир-бирига маъноли қарашди. Сўнг маъқул дегандай бош ирғашиб, яна ишларига шўнғиб кетишди.

Вуд хоним йиғинга кетганлиги учун кечки овқатни Линда тайёрлаганди.

– Болалар, – деди қиз стол устига идишларни қўяр экан, – отамнинг юк машинаси сизларда экан...

Улар савол назари билан бир-бирига қарашди. Ҳали улар пианинони кўчиришмаганди. «Наҳотки, Линда сезган бўлса? Отасига айтса, ҳамма уринишларимиз зое кетадими энди?» деган саволлар кўнглидан ўтди уларнинг. Учовлон Линданинг юзига бақрайиб қарашди.

– Мени қишлоққа ташлаб қўя олмайсизларми? Дугонам Кетрин касал экан, кўриб келмоқчи эдим...

– Бажонидил ташлаб қўямиз, лекин...

Тони сўзини охирига етказмай, ўрндан турди. Хонани бемақсад айланди. Сўнг Линданинг кўзларига тикилганча, бор гапни айтиб берди. Линда Тонини диққат билан эшитгач, жилмайди.

– Сени тушундим, Тони. Менам сизларга ёрдам бераман.

Болалар қизни Кетриннинг уйига ташлаб ўтдилар.

– Соат тўққиздан кечикмай уйда бўлинглар, – деди Линда улар билан хайрлашар экан. – Дадам сезиб қолиши мумкин.

Уч ўспирин тасдиқ ишорасини қилишиб, бош силташди. Пианинони мактабга жойлаштириш оғир бўлди. Уни машинадан тушириб, синфга олиб киргунларича, қора терга ботишди. Пианинони девор олдига қўйишди.

– У мана шу ерга ярашади! – деди Пит. Сўнг клавишларни бирин-кетин босиб кўра бошлади. Хонани шовқин, ғалати овоз босди.

– Сен уч йил пианино дарсига қатнагансан, аммо чалган мусиқангни қара. Агар шуни мусиқа деб аташ

мумкин бўлса... – дер экан Жон Тонига юзланди. – Бизга бирор нарса чалиб бер.

Тони стулга ўтирди. Қўллари клавишлар устида ўз-ўзидан ўйнай бошлади. Мусиқа унинг миясига қуйилиб келарди. У ўзга оламда учиб юрарди... Дўстлари эса диққат билан тинглашарди.

Ёз Тони учун мароқли кечди. Ҳар куни овқатдан сўнг Линданинг велосипедини миниб мактабга борар, мириқиб пианино чаларди. Кеч тушиши билан яна фермага қайтарди. Ишдан бўшаган пайтларда эса Линдадан нота ўқишни ўрганарди.

– Бу осон экан, – деди у Линдага. – Ноталар бармоқларга нима қилишни айтаркан.

– Тўғри.

– Линда Тонининг сўзларини яхши англамаган бўлса-да, уни қувватлаб. – Қара, мана бу – италянча мусиқа.

Тони ноталарни тез ўрганди. Бунда Линданинг яхши ўқитувчи эканлиги иш берди. Бу дарслар Линдага ҳам, Тонига ҳам ёқарди. Тони бора-бора бу дарслардан сўнг юрган йўлида хиргойи қилиб юришга одатланиб қолди. Ундаги янги одатни биринчи бўлиб, Вуд хоним пайқади.

– Менимча, Тони кимнидир севиб қолган, – деди у Линда билан кечки овқатни ҳозирлар экан.

Линда жилмайиб қўйди.

* * *

Жаноб Горден қишлоқ мактабининг якка-ю ёлғиз ўқитувчиси эди. У ўз ишини, айниқса болаларни жуда сеवारди. Шунинг учун ўзидаги бор билимни болаларга беришга ҳаракат қиларди. Мактабда пианинонинг йўқлиги жаноб Горденнинг кўнглини бир оз ўкситарди. Аммо у бунга кўпам парво қилавермасди. Пианиносиз ҳам ўз шогирдлари билан берилиб қўшиқ айтаверишарди.

Ёз кечаларининг бирида жаноб излаган китобини уйдан тополмади.

– Эсладим, – деди у қўл силтаб. – Мактабда қолган. Мактаб узоқ эмас, тезда бориб келсам бўлади.

У боғ орқали мактабга кириб борди. Чўнтагидан калитни қидирди, лекин тополмади. Қараса, мактаб эшиги очиқ. (Тони мактаб чирогини ёқмасди, чунки кимдир уни кўриб қолишидан қўрқарди).

– Эҳ, қарилик қурсин, – деди у бош чайқаб. – Эшикни қулфлашни унутибман-ку! Ичкарида кимдир бор... Менимча, у ўғри! Энди нима қилдим-а?

Жаноб Горден турли хаёллар билан эшикдан ичкарига ҳатлади. Ичкаридан мусиқа товуши эшитиларди. Жаноб Горден сесканиб кетди. Аммо хурофотдан нари одам бўлгани учун яна бир-икки қадам ташлади. Деразадан таралаётган ойнинг ёғдусидан хона бир оз ёришиб турарди. Жаноб Горденнинг кўзи пианино олдида ўтирган болага тушди. У бехосдан оёғи остидаги стулни туртиб юборди. Стулдан чиққан товуш етарли бўлди: пианинонинг овози шу он тинди.

Тони ўрнидан сакраб турди ва кескин орқасига бурилди.

– Илтимос, полицияга айтманг, – деди у титраб. – Мен ҳеч нарса ўғирлаганим йўқ.

– Хўп, хўп, – деди муаллим тутила-тутила. – Аммо сен кимсан? Бу ерда нима қилиб юрибсан? – Горден столга суянди.

Тони олдида турган одамнинг ҳайрихоҳлик билан гапираётганини сизди. Шу сабабли унинг саволларига батафсил жавоб берди.

Жаноб Горден фермага келиб, Вудлар билан бафуржа суҳбат қурди.

– Тонида катта истеъдод бор, – деди у суҳбат поёнида. – Қирқ йил ўқитувчилик қилиб унга ўхшаган болани учратмаганман. У мусиқа дарсларига қатнаши керак, кейин Лондонга... Мусиқа коллежида таълим олиши, кучли мусиқачилар билан ишлаши лозим.

– Лекин унинг оиласи жуда ночор яшайди, – жаноб Вуд тушунтирган бўлди. – Улар Тонининг ҳатто мактабда ўқиши учун ҳам пул тўлолмайдилар. Бу ерга ҳам Тони ишлаб, уйдагиларига ёрдам бериш учун келган.

– Булар ҳал бўладиган масала, – жаноб Горден хуш кайфият билан ўрнидан турди. – Ўтган кеча мен мактабга бориб, ажойиб бир мусиқачи билан танишдим. Унинг учун қанча кўп маблағ ажратсам, шунчалик хурсанд бўлардим.

Бу гаплар жаноб Вуднинг иззатига тегди.

– Йўқ, – деди у қизариб, – Тони яхши бола. Ундай ўғлим бўлишини жуда-жуда хоҳлардим. Тонининг оиласи камбағал бўлса-да, биз ночор эмасмиз.

– Тўғри, – Вуд хоним кескинликни юмшатиш учун ташаббусни қўлига олди. – Биз Тонини ўз ҳисобимиздан коллежга ўқишга юборамиз.

– Баракалла, хоним, – деб Горден енгил таъзим қилди ва Вудга қараб қувноқ оҳангда давом этди. – Демак, мусиқа дарслари биздан, коллежда ўқитиш сизлардан!

Ҳаётини буткул ўзгартириб юборган бу суҳбатдан фақатгина машина юваётган Тонигина беҳабар эди.

– Жаноб Горден эртадан бошлаб сенга мусиқадан сабоқ беради!

Фермернинг бу сўзларини эшитиб, Тонининг кўзлари порлаб кетди. Аммо сал ўтмай бўшашиб бош чайқади:

– Менда ўқиш учун пул йўқ.

– Мен у билан гаплашдим, сендан ўқитгани учун пул олмайди. Ҳар куни соат тўртда мактабга борасан. Икки соат шуғулланиб, фермага қайтасан.

– Ишим-чи?

– Мен бошқа ишчи топарман, – деди жаноб Вуд Тонининг елкасига қоқиб. – Эвазига биринчи концертингдан учта чипта берасан!

Тони барвақт турар, уй юмушларини бажарар, соат тўртда машғулотга шошарди. Жаноб Горден унга мусиқага оид китобларни мутолаа учун берарди. Баъзан Тони уларни ўқиган ҳолда ухлаб қоларди. Ва тушига ҳам мусиқа кирарди. Дарахт барглари тўқди, қиш ҳам келди. Тони дарсдан қайтгунча қоронғу тушарди, баъзан қалин қор ёғарди. Тони мактабга пиёда қатнаса-да, бирорта дарсни қолдирмасди. Жаноб Вуд муаллимдан Тонининг ўзлаштириши ҳақида сўраб турарди. Горден эса ундан ниҳоятда мамнун эди.

Дарахтлар яшил либосга бурканди. Баҳор келди.

– Ёзда мусиқачилар танлови бўларкан, – деди Горден бир куни Тонига.

– Биз ҳам томоша қилгани борамизми? – қувонди Тони.

– Йўқ, Тони, мен томоша қиламан, сен эса унда иштирок этасан. Мен сенинг номингни ҳам ёздириб келдим.

– Қандай?! – Тонини ҳаяжон босди.

– Шундай. Сен унда қатнашасан. Сен билан бирга дунёнинг машҳур мусиқачилари ҳам иштироқ этадилар.

Тони ўзи учун берилган таклифномани кўрди.

– Ҳеч ким мени Антони демайди-ку? Нега улар Тони деб ёзишмаган? – Тони устозига савол берди.

– Тони ёш боланинг исми. Антони катталар номи. Тони Эванс-ферма боласи. Антони Эванс эса мусиқачи! Бир кун келиб сен жуда машҳур мусиқачи бўласан. Номинг дунёни тутуди. Мен сени бугундан бошлаб Антони деб атайман.

* * *

Танлов куни улар бир оила бўлиб, жаноб Вуднинг машинасида шаҳарга боришди. Вуд хоним Тонини дўконга бошлади. Улар жигарранг костюм-шим ва оқ кўйлак сотиб олишди. Сўнг хоним уни пойабзал дўконига олиб кирди. Бу дўкон Жон ва Питнинг отасига қарашли эди. У Тонига янги оёқ кийим совға қилди. Туфли жуда бежирим ва чиройли, Тонига ҳам, хонимга ҳам жуда ёқди. Фақат у Тонига бир оз кичик келди. Аммо у хонимга ҳеч нима демади. Жоннинг отаси Тонининг елкасига қоқаркан, далда бериб қўйди:

– Исмингни танлов дастурида ўқигандим. Антони Эванс-жарангдор исм. Омадингни берсин!

Улар танлов ўтадиган бинога қараб йўл олишди. Бино олдида жаноб Горден уларни кутиб турарди. Вудлар ўз жойларига ўтиришгач, у Тонини саҳна ортига бошлади. Жуда кўп мусиқачилар ўтирган хонага олиб киргач, устози Антонига қўл узатди:

– Сенга омад тилайман! – дея хонани тарк этди.

Антони ўтириб узоқ кутди. Туфлиси аёвсиз оёғини қисарди. Қўллари эса муздек эди. Бир оздан сўнг пианинонинг овози эшитилди. Антони ҳамма нарсани унутди: пианинонинг сеҳрли овозига берилди. Унинг хаёлини фақат ҳар ўн-ўн беш дақиқада кириб, кимнингдир исмини айтадиган йигитнинг овозигина бўларди. Ниҳоят:

– Жаноб Эванс, сизнинг навбатингиз! – деди йигит Антонининг олдида яқинлашиб.

Антони ўрнидан турди. «Оҳ, оёғим! – деб ўйлади у йигитнинг ортидан энгашиб бораркан. – Худди Чарли Чаплинга ўхшаб юраёпман. Ҳамма устимдан кулаётган бўлса керак.»

У томошабинларга қаради. Устозини ҳам, Вудларни ҳам кўра олмади. Лекин уларнинг меҳрини, севинчларини ҳис қилди. Оёғи оғриқдан, қўллари музлашдан тўхтади. Бармоқларини пианино клавишларига оҳиста қўйди. Бу пианино мактабдагидан анча катта эди. «Мен чалишим керак! Ахир бу ерга шунинг учун келганман.» – деди ўзига-ўзи. Бармоқлари клавишлар

устиде ўйнаб кетди. Антони қаршисида ўтирган минглаб одамларни ҳам, ўзини ҳам унутди. У дўстлари, оиласи учун чалди, Вудлар учун, Линда учун чалди. Жаноб Горден учун ва албатта Ларк хоним учун чалди... «Ҳозир қаердасиз, Ларк хоним? Тони Эвансни эслайсизми? Менда мусиқага меҳрни сиз уйғотдингиз! Сиз мени унутсангиз ҳам, мен сизни ҳеч қачон унутмайман. Раҳмат сизга!»

Гулдурос қарсақлар янгради. Антони мусиқани тугатганини шунда сезди.

– Бу ҳаётимдаги энг бахтли куним бўлади! – деди у ўзича.

– У албатта шоҳсупани эгаллайди! – Горден ҳам ўз ҳаяжонини яширолмади.

Антони устози ўйлаганидек қолиб бўлди. Буни у эртаси куни газетадан билди. Оёғининг оғригани танловдан эсдалик бўлиб узоқ йиллар унинг ёдида қолди.

* * *

Жаноб Антони ҳикоясини тугатиб, диққат билан менга қаради.

– Шундан сўнг менинг мусиқий ҳаётим бошланди. Уч йил мусиқа коллежида ўқидим. Ҳар йили ёзги таътилда фермага қайтардим.

Ёшим йигирмага тўлган куни Линда Вудга ўзимнинг энг муҳим саволимни бердим: «Ҳозир сенга ҳеч нарса беролмайман. Лекин бир куни мен машҳур ва бадавлат бўламан. Ўшанда менга турмушга чиқишга рози бўласанми?»

Линда менга меҳр билан узоқ тикилди. Сўнг кулди. – Оҳ, Антони... – деди у. – Буни кутиб ўтирма. Ҳозир сўра!

Шундай қилиб, мен унинг қўлини сўрадим: биз турмуш кўрдик.

– Бунга ҳам олтмиш йил тўлди. – Линда хоним суҳбатга қўшилди. – Бир ой бурун бизни қиролича Букингем саройига таклиф қилди.

– Мен у ерга боргунимча Антони Эванс эдим. У ердан эса «Сэр Антони Эванс» бўлиб чиқдим, – дея мусиқачи кулимсираб рафиқасининг қўлидан тутди. – Менинг Линдам эса, «Леди Эванс» бўлди.

Шу пайт эшик кўнғироғи чалинди.

– Икки дақиқадан кейин чиқишингиз лозим, Сэр Антони, – деди хонага кирган йигит.

– Мен тайёрман, – деди сэр Антони ва менга ўғирилди. – Мен ҳозиргача икки мингта, балки уч мингта концерт бергандирман. Аммо ҳаммиша илк маротаба концерт бераётгандекман... Сиз энди борақолинг, ҳикоянгизни ёзинг. Ўқувчиларга менинг жуда бахтли эканлигимни етказинг.

Инглиз тилидан Нодирабегим ИБРОҲИМОВА таржимаси

Наргиза АСАД

Баҳор сени суйганлиги рост

Уюлиб ётади столда қоғоз
Бошинг кўтаролмайсан ишдан.
Хонанг иссиқ...

совқотдим бир оз,

Жоним, хабаринг борми қишдан...
Қиялатиб эшигинг насим,
Остонангдан бўйласа сўнг бор.
Англамадинг...

соғиниш касбим

Қара, ахир, кетяпти баҳор!...
Увушдими недандир тананг,
Қарогимда қолса тилаклар.
Кўрмаганга йўйгач ишхонанг,
Олиб кетди,

мени лайлақлар...

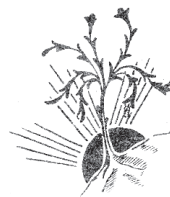
Хазонбоғдан келса гар овоз
Изла, энди туйғуларимни
Йиллар бўйи титкилаб қоғоз,
Тополмайсан,

кулғуларимни...

МАНЗАРА

Дардга йўргаклаб бахтни,
Бу фурсатни қанча кутди.
Титратиб еру самони,
Юкли кўкни тўлғоқ тутди.

Карахтланиб қолди замин,
Лаҳзаларга ларза инди.
Чопиб доя гулдираклар
Дўл-ёмғирлар ҳориб, тинди.

Хушхабарни илиб кетди,
Шамол эркака бериб жисмин.
Олам боқиб, қизалоқнинг
Кўкламой деб қўйди исмин.

Бунча гўзал, бунча дилрабо
Баҳор сени суйганлиги рост.
Атрофингда айланар сабо,
Унинг ишқи шамолларга хос.

Сўз тополмай даштлар бир оғиз,
Бу ҳуснингдан туради карахт.
Ойдалада қўрқмайин ёлғиз,
Айт, қандайин гулладинг дарахт.

Ватан.
Сенинг ҳар бир буржсинг
Юрагимнинг сарҳадларидир.

Қуёшнинг тикилиб
қолганини кўриб,
дув қизарди олчанинг юзи.

Тун бўйи... ёмғир
Деразам олдидан кетмади,
Йиглайверди исмингни айтиб.

*Мадина ЭГАМБЕРДИЕВА,
Қариш педагогика коллежи талабаси*

ҲАЁМ ҚЎШИҒИ

Рух инсон вужудига мусиқа воситасида киритилган экан. Шунинг учун ҳам мусиқа ва оҳанг руҳимизга ором бағишлайди. Ҳузурбахш кўшиқларни тинглаганда бир муддат тириклик ташвишларидан баландроққа кўтарилгандек бўламиз. Дунёнинг энг гўзал ва нафис кўшиғи бўлган алла эса ўзининг мулойим оҳанги билан кўнгилни тўлқинлантириб юборади.

Алла илк бор қачон ва ким томонидан куйланганини ҳеч ким билмайди. Аммо шуниси аниқки, у дунёнинг биринчи кўшиғидир ва уни аёл куйлаган. Шунинг учун ҳам файласуфлардан бири аёлни мадҳ этар экан: “Дунёнинг илк шоири ҳам, бастакори ва куйчиси ҳам онадир, чунки у илк бор фарзандига алла куйлаган” деб ёзган эди.

Алла – оналар кўшиғи. У оналарнинг ўз фарзанди учун тўқиган, юракдан куйлаган достонидир. Аллада она қалбининг жамики ҳис- туйғулари – қувончи, изтироби, дарду ҳасрати, айна пайтда фарзандига бўлган фидоийларча меҳри акс этади. Баъзи ҳолатларда онанинг ҳаётга ва инсонларга нисбатан муносабати ҳам у куйлаган аллада акс этади. Шунга асосланган ҳолда айтиш мумкинки, алла кўп асрлардан бери аёл учун юрак дардини тўкиб солишнинг энг самарали воситаси бўлиб келган.

Аллалар тарихий ва миллий характерга эга. Чунончи, ҳар бир халқнинг алласида фақат шу халқнинг менталетитига, яшаш тарзига хос бўлган хусусиятлар, ҳолатлар акс этади. Аллада энг ардоқли, энг муҳим нарсалар тилга олинади. Она ўз гўдагини дунёнинг энг гўзал хилқатларига қиёслайди, эркалайди. Таъбир жоиз бўлса, она алла воситасида ҳали дунё ташвишларидан беҳабар гўдакни секин-аста ҳаётга тайёрлаб боради. Шу маънода алла гўдак учун илк ҳаётий сабоқ вазифасини бажаради.

Баъзи оналар алла гўдакнинг тезроқ ухлагига ёрдам беради, деб ҳисоблашади. Бу нотўғри фикр. Алла болага осойишталик бағишлайди. Онасининг алласини тинглаб уйқуга кетган гўдак тинч ухлайди, уйқусида безовта бўлмайди. Эътибор билан қарасангиз, бешик тебраниши ва алла оҳанги ўртасида ҳам мутаносиблик, боғлиқлик бор. Бешикнинг майин ғичирлаши ўзига хос мусиқа вазифасини бажаради.

Она ўз алласида фарзандини турли жонзотларнинг болаларига қиёслайди. Шунинг учун ҳам аллаларда “кўзичоғим, бўталоғим,” қабилидаги эркаламалар кўп учрайди. Бу бежизга эмас. Чунки ҳар қандай жониворнинг ҳам боласи ширин бўлади. Айтайлик, кўзичоқ миттили-

ги, бўталоқ жовдираган, маъсум кўзлари билан беғубор гўдак учун энг муносиб қиёс бўлиши мумкин.

Хўш, она нима учун фарзандини, қўшнинг полапо-нига, кўйнинг кўзичоғига ўхшатади? Чунки худди инсон фарзанди каби жонзотларнинг боласи ҳам меҳрга, ғамхўрликка муҳтож! Айна мана шу меҳр тирикликнинг давомийлигини таъминлайди.

Бугунги кунда гўдакнинг ривожланиши учун она сути қанчалик катта аҳамиятга эга эканини кўпчилик яхши биллади. Бу ноёб озуқа боланинг жисмоний ривожланишини таъминлайди. Унинг ташқи таъсирларга нисбатан ҳимоя қобилиятини шакллантиради. Тиббиёт соҳаси вакиллари эса боланинг жисмоний ривожланишида она сути қанчалик муҳим бўлса, унинг руҳий ривожидида алла шунчалик катта аҳамиятга эга эканлигини таъкидлашади.

Алла фақат она қалбидаги меҳр-муҳаббатни ифодалаш воситаси эмас. У мурғак гўдакка уни қуршаб турган, бироқ ҳали унга нотаниш бўлган нарса- ҳодисалар, манзаралар ҳақида маълумот беради:

*Жонимнинг жиндалаги алла,
Қовуннинг ҳандалаги, алла.
Чаман ичра гулчаси алла
Нонлар ичра кулчаси, алла.*

Жуда содда мисралардан ташкил топган бундай аллаларда мурғак гўдак қовуннинг ҳандалагига, митти гулларга, ширин кулчага қиёсланади. Умуман олганда, бундай нафис ва табиий шаклдаги қиёслар фақат ўзбек аллаларига хос десак, хато бўлмас керак. “Кулча” сўзи эса жуда кўп аллаларда учрайди. Бу ҳам ўзбекона ҳаёт тарзини ифодаловчи сўзлардан биридир. Сир эмаски, ёш боласи бор хонадонларда, нон ёпилганда, оиладаги болаларнинг ҳар бирига атаб кулчалар ёпилади. Юртимизнинг баъзи вилоятларида болани бешикка солганда, ёстиғи остига кулча қўйиш одати ҳам бор. Кексаларнинг сўзларига кўра, бу одат “боланинг ризқи бутун бўлсин” деган маънони ифодалар экан.

Юртимизнинг турли ҳудудларида куйланадиган аллалар бир-бирдан фарқ қилади. Бундай аллаларда ўша ҳудудга хос сўзлар, атамалар, одатлар ҳам акс этиши мумкин. Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятининг дашт ҳудудларида айтиладиган алладан парча келтирсак:

*Алла айтай адига, алла
Сув обкелсин кадига, алла.*

*Кадилар боғи узилсин, алла,
Келинлар бўлиб сузилсин, алла.
Ухлаш унинг зиммаси, алла,
Айланиб ўтсин аммаси, алла.
Адирларнинг лоласи, алла,
Ўргилиб ўтсин холаси, алла.*

Даставвал мазкур алладаги "кади" сўзи ҳақида. Кади қовоқнинг бир тури. Ундан ичимлик сувини сақлаш ва сутни ивитишда фойдаланишган. Кадида ивиган қатиқ жуда хушхўр ва мазали бўлган. Қашқадарёнинг баъзи туманларида ҳозирга қадар янги ивиган қатиқни "кадиқатиқ" деб аташади. Хўш, "кади" сўзининг бу аллага қандай боғлиқлиги бор?

Ситора БОЙМУРАДОВА

Парвозга чорлайди эзгу орзулар

РОЗ

*Дунё жамолига шайдо ҳаётим,
Дилиму тилимда шеърим, баётим.
Парвозга чорлайди эзгу орзулар,
Хаёл самосида ижод-қанотим.*

*Севаман кўкдаги юлдузларни мен,
Она ерга туташ илдизларни мен.
Хаёлим фазода, ҳаётим ерда,
Уйгун этсам дейман ўй, ҳисларни мен.*

*Фикримга туйғулар пайваста бўлса,
Шеъримга уйғунлик вобаста бўлса.
Буюк мувозанат – илоҳий кучнинг,
Сехрига, қанийди, шеърларим тўлса!*

*Кўраман қатрада қуёш аксини,
Кўраман заррада зиё рақсини.
Шояд, мисраларда этсам намоён,
Ҳаёту дунёнинг рангдор нақшини.*

*Шерият, сехрли, сирли маъвосан,
Диллардан тилларга кўчган навосан.*

*Балки митти юлдуз каби Ситора,
Ижодда порлагай кўрсанг раво сан...*

ЭЪТИРОФ

*Ҳаёт ичра гоҳо маъюс,
Гоҳо хурсанд онимда –
Минг шуқурки, отажоним,
Шерик бўлар ёнимда.*

*Кўша-қўша ортар яна
Кувончларим, яйрашим,
Тенг иккига бўлинганча,
Барҳам топар ташвишим.*

*Қалби қуёш, меҳри дарё,
Онамнинг йўқ қиёси,
Умрим йўлин ёруғ этар,
Юрак қўри, зиёси.*

*Бу дунёда, бу ҳаётда,
Онамдай ўтай дерман,
Дуоларин олиб ҳар дам,
Камолга етай дерман.*

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Холмухаммад **КАРИМИЙ**

ЁНФОҚҚА ТУШГАН ҚУРТ

Ҳикоя

Ой сутдек ёруғ, юлдузлар хира милтиллайди. Тун кўйнида ҳашаротларнинг чириллашию, онда-сонда итларнинг ғингиб хургани қулоққа чалинади. Чанг кўчада ширакайф икки киши кўланкадек лапанглаб келяпти. Новчароғи Боймурод, алами кўзиганидан тез-тез қоқиниб-суришиб кетади. Ғўла гавдалик Тўхта, ош-насини суямоқчи бўлиб кўлини чўзса, Боймурод силтаб ташлайди. – Мен унинг ароғини ичишга ўлиб турганим йўқ, билсанг. Бой бўлса ўзига, куни кеча у ҳам бир бечора эди. Яна қариндош эмиш. Чет элдан тўрт танга топиб келиб, тумшуғи кўтарилиб қолибди, ҳай номард-эй, тўй қиялсанма, одам ажратишинга бало борми? Куни бўйи хизматини қилиб тенгимиз вино бўлди-я.

Тўхта кўнглига қараб гапиргани сайин, оловга мой сепгандек ошнаси баттар аланга олар, бир шиша ароққа ўтмадим, дея ўзича ўксинарди.

Дастурхонга ароқ кўйдими, вино кўйдими, Тўхта аҳамият берган эмас. Аммо Боймурод жонимни гаровга кўйиб бўлса ҳам бир бойишим бор, данғиллатиб тўй бериб ҳаммасининг олдидан ўтаман, билиб қўй, ошна, айтган гапимнинг устидан чиқмасам, отимни бошқа кўяман, дея ҳамон алжирарди. Унинг хурмача қилиқлари жонига теккан Тўхта кайфинг тарқагандан кейин ҳаммаси эсдан чиқади, дедию ошнасидан балого қолди. Бу гап Боймуроднинг миясига тигдек ботди. Жаҳли чиққанидан қандай қилиб ошнасининг ёқасидан ушлаганини ўзи билмайди. Аммо дарров шаштидан тушиб, ачиниш билан кўл силтади.

– Ҳай ошна-я, ошна... сен мени қаттиқ хафа қилдинг. Кўра-била туриб мени кайфи борга чиқариб ўтирибсан-а... Эҳ, афсус. Қулоғингда тут, ошна. Мен бир гапирдим. Айтган гапим гап. Ҳали кўрасан. Аммо сен... шуюм ошначиликма...

Боймурод ҳафсаласи пир бўлганича уйи томон бурилди. Хавотирда ўтирган онасининг бемаҳалда қаерларда санқиб юрибсан, дея ёзғириши ўлганнинг устига тепган бўлди.

– Қаерда бўларди... тўй маслаҳатидан келаяпман. Ҳурматли амакинги Қаршибойникида хизматда эдик.

– Чорининг ботинкаси нима бўлди? – онаси ғўлдираётган ўғлидан жаҳл билан сўради. – Гапирсам ўдағайлама-да тананга бир ўйлаб кўр. Ичишни ким кўйибди ўзи сенга...

– Хуррам пул олмабдима? Ғишт қуйиб бўлгандир, – Боймурод чўнтагида борини совуриб кўйганидан ботинкани Хуррам олиб бермасмикин, деган умидда шундай деди.

Хуррам ҳайдовчилик гувоҳномасини оламан деб кеча-кундуз одамларнинг ғиштини қуяди, томорқасида юмуши борми, қош қайтармай бажариб акасига оғирини туширмақчи эмас. Ўғиллари бирин-кетин уйлантирадиган ёшга кирганини ўйлайвериб, онанинг эл олдида юзи шувит. Отаси бўлганда аллақачон не-вара суйиб ўтирган бўлардим, дея ўз-ўзича куюнади. Буларни Боймурод билмайди, деб ўйлайсизми? Билади, лекин ичига ютади. Ана шу дард-алами бир шиша ароқ баҳона очилди. Очилди-ю, Боймурод ҳаловатидан айрилди.

Онаси ҳозир мавриди эмаслигидан уф тортганча, бошини чайқай-чайқай ётоғига кирганида, кичкинаси кўрпани тепиб ташлаган экан, унинг устини ёпиб қўйди. Мана кенжаси ҳам бешда ўқияпти, ҳали замон бу ҳам йигит бўлади. Олдида икки акаси бўйдоқ. Ёлғиз қизи Қизларгул катта синфга ўтган, ҳадемай совчилар эшигига келиб қолса, нима деб жавоб айтади. Кутиб туринглар дейдими? Онанинг уйқуси қочди.

Ҳали саратоннинг тафти сезилиб турган тийрамоҳ ҳавоси кишига хуш ёқади, осмонда сон-саноқсиз юлдузлар жимирлайди. Боймурод ичига чироқ ёқса ёришмайдиган аҳволда тахта сўрига судралиб чиқиб, узала тушди. Бир йўлини топиб мен ҳам хорижга кетаман, кейин аҳмоқ бойваччаларга ўхшаб пули бор-

ларни эмас, ўзимга ўхшаган фақирларни сийлайман, керак бўлса... Боши лорсиллашига қарамай узок ўйланиб ётиб, эснай-эснай қўлини оғзига қўйганича ухлаб қолди.

Уйқудан боши зилдай бўлиб турди. Аччиқ кўк чой ичганида бироз енгил тортди. Кечга томон бисотидаги биргина оҳорли либосини эгнига солиб кўчага отланди. Онаси ўғлининг бу қилиғидан ҳайрон. Боймурод тўғри отасининг тўн ёпишган ошнаси Нормўмин бобосининг уйига борди. У отаси тириклигида энг қадрдон дўсти эди, кейин ҳам орани узиб кетгани йўқ. Ўзига тўқ, жуни куруқ одам.

Боймурод бобосини-ку бир амаллаб кўндиради. Бироқ онаси розилик бермаса, уйни қандай сотади. Ўйлаб кўрса буёғи чаток. Тоғасини орқа қилиб бориб, дакки эшитди:

– Менга қара, ҳўв бола, бира-тўла кафангадо бўлмоқчимисан. Кўрпанга қараб оёқ узатсанг бўлмайди-я? Амакиннинг олдидан ўтдингми, йўқми, билмадим, ҳовли-жойда унинг ҳам ҳақи бор, ота ҳовлиси ахир. Устига устак бечораҳол бева аёлга уйингни сот, дейишдан оғири бўлмаса керак. Бу ҳовлиғишинга илон пўст ташлайди-я, жиян.

– Тоға, индамай юраверсак, ҳали замон одамлар оёғи билан кўрсатади, – деди Боймуроднинг ҳам фиғони чиқиб.

– Одамлар билан нима ишинг бор.

Боймурод режасини очиқ айтаверса, тоғаси бадтар ажигади. Ночор ҳолатда турганларини рўқач қилишга ўтди:

– Фақатгина ўзим учун куйиб-пишаётганим йўқ. Бир бошимга шунча ташвишни бўйнимга олиш зарил кептима? Мени ҳам тушунинг ахир. Ўйланишим керакма, укамлар ҳам катта бўляпти, уларни ҳам уйли-жойли қилиш менинг гарданандама? Ҳозирдан ҳаракат қилмасак, кейин кеч бўлади-ку.

Ёш бўлса ҳам ўз аравасини ўзи тортмоқчи экан, дея тоғаси шаштидан тушди. Қараса, жиянига ён босмаса бўлмайди-я, бирга амакиси олдига маслаҳатга жўнади.

Бу гапни эшитиб бетоб ётган амакиси инқиллаб ўрнидан кўзгалди. Кўрпага ўраниб ўтирганча узок ўйланди... лекин бирон оғиз чурқ этмади. Қайтадан ўрнига чўзилар экан, Боймуродга қараб онанг менинг олдимга келиб-кетсин, деб тайинлади.

Онаси тўшақда ётган одамнинг гапидан эмас, Боймуроддан хафа бўлиб, худди эри ўлган пайтадигдек мотам тутиб:

– Сен боланинг шу уйга кунинг қолдима, бошқа иш қилсанг бўлмайди-я? Одамларнинг сен тенги болалари деҳқончиликдан ҳам пул топаяпти-ку. Қаёқдан чиқди шу хориж деган гап ўзи, – дея тумтайди.

Боймуроднинг кўзига ҳеч нарса кўринмас, фақат ва фақат қандай бўлмасин хорижга кетишни ўйларди. Шундан бошқа гап унинг қўлоғига кирмасди. Розилик олгач, бир-икки кун ичида Боймурод уйдагиларни тоғасиникига кўчириб ўтказди. Ўзи туман марказига бўзчининг моксидек зув-зув қатнайвериби, роппа-ро-са уч ой деганда хорижга ишга жўнаб кетди.

Бу орада Хуррам ҳам ҳайдовчилик гувоҳномасини олди-ю, бироқ бирон бир ташкилот уни ҳай-

довчиликка ишга қабул қилмагач, ноилож қурилишда ишлайдиган уста қўшнисига ёрдамчи бўлиб ёлланди. Қурилишда иш бўлганда бўлиб, бўлмаганда ойлаб бекор юрарди.

* * *

Орадан уч йил ўтиб, Боймурод уйга қайтди. Уни тоғасиникида қувонч билан кутиб олишди. Кулчали меҳмон суймали, бу ёғи соғинч, орада бўлиб ўтган гина-кудратлар эсланмади. Тўшақка миҳланган биттаю битта амакиси ҳам бир йил олдин вафот этган экан. Шодлик-қайғу аралаш Боймурод бир-икки кун қандай ўтиб кетганини ҳам сезмай қолибди. Бироз ўзига келганидан кейин Нормўминбойнинг уйига борди.

Кўришиб-сўрашиб дастурхон бошига ўтиришгандан сўнг:

– Бобо, бахтимга ишим юришди. Ваёдага биноан мана келиб турган жойим, – дея кулди Боймурод.

Гап авзойидан билдики, унинг шашти баланд. Демак, йигитча бир дунё пул топиб келган. Ро-сти, шу ўтган уч йил давомида бир нодон ўғлининг аҳмоқлигидан бошпанасиз қолган ошнасининг оила-сига юраги ачишиб юрди. Ҳатто ошначилик ҳурмати ҳовли-жойни текинга қайтариб берсам, деган фикрга ҳам борди. Бироқ ҳиммат қилишга келганда қатъиятсизлик қилдим, ҳар қалай орқайин юраверди. Боймуроднинг келаётганини эшитганда эса мабодо у молу-маблағ билан келиб қолса, берган пулимни қайтар-да, уйинга эгалик қилавер, демоқчи эди. Афсуски, пулнинг дарагини эшитганида шайтон қитиқлади. Агар бир бегонага сотганда Боймурод унинг яқинига ҳам боролмасди, дея ўз-ўзига далда берди. Мен ошнанинг арвоҳи ҳурматини ҳам жойига қўйган эдим. Худойиларида майда-чўйдасини беминнат кўтардим. Аминманки, қориндошлари яхшилигимнинг ўндан бирини ҳам қилгани йўқ. Бугун ошнанинг боласи бойиб келибдими, бир белоғримасга берадиган пулни олсам олибман-да, аслида уйини ушлаб турганим ўзи уларга ёрдамим-ку, бунинг устига ўзи лафз қилиб кетган, дея хаёлидан ўтказарди. Боймурод бўлса бобосининг ўйланиб қолганидан хавотирланиб, шоша-пиша пулни чиқариб кўрпача устига қўйди.

Каловланиб қолган Нормўминбой бир пулга, бир Боймуродга қараб илжайди.

– Нима десам экан невар, дунё кўриб келясан, орадан уч-тўрт йил ўтди. Ўзинга маълум, пул ҳам қадрсизланди, бу ёғи нархлар ҳам ўсди, – деди чайналиб, овози қалтираганидан хижолат чекаётгани биланиб турарди. – Ҳозир мен бу пулни олсам судхўрга ўхшаб қоламан, қиёматлик ошнамнинг болаларига шундай қилсам, кейин одамлар нима деб ўйлашади?

Боймуроднинг хавотирлари тарқалиб, бирдан юзи ёришди. Нималар деяпсиз, сизга уч ҳисса берсам ҳам куймайди, дея миннатдорлик билдиришга ўтди. Бу билан иккиланаётган бобосини қувватлантирди.

Кимлардир вақтинча яшаб ҳовлини қоровсиз қолдирган экан: ҳамма томонни ўт босган, томорқадаги тизза бўйи маккажўхори ола-чалпоқ сарғайиб ётиб-

ди. Дарахтларнинг шох-шаббалари тарвақайлаб, чангалзор ҳолига тушган ҳовли-жойнинг эгалигини қайта ихтиёрига олган Боймурод укаси билан тозалашга киришди. Хуррамнинг устаси уйни бир ҳафтада кўғирчоқдек безатиб қўйди. Пул бўлса чангалда шўрва экан.

Отаси тирилиб келгандек Боймурод ўзида йўқ хурсанд. Очиғи, эси-дарди уйни қайтариб олишда бўлиб, яқинларига тузукроқ эътибор бермабди ҳам. Кўрсаки, сингисининг ҳам бўйи етиб, ўн тўрт кунлик ойдек тўлишибди. Чорибой укаси ҳам овози дўриллаб, йигит бўлиб қолибди. Бироқ ота ўрнини билдирмасликни гарданига олган онасининг сочларига оқ оралаб, юзидаги ажинлар хийла қуюқлашган...

Оиласини кўчириб келиб, томорқа гирдида нураб-тўкилиб қолган деволни буздириб, усталарга бир одам бўйи кўтартирди. Шу билан ҳовли мисоли кўрғон тусини олди. Ўз уйи ўлан тўшагида онаси гўё ёшариб кетгандек, укаларининг шодлигини-ку асти қўяверинг. Уй-ҳовли данғиллама тўй ўтказишга тайёр, шу сафар келганида қишлоқдошларга бир-бир салом бераман, ёшу қарининг эсидан чиқмайдиган тўй бўлсин, деган хаёлда ич-ичидан яйрайди.

Таътил кунлари охирлаганида қариндош-уруғ, ёр-дўстларни чақириб, қишлоқдошлар қойил бўладиган зиёфат берди. Дастурхонга қуш сутидан бошқа таом тортилди. Албатта, мақтаб-мақтаб еб-ичаётган Қаршибой бир пайтлар тўйида Боймуродни хўрлаганини қайдан ҳам билсин? Боймуродни олдиндан билганман, ота ўрнида ота, ўғил ўрнида ўғил, асл йигит шундай бўлади, дея кўкларга кўтариб мақтар экан, жойидан туриб бориб қучоқлаганча табриклади. Соатбой олдида борганида зўрға ёрдам қўлини чўзганини эсдан чиқаргандек, оғзидан бол томиб Боймурод шаънига мақтовлар ёғдирди. Бир пайтлар кўча-кўйда кўришиб қолса, кинояли гап ташлайдиган қишлоқдошлари ҳам мум тишлаган, олдида қўйилган таомдан бош кўтармайди. Бошқаларнинг ҳам сидқидилдан ёки тил учида ноилождан мақтаб айтган гаплари ёғдек ёқиб, кўнгил чигилини ёзган Боймурод эса мамнун, ҳали бошланиши, деб қўяди.

Кечга бори ошнаси билан ёлғиз улфатлашди. Шунда уйнинг тўрида ёнбошлаб олган Тўхта ҳаваси келаётганини айтиб Боймуродни ҳайрон қолдирди. Боймурод сир бой бермагандек салмоқлаб:

– Ҳей ошна-е, бир тасодиф туфайли, қулай жойга тушиб қолдим, қолдим-да. Албатта бу пуллар осонгина келаётгани йўқ... жойи келганда ҳаётинг ҳам кўзингга кўринмай қоларкан... Хорижда пул топиш осон деганлар адашади. Фақат буни уйга қайтганида билдиришмайди. Мисқоллаб йиғиб бой бўлган корхона эгаси олдинга пулни тўкиб ташлайдими? Ҳар бир тангасини ҳам осонликча бермайди. Барини ўз кўзим билан кўриб келяпман. Айримлар тузук жой тополмаганидан чиқиндиларни тозалаш ишларига жойлашган. Бориб олгандан кейин уйга қуруқ қўл билан қайтишга юзи чидамаганидан қишлоқда ор қиладиган ишларга ҳам ўзини урганлар бор.

Ошнаси олдида изза бўлган Тўхта гапини ҳазилга йўйди.

* * *

Орадан бир йил ўтиб, Боймурод навбатдаги таътилга келди. Негадир шашти анча паст, шижоат олови сўнгандек. Кутилмаганда томорқанинг бошидаги очиқ жойдан янги уйга пойдевор ташлаб, пишиқ ғишт келтиришни бошлаб юборди...

Шу орада унашиб қўйилган сингисини узатишди. Тўй ташвиши билан бўлиб, биров-бировдан кўнгил сўрашга имкон ҳам бўлмади. Қизини узатиб, онасининг эл олдида юзи ёруғ бўлди. Аммо келгандан бери ўғли лоақал ўртоқларини сўроқлаб кўчага чиқмаганидан ўйланиб қолди. Устига-устак Боймуроднинг укамни уйлантирамиз, дейиши онасининг бадтар таажжубини оширди. Эл нима дейди, дея гап бошласа, эл оғзига элак тутиб бўлармиди, деб қўя қолди пинагини бузмай. Онаси яна нима десин, буёғи эрта-индин сафарга отланаман, деб турган бўлса. Ке-қўй, деганча ўғлини ортиқча қистамади.

Боймурод йилдан-йил кўпроқ пул топа бошлади. Аммо бу энди уни қувонтирмас, ҳали оғриқ зўраймаган бўлса ҳам, аммо бир дардга чалинганидан ичини ит тирнайди. Атрофдагиларнинг гап-сўзларига ҳам лоқайд, диққат билан эшитаётгандек кўринса ҳам, қулоғига гап кирмас, бошини ирғаб-ирғаб қўяди. Биргина таскини ва илинжи онанинг беғубор ва бегидир дуои жонини ўйлаб ичи ёришгандек бўлади.

Бир куни Боймурод кўча тарафда усталарга қарашаётганида қўшни бобо қўлида ўроқ ушлаганча келиб қолди. Салом-алиқдан кейин:

– Ишлар унсин, чарчаманглар бўзболалар, – деганча ҳол сўрашиб четроқда ётган хорининг устига мардош қурди. Қўшни бобо бармоқлари билан соқолини тараб-тараб:

– Қани дунёда нима гаплар. Юрт кўрган одамга ўхшаб яхши-ёмондан гапир. Келганингдан бери ҳеч ўтай ҳам демайсан? Илгари ўтиб турардинг. Шунга хабар олай деб чиқдим. Еган-ичганинг ўзингники болам, кўрган-билганларингдан эшитайлик.

Боймурод нима дейишини билмай қолди. Бир бинонинг ичига кириб ишлаймиз, чиқиб ётоққа борамиз, берганини еб ётибмиз-да, десинми. Тайинли гап айтолмаганидан кейин кулиб қутилди.

– Бурунги замонларда чигиртка деган бало бўларди. Бундан бошқа бундай офатни кўрган эмасмиз. Ҳозир бўлса қовун-тарвуз, памидор-бодринг... нима ўсса барига бало дориган. Туйнаклигида қуртлаб боряпти. Одамларнинг айтишига қараганда, бу қурт деган бало гулга тухум қўярмиш. Шуйтиб одамлар гулга ўтирган зироатини дорилаб ётибди. Дори сепмасанг, икки қўлингни бурнингга тикиб қолаверасан. Ҳозиргина томорқадаги қовун-тарвузнинг палагини тозалаб чиқдим, ҳеч умид йўғай. Энди жойига бедамеда сепиб қўйсамми, деб турибман. Неча йилдан бери қишлоқда яшаб қовун-тарвузни бозордан сотиб олиб ётибмиз, эшитсанг. Шу қурт балоси қачон арир экан, билмай қолдим. Биз-ку қариб қолдик, ёшларга оғир-да, уларнинг тақдири нима бўлади? Шуни ўйласам кечалари уйқум учади..

– Бобо-ей, ўтолмаганим учун узр. Қишлоқдаги кўп ўзгаришлардан беҳабар қолибман. Бундай қарасам

хамма пулдан гапиради, қурт-чигиртка кўпайганини сиздан эшитиб туришим, – деб қўя қолди Боймурод.

– Бобонг кўп синчи одам эди-да болам, бир кўриб гаплашган одамнинг неча пуллигини адашмай айтарди. Сен шу бобонгга тортгансан, тез ловуллаб кетишинг ҳам.

Боймурод хорижда ҳам негандир қўшни бобонинг гурунгини соғинарди. Қандайдир бошқача гурунг беради. Ҳозирги гурунгларида маза-матра йўқ. Икковнинг бири пулдан гап очади, қаерга борса, қанча тўлайди. Ўв бундай бир ўйлаб кўр, пул ҳамма нарса-ни ҳал қилмайди-ку, дейдиган мард йўқ.

* * *

Боймурод кейинги йил келганида онасининг кўзларида бахт жилваларини кўрди. Анча ўзини тугиб олибди. Келинлик уй янада файзли, осуда ҳаёт, рўзгор ишлари бутунлай келин қўлига ўтган. Ният қилганидек онамга хоҳлаган нарсасини муҳайё қил, бирон жойга пиёда юрмасин, деб укасига машина калитини тутқазди.

Энди уларнинг оиласига одамлар ачиниб эмас, балки ҳавас билан қарашаётгани гап-сўзлар, саломаликлардан билиниб турибди. Оила ўмганини кўтаришда ўзининг катта ҳиссаси борлигидан фахр туяди. Фақат...

Қадрдон ошнаси меҳмонлар тарқалганидан кейин ҳам одатдагидек алламаҳалгача гурунглашиб ўтирди. У Боймуроднинг шашти пасайганини билмоқчи бўлиб кўнглига қўл солди:

– Ошна, қарасам ҳеч тўйга тараддудинг сезилмайди, холамга-ку келин олаверинг, деб яхши қилдинг. Ўзинг ҳам уйлан, не-не қизлар йўлинига муштоқ, фақирлар ҳам бир яйраб қолайлик. Қачонгача юрасан, уй-жой дединг, мол-дунё дединг, ҳаммасига эришдинг-ку. Қишлоқнинг олди бойларидан бири бўлдинг. Яна нима каминг бор?

Боймуроднинг ичи музлади, тили тугилиб гапни бошқа томонга бурди. Ошнамга гапим ёқмади, шекилли, деган хавотирга борган Тўхта бошқа бу мавзуну очмади.

* * *

Кутилмаганда ўғлининг одатдагидан эртароқ келиши онасини хавотирга солди. Боймурод қаттиқ бетоб эди, лекин дардини ичига ютар, сир бой бермас, уни биргина онаси тушунади, лекин онасига дардини ёрса, оғирлашиб қолишидан чўчирди. Аммо дард дардлигини қилди, икки ой олдин дунёнинг бир чеккасидаги шифохонада ҳушига келганида умр дарахтининг япроқлари қовжираб тўкилиш арафасида турганини билди. Шифохонадан даволаниб чиққач, умрининг санокли кунларини она бағрида ўтказишга ошиқди.

Дард қийнаётганига қарамай ўзини бардам тугиб уйга етиб келди. Бегона юртларда эмас, жудолик арафасида яқинларининг меҳрига тўйиб олишни истади. Онасининг қўлига бир ўрам нарсани тутқазди.

– Катта пул... ўз қўлим билан сизга топшириб дедим-да.

Бу гал пул салмоқлироқ эди. Нимадандир ҳадик олган она юраги шиғ етиб кетди.

Бойваччанинг келганидан хабар топган қўни-қўшни, қариндош-уруғлар эрталабдан келиб-келиб Боймуродни роса толиқтирди. Яқинларини кўриб бироз ғами тарқагандек бўлса ҳам, аммо узоқ йўл дармонини қуритганидан холироқ хонага ўтиб ётди.

Кўзига уйқу келавермади, ўз ёғига қоврилиб узоқ тўлғонди. Бир пайт онасининг ҳовлида Хуррамга тез бор, деяётгани қўлоғига чалинди. Хуррам онасига:

– Мен ҳозир ғир этиб бориб-келаман, аммо билиб қўйинг, қизингиз акам келса, пул сўрайман, деб юрибди. Тагин сиз пул олиб беришга рози бўлиб қўйманг, унингиз акамни ҳам алдаб эритиши мумкин. Акамдан хавотир олманг, бизга берганидан икки-уч баробарини иш жойида банкками, бирон ҳисоб рақамига ўтказиб юрндир. Илтимос она, туман марказида ҳовлининг савдоси пишган, нархидан анча паст берапти, савдогар одам, савдоси касод бўлганга ўхшайди. Мендан олган пулининг вақти яқинлашганидан оёғи куйгандек типирчилаб юрибди. Акам келгунча биронтага арзонроқ бериб юбормасин, деган хавотирда эдим. Бизга насиб қилган шекилли, ўзи-ку менинг нархимга бошқалар кўтаргани ҳам йўқ, яхши жой, қўлдан чиқаришни ҳеч кўзим қиймаяпти, шунинг учун жоним ҳалак эди. Ишим юришганини қаранг-а, акам барвақт келиб қолди...

Тасодифан қўлоғига чалинган бу гаплардан Боймурод титраб кетди. Аъзои баданидаги оғриқ бадтар кучайгандек, энди кўксига ҳам тош осиб қўйилганга ўхшарди. Ўрнидан кўзгалай деса мадори етмади.

Ҳорманг-саломат учун келганларнинг аксари пул ҳақида гурунглашади. Лекин бирови аҳволинг қалай, деб унинг дардини сўрагани йўқ. Бойбобо қанча келтирибди, энди нима қилмоқчисизлар, дегандек илмоқли саволлар Боймуродни таажжубга кўяр, нахотки қишлоғимиз шу қадар ўзгариб кетган бўлса-я, дея хайрон бўлиб уларнинг гапларига қўлоқ тутди. Ўзининг ҳолига ачиниб кетди. Сўнги умиди ҳам саробга айланди. Бу ерда ортиқ қололмайди...

Ташқарига чиқмоқчилигини баҳона қилиб, бир амаллаб ўрнидан турди. Ҳовлида жилдираб оқиб ўтаётган ариққа энгашиб бет-бошини ювди. Яхдек сувдан бироз ҳузурлангач, тетиклашиб томорқага оралади. Қуёш қиздира бошлаганида бобосидан қолган ёнғоқ соясига келиб ўтирди. Қучоққа сиғмас ёнғоқнинг бир-икки шохи қуриб, диккайиб турибди. Барибир, ҳали сояси қуюқ. Раҳматли отасининг айтишича, бу ёнғоқ бобомерос, узоқ замонлардан кўз қорачиғидек асраб келинган, ҳосили ҳам тузук. Ҳар йили икки-уч қоп ҳосил олишарди. Оиланинг кўп харажатини шу ёнғоқ кўтарарди. Пуллари кўпайиб ёнғоққа қарамай қўйишибди. Шуларни ўйлар экан, офтобда кўпроқ юрганиданми, ғалати ҳолга тушди, ўпкасини тўлдириб ҳавони ютар, лекин ҳаво етиб бормасди. Суяклари зирқираб, илигини қурт кемираётгандек ғимирлаб безовта қилди. Титроқ тутганида шоша-пиша чўнтагидан дорини олиб оғзига солди. Бироздан сўнг оғриқ ўтиб хиёл ўзига келди. Ҳовлидагилар унга аҳамият бермас, ҳамма ўзи билан ўзи овора. Чинданам чарчабди. Негандир соғлом пайтлар эсига тушиб, сояда ёнбошлаб ётганларини кўз олдига келтирди. Ажриққа тирсақлаганча

чўзилганда ёнғоқ танасига қурт тушганини кўриб қолди. Шунда кўшни бобонинг гапи лоп этиб эсига келдию бир қалқиб олди, бобо ҳаёт кўрган экан-да, эҳ, ўша пайт нега тушунмабман-а, дея ўзини ёзғирди...

Боймурод ёнғоқ остида ўтираркан, йилдан-йил уйдагилардан бегоналашиб кетаётганини ҳис этар, ранг-рўйи синиққан бўлса ҳам, лекин юзидан эт қочгани йўқ. Уйига келган меҳмонлар бир-бир тарқалди. Қуёш қишлоқ устида ловуллаганча осилиб қолган. Боймурод келиб супанинг бир четига омонатгина чўкканига кўзи тушган келин кўрпача-ёстиқ келтирди, дастурхон ёзди.

Боймурод чойни ҳафсала билан қайтариб, энди-гина келиб ўтирган онасига бир пиёла чой узатди.

– Тани-жонинг соғма, болам. Хаёл сурганинг сурган. Бир эмас, икки уй бўлса, уканга машина олиб бердинг, синглинг оиласи тинч, яна нимани бунча ўйлайсан. Ичингда бир дардинг борга ўхшайди, сен боланинг. Бундай ёрил, биз ҳам эштайлик, қани нима экан у? – дея сўроққа тутди онаси.

Боймурод мийиғида кулди.

– Нимага ваҳима қиласиз, она. Денгиз бўйида шамол одамнинг сўлини опқўяркан. У ёқлар бизнинг чанг кўча, боғ-роғларга ўхшамайди. Ҳамма томон денгиз, шўр сув шамоли бирам ёқимсиз-ей, шунинг учун одамлари рангпар бўлишса керак. Мен ҳам шунча йилдан бери уларнинг нонини, сувини еб-ичиб, ҳавосидан нафас олганимдан кейин уларга мослашдим, нимасига хавотирланасиз, – деди худди онасининг гапларидан хафа бўлиб аразлагандек, кейин гапини давом эттирди. – Уйда қолсам-ку, яхши бўларди. Аммо ўртамизда келишув қоғози бор. Шу қоғозга қўл қўйганим учун менга иш берди, пул берди. Тўсатдан онам уйда қоласан деяпти, энди ишламайман дея олмайман-ку.

Бу гапдан кейин она кўнглидан хавотир кўланкаси тарқалгандек бўлди. Шу заҳоти юзига табассум ёйилди.

– Йўқ болам, нималар деяпсан. Шукрки... бошинг омон бўлсин. Қандай она ўз фарзандидан рози бўлмасин...

Боймурод онасининг меҳр уфуриб турган сўзларидан томоғига нимадир тикилгандек, зўрға ютинди. Кейин дамани ростлаб:

– Очиғини айтсам, она сизларни, укамларни, ҳовлида шуйтиб ўтириб чой ичишларни соғинибман. Шунга томорқани айланиб хумор босди қилиб юргандим, – деб яна ёлғондакам жилмайди. Онасига тик қаролмай юраги эзилиб кетди.

Шу пайт келин боласини кўтариб келиб қолди. Гурунг узилди.

– Амаки, пулингиз кўп-ку, менга бир укача олиб келинг, амакваччам билан ўйнаймиз, дея Келин бола тилидан гапириб, гўдагини Боймуродга тутқазди-да: билиясизма ака, болакай тўғри айтаяпти, ёлғиз сўппайиб ўтиришингиз нимаси, қанча кўп бўлса ҳам пул жони йўқ нарса, барибир хотиннинг жойини бо-солмайди, мана шундай қоракўзни пулга сотиб олиб бўладими-я, ўзингиз айтинг. Тагин кўнглингизга оғир ботмасин... Яхшида-ей овсиним бўлса, гангир-гунгир ҳовлини тўлдириб юрардик, дея нимадандир хабар топгандек айёрона қиқирлаб кулди.

Амакиси унга ўйинчоқлар олиб беради, – дея Боймурод ҳеч нарса эшитмагандек кичкинтойни эркалади.

Ҳазил маъносидан айрилган бўлса-да бу гап она дилини оғритди. Келинни аяганидан эмас, ўғлини ўйлаб:

– Бу тўғри гап, болам, сенга қайишганидан гапирди келин ҳам, – дея орада дилхиралик пайдо бўлмаслиги учун келиннинг ноўрин қилиғини ювиб-чайиб қўйди, холос. Боймурод эса кичкинтойни эркалаш билан машғул. Хумори босилгунча у билан ўйнаб кейин онасига узатди. Бироз толиққанидан соя-салқинларни яна бир айланиб келай, кечга бориб йўлга чиқаман, дея юраги ачишган ҳолда томорқа оралади.

Онаси унинг ортидан ғамгин қараб қолди, кўнгли алағда. Боймурод келиннинг гапидан хафа бўлмади. Эрталабдан бери шунча одам нима учун келиб-кетяпти? Бир пайтлар тилаганига беролмаганлар шулар эмасмиди? Бир қарашда ҳамон ўша-ўша Боймурод-ку...

Сув оқаётган ариқларни ҳатлаб ўтиб, соянинг куюкроқ жойида тўхтаб ажриқ устига оёқ узатиб ўтирди. Ариқда сув жилдираб турибди. Боймурод сувга тикилиб хаёлга чўмди: сувда оқиб бораётган ёнғоқ куртини кўриб, энгашиб олмоқчи бўлдию жуда миттилигидан у қўлига илашмади... Бу сувлар бизнинг боғимиздан оқаяпти. Боғ ўзимизники бўлиб қолаверади... сув жилдирайди... Бобомнинг ҳовлисида неварачеваралари ўйнаб-кулиб шоду хуррам умр ўтказди, дея ўзига таскин берди.

Боймуроднинг жони қиёқ устидаги шудринг каби омонатгина қилтирарди. Жигар-бағри эзилиб бораётганига қарамай онасининг кўз ўнгида кулиб уйдан чиқди. Ботиб бораётган қуёш янглиғ заъфарон қалби тобора зулмат қаърига сингиб кетмоқда. Қишлоқдан узоқлашаркан, у жуда ғамгин, теваракка ҳорғин боқарди.

Маърифат ТЕМУРЗОДА

Рақсга тушар яшил шамоллар

КЎЗ ЁШЛИ ТУНЛАР

САЛОМ АБАДИЯТ! Салом мангулик!
Хуш келибсиз яна кўз ёшли тунлар!..
Салом, гам чекишга хос, арзигулик
Умрим тақвимида танланган кунлар!

Дардга бўкиб кетган юрагим сирин,
Салом, вақтнинг ошкор этмоқ чоғлари.
Салом сизга, умр саналаримнинг
Ян-янги ва гамли илтифотлари!

Баҳор ёмғирига хўб мослигимдан
Кувонсам кўзларим йиглаб кулади.
Шу сабаб оқшомлар нам ёстигимдан
Кўз ёшларим ҳиди келиб туради.

Гўё рақсга тушар яшил шамоллар,
Гўё гуллар тинглар томчилар шеърин.
Йиғлайвериб мудом кундуз-у шомлар
Кўзларим кичрайиб бормоқда менинг.

Кулранг лабларимдан нотаниш ҳарфлар,
Титраб таралади йиғлаган чоғим.
Кўнглим бисотимдан кўз ёшлар сарфлар,
Йиғлаш озайтирар гўё гуноҳим.

Чечаклар эриниб таратар ифор,
Табассум қилади қуёш мажбурий.
Ивиб қолар мен-ла самода ҳилол
Ва шойи кўйлагим – бинафша гулли.

Онажон, кўйиб бер, йиғлайин тўйиб,
Шалаббо бўлайин бағрида кузнинг.
Кечиргин кўз ёшга юзини ювиб,
Ёмғир ичаётган йиғлоқи қизни.

* * *

Сокин яшайман, орзуларим нақд
Бир қўлимда ҳаёт, биттасида вақт.
Тақдир кафтларимга тутган эди бахт,
Икки қўлим банддир, икки қўлим банд.

Ўзлигим ёқмайди кўпларга чиндан,
Кимлардир ясамоқ бўлишар мендан.
Қалбим дер, Бақога айлайлик ҳижрат,
Лек яшашим шартдир, яшамоғим шарт.

Балки барча шеърим чиқади йўққа,
Балки бор умримга бир дуо арзир.
Кафтларим очикдир, кўзларим кўкка,
Сўраганим қарздир, тўлаганим қарз.

Бу куч – менинг учун кучсизлик асли,
На қўрқоқ аташар, на аташар мард.
Насиб этармикан фароғат фасли,
Ушлаганим дарддир, хушлаганим дард.

Муқим тоғлар юриб кетар қачондир,
Ногирон юлдузлар учади албат.
Мен бир тиланчиман Ҳаққа ялиниб,
Тилаганим бахтдир, тамшанганим бахт!

Зарина РАҲМОНОВА,
ЎзМУ тадқиқотчиси

ФОНИАЛАРНИ КЎРСАТУВЧИ КЎЗТУ

ёхуд қалб ва қиёфа мувозанати

Қалб ва қиёфа... Бу тушунчалар ҳамisha ёнма-ён келади. Қиёфа зоҳир, ташқи кўриниш, умуман, реал ҳаётда кўриш мумкин бўлган белгиларни ифодаласа, қалб ботинда, ичкарида бўлади; у кўзга кўринмайди, унинг шаклини, ҳажмини, ўлчамини ифодалаб бўлмайди. Бироқ уни ҳар ким ўз дунёқараши, тафаккури доирасида идрок этиши мумкин.

Ёқимли чеҳра, келишган қомат – булар қиёфага нисбатан ишлатиладиган сифатлар.

Қиёфа сингари қалб ҳам ўз сифатларига эга. Баъзи инсонлар ҳақида гап кетганда, уларни «соф қалб», «қалби дарё», «оташ қалб», «қалби гўзал» дея эътироф этамиз. Магарки қалб ботинда бўлса, уни кўришнинг имкони бўлмаса, хўш, ундаги сифатларни ким кўрибди? Қалб гўзаллиги, софлиги, оташинлиги нималарда намоён бўлади?

Албатта, инсонлараро муносабатларда, инсоний фазилатларда кўринади бу гўзаллик. Ҳар куни чой кайнатадиган чойнагимизни маълум вақт ичида тозалаб турмасак, курум босиб, жўмрагидан сув чиқмай қолади. Қалб ҳам худди шундай: вақти-вақти билан покланиб, тозаланиб турмаса, кирланиб, ифлосланиб кетади. Кирланган чойнакни-ку, ювиб тозаласа бўлар, аммо кирланган қалбни-чи? Унинг чораси нима? Буюк файласуф Аристотель айтган катарсис (покланиш) ҳодисаси фақатгина санъат, адабиёт орқали амалга ошадими? Инсонлар қалбини поклашни фақатгина санъатнинг зиммасига юклаш тўғримики? Албатта, йўқ. Бундай жараёнлар, аввало, ҳар бир инсоннинг ички олами билан боғлиқ. Баъзилар бор – санъатдаги, адабиётдаги энг буюк гўзалликлардан завқланмайди, қалби жумбушга келмайди. Яна баъзилар бор – биттагина япроқ узилса, қалби титраб кетади...

Курум босган чойнак биргина дилни хира қилса, кирланган қалб бутун бошли инсоният, жамият бошига офатлар ёғдириши мумкин. Бунинг оддийгина мисоли сифатида, фашизм истилолари ва садизм ғояларини олайлик. Ана шундай бузғунчи ғоялар кирланган қалб ва онг маҳсулидан бошқа нарса эмас.

Кўпинча юрак, кўнгил, дил каби сўзларни унинг маънодошлари сифатида ишлатамиз. Бироқ бу тушун-

чалар қалб ўрнини боса олармикан? Масалан, юрак барча жонзотлар, ҳайвонлару паррандаларда мавжуд бўлган аъзодир. Мисол учун, мушук юраги дейиш ўрнига мушук қалби ёки мушук кўнгил деган иборани ишлатиб бўлмайди. Чунки қалб фақат инсонгагина хос. Агар инсон юраги инсонгагина хос нозик сезимлар, гўзал ҳис-туйғулар, меҳр-муҳаббат ва ҳоказоларни ҳис этмаса, демак, бу юракнинг ҳайвон кўксига уриб турган бир парча гўштдан фарқи бўлмайди.

Қалб ва қиёфа... Сурат ва сийрат... Булар бири билан чамбарчас боғлиқ. Шакл ва мазмун бирлиги сингари уларни бир-биридан айро тасаввур этиб бўлмайди. Қалбсиз қиёфа бекор. Қиёфасиз қалб ҳам худди шундай... Аммо қиёфа моддий, қалб эса руҳий оламга оид. Қиёфани ҳар лаҳза, ҳар соат, ҳар куни кўришимиз мумкин. Ундаги ўзгаришлар, турланишу тусланишлар, ҳаяжон, кўркув, қувонч, қайғу, бахт ва ҳоказо кайфиятлар юз-кўзлар, чеҳралар, ҳаракатлар, юриштириш, ҳатто кийинишда ҳам намоён бўлиб туради. Уни истаган вақтимизда истаганча ўзгартиришимиз, турли жойларда турлича кўринишимиз мумкин (айниқса, ҳозирги замонда бужмайган юзларни бир зумда текислашга, қариларни ёшартиришга қодир пластик операциялар авж олиб кетган). Масалан, уйда одмигина чит кўйлақда, пардоз-андозсиз юрган аёлни тўй ёки зиёфатда кўрсак, танимаслигимиз турган гап. Негаки, унинг асл қиёфаси билан тўйдаги кўриниши орасида ер билан осмонча фарқ бўлади. Гарчи уйда йўқчилик, нотинчлик ҳукмрон, эри ҳар куни ичиб келиб жанжал қилади, эгнидаги кўйлаги ҳам қўшнисиники... Шундай бўлсада, аёл ўзини ҳаётдан хурсанд, бахтлидай кўрсатади. Кўрган-кўришган одамларга жилмайиб қарайди, ичидан йиғлаб, ўкиниб, хўрлиги келиб турган бўлса-да, кулади, кулаверади... Демак, қиёфани ўзгартириш унчалик қийин эмас, уни бир лаҳзада амалга оширса бўлар... Қалбни эса ўзгартириш мушкул. Қалбдаги жараёнлар, ҳис-туйғулар кўринмагани, яширинлиги учун ҳам уларни кўпда англаб бўлмайди. Ҳозиргина қаршимизда мутлақ мағрур кўринган инсон ўз мақсади йўлида кимларнингдир олдида тиз чўкиши ҳам ҳеч гапмас. Ана шундай

пайтда қалб ва қиёфа ўртасидаги мувозанат бузилади. Мувозанат бузилган жойда эса номутаносиблик юзага келади.

Одамзод, ўзи сиртдан қараганда, сипогина кўринади. Ўзимиз ҳам ҳар куни оппоқ қўйлақларда, галстуклар тақиб, тоза кийиниб, ювиниб-тараниб ишга борамиз. Кўча-кўйда, одамлар орасида, ишхонада ўзимизни хушмуомала, оппоққина қилиб кўрсатамиз. Ҳамкасбимизга ширин сўзлар айтиб, кўнглини кўтарамиз ёки амалга оширган ишларини мақтаб қўямиз... Аслида, ўша дамда қалбимизда нималар кечаётгани фақатгина ўзимизга аён... Эҳтимол, у эришган ютуқлар, муваффақиятлардан қалбимизда ҳасад олови ловуллаб ётгандир... Балки, ичимизда ўша ҳамкасбимизнинг тезроқ бирор фалокатга йўлиқиб, бошига офатлар ёғилишини, унга насиб этган омадлар эса, бир зумда бизга қулиб боқшини истаётгандирми... Балки ҳали инсон зоти тасаввур ҳам эта олмайдиган ёвузликлар яшириндир ичимизда. Ҳа, буларни аниқ айтолмаймиз, ошкор этолмаймиз. Яхшиямки ичи-

миздаги, қалбимиздаги манзуру манфур истаклар: ёвузлик, қабоҳат, ҳасад ва ҳоказолар бошқаларга кўринмайди. Қалб аксини намоён этувчи кўзгу яратилганда, ана ундан буюкроқ фожиа, фалокат бўлмасди. Дунёи дун нақ чаппасига айланиб, қиёмат қойим рўй берарди. Энг яқин инсонлар бир-бири билан қирпичоқ бўлиб, ақл бовар қилмайдиган хунрезликлар содир бўларди... Яхшиямки... Яхшиямки, шундай кўзгу йўқ. Яхшиямки, биз бошқалар қалбини, бошқалар бизнинг қалбимизни кўра олмайди. Ҳатто баъзан ўз қалбимиздаги туйғулар, кечинмалар ҳам ўзимизга англамасиз туюлади.

Нима бўлганда ҳам, ИНСОНМИЗ. Оллоҳ бизга ҚАЛБ аталмиш буюк хилқатни ато этибдими, уни ўз моҳиятидан узоқлаштирмаслигимиз лозим. Қирланган қалбларимизни МАЪНАВИЯТ сувлари билан поклаб, буюк бурчимиз – ИНСОНЛИГИМИЗНИ ОҚЛАШИМИЗ ШАРТ. Зеро, Яратувчи бизни бошқа махлуқотлардан юксак қилиб яратган экан, қалб ва қиёфамиз мувозанатини сақлай билайлик.

Сирожиддин РОБИДОВ

Васлинг соғинчи

ТАШЛАБ КЕТДИ

Ёмғир қорга айланган кеча,
Чанг кўчалар лойланган кеча.
Кўнгли ёрга бойланган кеча,
Мени ташлаб кетди ҳаловат.

Энди тунлар уйқу йўқ менда,
Ишқдан бўлак туйғу йўқ менда.
Йиғи бор-у, қулғу йўқ менда,
Мени ташлаб кетди ҳаловат.

Қайдан бордим ёр кўчасига,
Озорлари бор кўчасига.
Муҳаббатнинг тор кўчасига,
Мени ташлаб кетди ҳаловат.

Ўхшар эди кўзи мунчоққа,
Кўрқар эдим уни қучмоққа.
Бугун абад муздек қучоққа,
Мени ташлаб кетди ҳаловат.

ҚУВОНТИРГИН ҚАЛБИМИНИ

Келиб маҳзун кўнглимга,
Олгин сен бу дардимни.
Ғам-қайғуни ўлдириб,
Қувонтиргин қалбимни.

Сенсиз қулмаса нетай,
Ойдек тўлмаса нетай.
Кел, васлингга мен етай,
Қувонтиргин қалбимни.

Қўтарилсин у тоғдай,
Баҳордаги гул боғдай.
Қайнасин пок булоқдай,
Қувонтиргин қалбимни.

Айланма ёмонимга,
Чиққин дил осмонимга.
Айлан жисму жонимга,
Қувонтиргин қалбимни.

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Гулноза ЭРНАЗАРОВА

ОЛМАЛАР

Ҳикоя

Ғалати туш кўрди. Тушида раҳматли онаси совуқдан жунжикканча мунғайиб эски ҳовлиларининг дарвозаси олдида қўлида бир парча нон, бермоқчи бўлиб итни чақирарди: “Олапар, ма, баҳ, баҳ”.

“Онам ўлмаган экан, қайтип келипти” дея суюнди нимагадир. Югуриб бориб қучоқлагиси келди, лекин онаси рўйхуш бермагани учун журъат қилолмади.

“Вой, совуқда бундай турманг, шамоллаб қоласиз, ўзиз касалманд бўлсайиз, уйга қиринг”, деяриш жонхалак.

“Йў-ўқ, кетаман?” – онаси аллақандай ғамгин мўлтираб тисарилди, тисарила-тисарила Нозимага қўлидаги нонни узатди:

– Ма, Олапар келмади, сен ея қол.

Нимадандир норозига ўхшади: “Даданг шаҳардан олиб келган газ ўчоғимни олиб кетай, ўшани бериб юборинглар” дегандай бўлдим-ей, кейин мўрисидан қоп-қора тутун бурқсиб чиқаётган кулба томон кетди. Кимнинг кулбаси, бу нимага ишора?

Руҳи оғир, дили хун бўлиб уйғонди. Юраги тез урарди. Тушини, онасининг гапларини таъбир қилмоққа уринди. Бир нуқтага тикилганча, бироқ ҳеч нарсани кўрмай, уйламай, қарахт алфозда анча ётди. Эри нимадир деб ҳазиллашди, эгилиб юзидан ўпди, хотинининг бефарқлигидан ажабланди: “Тузукмисан?” деди елкасини силаб.

Деярли лом-мим демай эрини ишга кузатганида ҳам, мактабга кетаётган қизини йўлдан қайтариб, “енгил кийинипсан” деб койиганча қалинроқ кийинтирганда ҳам қарахтлиги тарқалмаган, ёд бўлиб кетган юмушларини ихтиёрсиз такрорларди, холос.

“Бечорагина онам-а, отам уйланганига ҳеч тоқат қилолмаятимикин, ўн йил ўтаётган бўлсаям кўн-маяптимикин?!... Ёшгина кетган онама”.

Аллақачон ишга борадиган вақти бўлган бўлса ҳам уй ичида мақсадсиз тимирскиланди, ўз хаёлида ишга бормаслик учун баҳона қидирди, жўяли баҳона тополмади. Кўзгу олдида упа-эллик қилгани ўтирар экан, яна кўрган туши ёдига тушди. Ихтиёрсиз хала-

тининг олд тугмаларини очиб кўкракларига синчиклаб қаради. Уларни жонига қасд қилиши мумкин бўлган заҳарга тўла қопчалардек, қўл тегизса заҳар танасига тарқаша мумкиндек эҳтиёт бўлиб пайпаслаб кўрди, ҳеч қандай хунук аломатни сезмай хотиржам бўлди.

“Агар мен ҳам худди онамдай... уйланармикан... Албатта уйланади. Отам уйланганда, нега бу уйланмасин. Кимга уйланаркин? Зиёдагами? Эридан чиқиб бунга тегадими?! Ҳали ҳам уни яхши кўрса керак, мени ҳеч ким яхши кўрмайди, ҳеч кимга керагим йўқ... Жинни бўлипман. Ғирт жинниман. Кимга уйланса уйланавермайдими, менга барибир эмасми кейин”. Оғринди. Худди биров ўласан дегандай, бемаъни уйлардан дили хира эди. Кўчага чиқиб қишга оғушини очаётган шаҳарнинг яланғоч дарахтлари устида қағиллаб айланаётган қарғаларга қаради: “Уч юз йил, уч юз йил-а?! Балки юз йилдир? Барибир ҳам қоп-қора бир қуш учун жуда кўп” деб минғирлаб қўйди. Автобус бекатида сут ва бўлка нон кўтариб турган, мункиллаб қолган ўрис кампирнинг имиллаган ҳаракатларини кузатиб туриб юраги баттар ғашланди, тоқатсизликни ва кўнглини тўлдириб турган қора қуйқани чиқариб юбормоқчи бўлгандай чуқур хўрсинди, узоқ “уфф” тортди. Кампир эса: “не спеша, наш тоже придёт, не нервничай” дея уни овулган бўлди.

“Ҳа, шошмаслик керак, менга ҳам балки навбат келиб қолгандир, ким олдин, ким кейин, Худо билади. Кўп-камлигининг ҳам унча аҳамияти йўқ.”

Кўз олдида яна бўйлари баланд, сочлари, қош-кўзлари қоп-қора, доим жилмайиб турадиган навқирон онаси жонланди, уни кўриш, овозини эшитиш, вужудидан таралиб тургучи хушбўй ҳидларидан тўйиб нафас олиш истаги жисмини ёқиб юборди. Ҳатто соғинчдан сўнгалари қақшаб кетгандек, жони бўғзига тиқилгандек туюлди. Томирлари титраб кетди... бирдан дилининг ўртанишига чидалмай ёш боладек хўнграб йиғлагиси, чорасизлик тугунларини кўз ёшлари билан ечгиси келди. Онаси қазосидан кўп ўтмай қишлоққа борганида узоқ вақт бемор ётганлигидан деворларига дорилар ҳиди сингиб кетган, оғриқли тунларнинг ингроғи, видолашув кунларининг қийноғи уфуриб турган ҳужрага кириб, онасидан қолган тугунларни титган, кўйлақларини топиб ҳидлаган, сочларининг қадрдон ҳидлари анқиб турган болишларни бағрига босиб увиллаган: “Чидалмаяпман, соғинаяпман. Онамни соғиниб кетаяпман, кўргим келаяпти, ҳеч чидалмаяпман”, – дея дод солганди. Холаси кўзидан милдираб оқаётган ёшларни оқ рўмоли учи билан арта-арта: “Астағфуруллоҳ, дегин, сабр сўрагин, ўлганни “соғиндим” дейилмайди, безовта қиласан, фарёд қилаверсанг чин дунёда тинчимайди” деб койиганди.

Беихтиёр “астағфуруллоҳ” дея шивирлади. Тирбандлигидан ёрилғудай бўлган автобусда бир пасда эзилиб, ғижимланди. Баланд бўйли, келишган йигитнинг елкасига тиралиб тураркан, димоғига келинчакли уйдан келадиган исириқ, оҳорли кийимлар ва қалампирмунчоқнинг аралаш бўйи урилди, ёшликнинг ҳаётбахш нафаси хотирасини қитиқлади, эти ёқимли жимирлади. Ҳаммаси худди кеча юз бергандай кўз олдидан лип этиб ўтиб кетди. Тавба, у келин бўлганди-ю, назарида онаси уялган, алланечук ийманган, тўйга келувчилардан тортингандайми бўлганди. Қизи би-

лан анчагача очилиб гаплашмагандиям. Йигитдан тисарилмоқчи бўлиб атрофга қаради, нигоҳи беихтиёр тўлагина жувоннинг палтоси этагидан маҳкам ушлаб олган қизчага тушди. Қизча тинмай бурнини тортади. Жувоннинг қимирлаш, демакки, дастрўмолини сумкасидан олиш имкони йўқ, қизи ҳар бурнини тортганида хижолатдан жаҳли чиқади, “бурнингни тортишни бас қил” дегандай хўмрайиб қўяди. Йиллар орқага қайтсаю, онангни этагидан ушлаган қизчага айланиб қолсанг, унинг хўмрайишларига бепарво бурнингни тортиб кетаверсанг...

...Бунча тез ўтди, улгура олмадим ҳатто илғашга, қўлларим ҳавода муаллақ қолди, қилдайин илинжим йўқ фурсатни-да ушлашга. Дунё, ростларинг ёлғондир, ёлғонларинг рост. Нега кипригимни кўтардим, нимани кўрдим? Англолмасман сира – нимага келдим...

Кечикканидан тажанг бўлиб кирди, иссиқ ҳаво урилди юзига. Эшик олдидаги хонадан шогирд қизларнинг кулгиси эшитилди. Тўрдаги кичикроқ хонада уч киши: Ойдин опа, Гули деган чевар бирга ишлашди.

Чок босадиган машинанинг аллақарини устага кўрсатаётган Ойдин опа кўзойнагининг устидан думдумалоқ кўзларини хунук гўлайтириб Нозиманинг саломига хушламайгина алик олди. Палтосини ечиб одатдагидай деворга михланган тош ойнага қаради, юзи қаримсиқлашгандай, энг сўнги русумда ҳавас билан тиккан, қоматига ёпишиб турган кўйлаги униқиб кетгандай туюлди. Ҳафсаласиз кеча чала қолган ишини олиб у ер-бу ерини кўклай бошлади. Устани кузатиб қайтган Ойдин опа эшиқдан кира солиб бидирлади:

– Нима бало бўлиб кечикиб юрипсиз? Кеч келиб, эрта кетасизлар, ҳозирги ёшларга ишлаш ёқмайди, биз эканмиз-да ўзимизни аямаган, инсофи йўға буларни, хоҳлаганда кириб келишаверади. Яхшиям ўзларинг учун ишлайсизлар. Тартиб бўлиши керакми, ахир?

– Шундай бўп қолди, – Нозима ҳам ғўнғиллади. Опа яна хунук қаради, нигоҳи Нозиманинг кўнглига ботди: “ошириб қўйган жойи борми, ўқради.”

– Ҳар кун нимадир бўп қолади. Ишга вақтида келмайсизлар-да, кейин план катта, бажариш қийин дейсизлар, – жавварди опа, – манг, Гулининг иккита кўйлагининг энги қўндирилмаган экан, ҳозир мижози телефон қилди. Бугунга керак экан. – Опа кўйлақларни Нозиманинг олдига итқитаркан, қўшимча қилди: – У ёғ-бу ёғиниям кўриб қўйинг, яна бирор камчилиги бўлса қолиб кетмасин.

Опанинг асабий қимирлаётган ингичка лаблари, қандайдир совуқ тусга кирган рафторига, сояси оғир булут каби устахонада у ёқдан буёққа сузиб юришига оғриниб қараб турди ва нима учун кўйлақлар ўзи томонга лопиллаб учиб келганига аввал тушунмади, бироқ сўнги жумлаларни англагани сайин мияси юзлаб вертолёт бир вақтда паррақларини айлантириб учишга шайланган аэродромга айланди. Ўзини босишга ҳаракат қилиб тикув машинаси устига тушиб беўхшов осилиб қолган кўйлақларга тикилди, тикилгани сари мавҳум ғувиллаш остида гуллар ҳаракатга келди, аста-секин ўз шаклини йўқотди ва охири бир-бирига чаплашиб кетди, ранглар аллақандай қорамтир, яшил-тоб бўтқа тусига кирди ва портлади:

– Эркатоингиз яна ишга келмадими? – овози чийиллаб чиқарди: – Мен кечиксам бўлмайди, у ҳафтада икки марта ишга чиқмаса ҳам дамнингиз чиқмайди-а?! Ундан тили қисик жойингиз бўлса бордир, мени тилим қисик эмас! Айтаётган сўзлари томоғига тиқилиб турган ёнғоқдек аламзадаликка урилиб тўхтаб қолади, кейин титраб чийиллайди, худди бегона бировнинг овозидай, вертолётларнинг ғувиллаши аралашган, шаллақиларча. Шу овоз ўзиники эканига, шу гаплар ўзидан чиқаётганига ҳатто ўзи ҳам ҳайрон қолди, Ойдин опани-ку кўзойнаги нақ энгагига тушиб кетди. Ай-тилиши керак бўлмаган гаплар айтилган, энди орқага йўл йўқ эди. Нимагадир шартта турди-ю, кўйлақларни опа томонга силтаб ташлади: – Мен унинг чаласини битказувчи эмасман! Андишанинг отини қўрқоқ қўйманг!

Ярим соатлар чамаси оғир сукунат чўқди. Бу орада Ойдин опа аллақандай дори ичди шекилли, хонани ачқимтир ҳид тутиб кетди, икки-уч хўрсинди. Нозима ҳаммасини билиб турса ҳам бошини ишидан кўтармади, онаси тенги аёлни хафа қилганига пушаймон бўлди, аммо ўзини ҳақ ҳисоблади, узр сўрашни ножоиз билди. Ҳадеб чигил бўлаётган ипларни жаҳл билан тортар экан, дилидаги қоронғулик қуюқлашаётганини, бир-икки кўнглига келган-у, бироқ тилига чиқмаган гапларни айтиб ғазабини тўкиб солгани билан енгил тортмаганини, аксинча, девордаги соат миллари сукунат юрагига тиқиллаб урилгани сари томоғидаги аламзадалик ёнғоғи захардай аччиқ қуйқани вужудига тарқатаётганини, кўкси куйиша бошлаганини ҳис қилди.

Тушлик ҳам қилишмади, бирга ермиз деб олиб келган қўймоқларини ҳам сумкасидан чиқармади.

“Ишга келсам, опа билан ҳасратлашсам, дилимнинг хиралиги тарқайди деб юрипман мен аҳмоқ. Баттар бўлди. Ўзи нима жин урди мени? Биладан-ку Гулининг аҳволини, ўйнаб юрмагандир... иккита тиррик етимини боқаман деб ўтга ҳам, сувга ҳам киради шўрлик... йўўқ, нимага ҳамманинг раҳмини ейишим керак, менинг раҳмимни ким ейди? Жин урган мени. Қандай жин экан-а?... Шу енгларни кўндирсам ўлиб қолармидим, ишим ҳам кам эди. Опа бечоранинг Гулига раҳми келади, ёш жонини жабборга беради деб ачинади, нега “тилинг қисик” дедим?... опа мунгайганда онамга ўхшаб қоларкан... кечирим сўрасамми... кейин яна елкамга чиқиб олишади... эсимни ебман, елкамга чиққанда нима қилишарди? Осмон бунча тунд-а?... Яхшиям қизимни иссиқроқ кийинтирганим...” Ҳовлига чиқиб бир пас изғирин совуқда турди, вужудини ёндираётган аллақандай ғалати, ўзига ҳам тушуниксиз ниманингдир тафтини аччиқ совуқ билан босишни истади.

*Танамни пайпаслар номаълум бир дард,
Совуқ ҳарорати жоним куйдирар,
Кипригимда титрар озор отлиғ гард
Нени ишташимни Худойим билар...*

Қайтиб кирганида Ойдин опа кетиб бўлган, хонада ҳеч ким йўқ, бўзрайган маникенлар устида осилиб турган кўйлақлар, нимчалару камзуллар ва яна аллани-мабалоларнинг сояси кеч кузнинг кул ранг ҳавосидан нимқоронғулашган хонага ўлик руҳ бераётгандай эди.

Яна тирбанд автобус, чарчаган чехралар, кўз-

ларини юмиб олган, қулоғига телефон симини тикқан талаба қизлар, сочлари кўқиган, пальтосининг тугмаларини қадамаган, узун шарфларини ияқлари билан айлантириб олган ҳафсаласиз йигитчалар...

Уйига етмай бир бекат беридаги кичкина бозорча олдида автобусдан тушди. Бир оз юрмоқчи, баҳонада кўкатлар, мева-чева олмоқчи бўлди.

– Олма олиб кетинг, опа, – бозор дарвозаси олдида турган юк машинаси панасидан эскигина телпак кийган, кўзлари қисик, совуқдан юзлари қип-қизил, оёқларини ерга тапиллатиб ураётган йигит ўтиб бораётган одамларга худди олмаларини бепул бериб юборадигандек манзират қиларди: – Ака, олма текин бўлиб кетди.

Нозима машинага яқин борди, оқ, қизил, кўкимтир бўлиб товланиб турган олмани ушлади, олма муздай эди.

– Қанчадан бўлди?

– Опа, арзон, икки минг, янги йил олди олиб чиқмоқчи эдим, беш мингдан кам бўлмасди, кўрмайсизми, дабдурустдан келинингизнинг мазаси бўлмай қолса денг.

Йигит гапира-гапира олмалардан бирини пичоқчаси билан тилимлаб узатди: – Олинг опажон, қаранг, саралама олма, Олойга олиб борсам ноинсофлар бир минг уч юз охири дейди, сувга оқизгандай беролмайман-ку, тўғрими?

Йигитнинг қаеридир укасига ўхшаб кетди, япалоқ бурними, жовдираб қарашими? Бир бўлак олмани тили устига қўйди, шимида: ширин. Нозима индамай сумкасини кавлади, ростдан ҳам арзон, пули етса бирдан ўн кило олади, янги йил байрамига бир ярим ойча бору, балконга қўйса турар. Кармонининг чўнтақларию, авра-астарини ағдариб ўн тўққиз минг тўрт юз топди, йигитча яна бордир дегандай кармонга умидвор қаради.

– Ҳай, тўққиз кило бера қолинг, чиқмади, бори-да, – деди хижолатомуз.

– Йўғе, ўн кило бераман, опа, баракасини берса бўлди, кўлингиз енгил бўлсин, тезроқ ҳаммасини сотай, – деди шошганча қийшайган пақирни олмага тўлдирар экан.

– Илоҳим хотинингиз ҳам соғайиб кетсин, – деди Нозима унга жавобан.

– Айтганингиз келсин. Болалар ёш, – йигитнинг овози титраб кетди, – соғайиб кетсин.

Ўн кило ҳазилакам юк эмас экан, ўзини анча пишиқ деб юргани билан йигирма-ўттиз қадам юрар-юрмас ўпкаси оғзига тиқилди. Қаттиқ матодан тикиб олган тўрхалтасини ерга қўйиб атрофга жавдираб қаради: “ҳадемай қоронғу тушади, бу юришида қачон етиб боради”.

– Кўтаришиб борайми опа?

Нозима ўгирилиб қаради, бечораҳол кийинган ўттиз беш ёшлар атрофидаги эркак турарди:

– Ўзи қатта турасиз?.

– 12-кварталда.

– Анчагина экан, қанча берасиз?

– Рози қиламан. Қанақасига анча, беш юз метр, узоқ эмас, уйгача олиб чиқасиз, учинчи қават. Эркак индамай сумкани кўтариб илдамлади, унинг ортидан эргашиб бораркан, эркакнинг юк оғирлигидан ён томонга майишган гавдасига, эски шимига ва аллақачон

совуқ тушган бўлса ҳам оёғидаги чап томони ейилиб кетган ёзлик латта туфлисига қаради: “ёмғир ёғса нима қиларкан?” Йўлни яқин қилиш учун икки уй орасидан кесиб чиқаётганларида қаердандир, подьезд айвончаларининг бириданмикан, ёш боланинг қувноқ овози эшитилди:

– Фоти, адажоним кевоттила, адажооним... – улар томонга йўлакни тўлдириб тўрт ёшлар чамасидаги лўппи болакай ўқдай учиб келарди, хазонларни кўлидаги чўпча билан титиб юрган қизалоқ унинг кетидан югурди: – Адажооним. Болалар майдончасидаги олти-етти ёшлар чамасидаги бола ҳалинчақдан тушиб “мен ҳам борсамми” дегандай тараддудланиб турарди. Биринчи бўлиб етиб келган болакай дадаси кўлидаги олма тўла сумкани кўриб қувончдан сакради ва орқасига қараб қичқирди:

– Фоти, адажоним олма олиб келди. Олма, урей, олма... Қизалоқ ҳам кела солиб дадаси кўлидаги сумкага қаради ва чапак чалганча у ҳам орқасига қараб, майдончада турган болага суюнчилаб бақирди:

–Кўп олма, роса кўп, урреей.

Ака ҳам олмадан қуруқ қолмаслик учунми, ёки укаларининг гапи чинлигига ишонч ҳосил қилиш учунми, улар томонга югурди. Эркак болалари олдидан чиқишини кутмаган эканми, довдиради, хижолатдан нима қиларини билмай типирчилади:

– Совуқда нима қилиб юрипсанлар, кеч бўлди, уйга кирларинг, ойинг қани? “Тез уйга кирларинг”. Болалар оталарига ёрдамлашмоқчи бўлибми унинг кўлидаги сумкани олишга уриниб тармашганча қувончдан қичқиришарди, гўё бу олмаларни улар минг йилдан буён кутаётган эдилар. Жуда ғалати вазият эди, эркак уларни сумкадан нари итармоқчи бўлар, бўш қўли билан қушлар галасини ҳайдагандай ҳавони сермар ва айни пайтда олдинга қараб юришга беҳуда уринарди, болаларининг сумкани кўтариб, оталари юкини енгил қилишдек айрича хоҳиш-истагидан юк яна ҳам оғирлашганди: Уйга бор баринг, кирларинг уйга,– деб бақириб юборди у охири важоҳат билан, болалари ёпишган сумкани силтаб тортаркан, қичқирди.

– Йўқол, йўқоле ҳамманг.

Овози ваҳший ҳайвон ўкиригига ўхшаб кетди, болалар тош қотишди, бутун дунё жимиб қолди ёки Нозиманинг қулоқлари битиб қолди, ҳеч нарсани эшитмай кўйди.

– Сардор, укаларингни олиб кел. Нозима овоз эгасини қидирди: подьезд олдида қорни дўппайган аёл, ранги гезаргандай (балки шом қоронғусида шундай кўрингандир) турарди. Унинг ранжу норозилик сингиб кетган чийиллаган овози Нозиманинг кўксига келиб урилди, зарбидан юраги қалқиб кетди. Нимагадир болалар ҳам оталарининг ҳайқирғи, оналарининг чорловидан кейингина уларга термилиб турган холани пайқашди. Ҳамма бир-бирига тушунарсиз алфозда тикилди. Яна қоралик нуқси ура бошлаган кул ранглар, болаларнинг кичкина жуссалари, яланғоч дарахтларнинг совуқ кўланкалари майишиб-қийшайиб бир-бирига аралашиб қуйқа тусига кира бошлади, ҳозир портлайди деб ўйлади Нозима ва ана шу фалокатнинг олдини олмоқчидай беихтиёр эркак томон интилди, унга муҳим ниманидир айтмоқчи бўлди, бироқ ўша муҳим ниманинг нима эканини ҳатто ўзи ҳам билмасди. Хижолатдан қадди букилаёзган эркак унга сумкани тутқазмоқчи бўлиб узатди, у эса сумкани тўлдириб турган олмалар томон ориқ ва совуқдан захил рангга кирган қўлларини узатаркан:

– Қизимга ҳам олмаларингиздан бир-иккита беринг, майлими – деди ва ҳайрон эркак ўзига келмай туриб бир неча дона олма олди, лаблари эса шивирлади:

– Болаларни хафа қилманг, мен розиман, кейин узилиб кетарсиз, ҳозир индаманг, индаманг.

Жуда қатъий, муҳокамага ўрин қолдирмай айтди бу гапни, ҳар бир товушга сингиб кетган ҳукмфармоликдан ўзи ҳам ҳайратланди. Эркак рози бўлгандай синиқ илжайди, бироқ лаблари худди йиғлаётган одамнинг лаблари каби хунук қийшайди. Улардан узоқлашар экан, эркакнинг:

– Юринглар уйга, – деганини эшитди, – юринглар, олма еймиз.

Нозима кўзидан иссиқ ёш оқаётганини сизди, уни кўлидаги олма билан артди.

Шахрибону ДАВРОНОВА,

Жиззах Давлат педагогика институти
талабаси

БАДИИЙ АСАРДА БУЮК ИЖОТ СИЙМОСИ

Ўзбек адабиётининг тарихи, бугуни ва келажаци хусусида сўз юритар эканмиз, кўз олдимизда беихтиёр буюк Алишер Навоий сиймоси гавдаланади. Нафақат адабиёт, балки бутун бир миллат қиёфаси Алишер Навоий даҳоси орқали намоён бўлади. Шу сабабдан ҳам Навоийни англаш, унинг адабий-бадий меросидан баҳраманд бўлиш ҳар бир инсоннинг ҳам кўнгил орзуси, ҳам маънавий эҳтиёжига айланган. Шу билан бирга буюк шоир, мутафаккир ижодини ўрганиш, тадқиқ этиш орқали ўзбек адабиётининг тараққиёт тамойиллари, унинг сарчашмалари, ўзига хос хусусиятларини очиб берилади. Боз таъкидлаш ўринлики, бу масала бугунги кунда ҳам адабиётшуносликнинг долзарб масалаларидан бўлиб турибди. Алҳол, нафақат Республикамиз адабиётшунослари, балки бутун дунёнинг етук мутахассислари бадий сўз буюклигини англаш, эътироф этиш мақсадида Навоий даҳосига, унинг ўлмас ижодига қайта ва қайта мурожаат этишмоқда. "Навоийшунос олимлар," деган эътироф юзага келишининг ўзи ҳам мутафаккир шоиримизнинг нечоғлик кўламли эканлигини англатади.

Шу билан бирга кўплаб адиблар буюк Навоий сиймосини ўз асарларида бадий талқин этганлар. Алишер Навоийдек даҳо шахсиятининг бадий талқинига бағишлаб адабиётда турли хил жанрларда кўплаб асарлар яратилди. Алишер Навоий шоир, мутафаккир, давлат арбоби сифатида ёрқин ранглар билан тасвирланди. Ойбекнинг "Навоий" романи, Уйғун ва И. Султоннинг "Алишер Навоий" драмаси бунга мисол бўла олади. Навоийнинг бадий сиймоси ёзувчи Омон Мухтор қаламига мансуб "Ишқ аҳли" романида ҳам ўз аксини топган.

Омон Мухтор Навоий ҳақида ўзигача яратилган асарлардан фарқли шоир образини бадий-илмий мужассамлантиради. Бунда, табиийки, адиб устоз ижодкорлар услубини такрорламаслик, уларга тақлид қилмасликка интилган. Ёзувчи Навоий ижодидан гўзал маънолар топган.

"Ишқ аҳли" романига хос хусусият – унинг дафтардаги битиклар тарзида беш дафтардан иборат Навоий ҳаётига оид битиклари ҳамда Барно ва Одил муносабатларини ўз ичига олган хатлар мажмуидир. Битиклар муаллиф-ровийнинг билвосита баёни ва таҳлили ҳамда бадий қаҳрамонларнинг билвосита намоён бўлиши, ҳамда нутқидан ташкил топган. Қаҳрамонларнинг хатлари орқали мулоқоти эса адабиётда зухур бўлган эпистоляр жанр имкониятларини намоён қилган.

Роман Одилнинг Барнога йўллаган мактуби билан бошланади. Унда рассом Абулхайр Навоий сиймосини мужассамлаштирмоқчи бўлганига туртки берилади ва рассомнинг дафтарларидаги битиклар илова қилинади.

Биринчи дафтарнинг илк сатрларида ёзилади:

"Болалигимда, сандалда ёнма-ён ўтириб, бузим менга Мир Алишер ғазалларини ўқиб берган, ажиб ривоятлар сўзлаган эди. Шундан буён Ҳазратнинг буй-бастини кўргим келади. Изланаман. Лекин, бундан қачондир бирон натижа чиқадими, йўқми, билмайман.

Ёшим олтмишга яқинлашди.

Шоирнинг бутун умри!

Ўзимни тоғ этагидаги чумолидек сезмоқдаман."

Романнинг ниҳояси, яъни бешинчи дафтарда битилади:

"Худога шукр! Изланишларим ниҳоясига етгандек.

Мен уни тасвирлайман, албатта. Лекин...

Чексиз Осмонни кўргандек бўлдим.

Чексиз Уммон ёқасига бориб қолдим.

Бу "юк" билан дунёда энди қандай яшайман".

Эътибор берсак, "Ишқ аҳли"да Одил томонидан Барнога жўнатилган Абулхайрнинг дафтарлари билан боғлиқ тафсилотлар ўзига хос қолипловчи ҳикоя. Барно – фикр-мулоҳазали қиз. Айни пайтда, у шу хислатларга эга ҳар бир китобхонга мурожаат қилиш воситаси ҳамдир. Муаллиф ва китобхон ўртасидаги жонли

мулоқотни таъминлаб туради. Одил кундаликларни жўнатаётган Барно носрнинг бадиий тафаккуридаги ҳар куни бир қирраси очилиб, янгидан кашф этилаётган муҳаббатнинг тимсоли. Мушкулларни енга олишида унга қалбида яшаётган муҳаббат таянч бўлганлиги ишора, эзгу инсонлар билан руҳий яқинлик тимсоли. Ўтган йиллар давомида ўз йўлини қидириб, изланиб, ўзгариб, ўзликни англаб бориши учун кўмакдош. Шу маънода Абулхайрнинг дафтарлари ҳам аслида Омон Мухторнинг бадиий тафаккури ҳосиласидир.

Романда Ҳусайн Бойқаронинг қишда Навоий қабрини зиёрат қилиши каби ёрқин манзаралар чизилган бўлиб, бу тасвирлар асар бадиий ранглари янада ойдинлаштиради, шу билан бирга адибнинг айрим мулоҳазаларию мушоҳадаларига хос теран мазмундорлик асарга фалсафий-психологик руҳ бағишлайди, воқеалар тасвири ва психологик таҳлил мутаносиб ҳолда уйғун қўлланилгани ҳам ёзувчининг бадиий маҳоратини кўрсатади. Романда Султон Ҳусайннинг Алишер қабрини зиёрат қилиши, бизнингча, ривоят адабиётдаги ғоятда нозикликни ҳис этиш кераклигини алоҳида таъкидлаш учун келтирилган. Ҳусайн хотираларидаги болаликка талпиниб, Деҳлавий назокатини, Лутфий ҳайратини, Навоий хушқоллигининг боисини эътироф этади. Руҳий ҳолатларни илғай олади. Муаллиф Абулхайрни "кучга тўлиб, яшарган" ҳолатда кўрмоқни истайди. Зеро, буюк аждодлар руҳи мадаккор кучга эга деб билади. Академик М.Қўшжонов "Ишқ аҳли" асарини Омон Мухторнинг Навоийга бағишланган романи фақат навоийшунослик, навоийхонлик оламида ўзига хос бадиий тажриба бўлмай, балки ўзбек адабиётининг тараққиётида кўзга ташланган муҳим янгиликдир", – деб баҳолар экан, табиийки биринчи навбатда романнинг поэтик моҳиятини назарда тутган.

"Ишқ аҳли"даги Одил ва Абулхайрга тааллуқли тафсилотлар асарда муаллиф асарга олиб кирган асосий ғоя – Навоий назми, шоирнинг шахс, инсон сифатида талқин этилишига қолипловчи ва йўлловчи восита вазифасини таъминлайди. Воқеалар ва характерлар тасвири синкретик услубда берилган бўлиб уларнинг асардаги мутаносиблигини таъминлайди. Шу билан бирга асар Навоийнинг ижод психологиясини очиб беришга бағишлангандир. Бу эса асарнинг сюжетида ҳам намоён бўлган. "Ишқ аҳли"да ҳам ҳозирги асарлар сюжетида кўзга ташланиб турадиган бир муҳим хусусият – ассоциативлик мавжуддир. Асарда субъектив омилларнинг кучайиши шахснинг ички олами, фикр-ўйлари дунёсига эътиборни кучайтирган, асосий диққат унинг қалб диалектикасига қаратилиб, анъанавий тамойилга

хос ҳаёт ҳодисаларини замонда сабабий кетма-кетликда жойлаштириш ўрнига қаҳрамон хотираларида жонланган воқеалар эгаллаган. Бошқача айтганда, эпик воқеалар ички ҳиссий жараёнлар ҳисобига янада бойиган.

Алишер Навоийдек шахс сиймосини яратиш ёзувчи Омон Мухторнинг руҳий эҳтиёжига айланган. У онгу тасавури, идрок ҳайратданишидан туғилган ўта нозик, ёрқин майлларни ўз табиати, истеъдод йўналишига мос, хаёлотини тўлароқ намоён этадиган услубда тасвирлашга уринган. "Ишқ аҳли"да ўзига хос ифода оҳанг, туйғу ва ранглар товланиши муаллифнинг эпик баён тарзи, характер ёрқинлиги билан ажралиб туради. Тасвир ҳис-туйғулар олаmidан тасаввурлар томон йўналтирилган экан, Шарқ ҳаёти, маданияти ва одоб-андиша доирасида фикрлаш оддий ҳолатларда ҳам теран ҳаётини маъно касб этган. Тафаккурида яшаб келаётган руҳий воқеликни сўзлаб беришга уринган. Омон Мухтор талқини янгича тафаккур – тадқиқот ва таҳлил орқали кечади. Инсон ҳаёти ва кечмиши асарда онг ва руҳияти орқали тасвирланади.

"Ишқ аҳли"да ёзувчи тасавуридаги Навоийни англаши шоир ғазаллари қуйидаги тартибда берилган: Ишқ ва Зухд аҳли орасида паришон ёки эзгин туришлик; шунчаки бир жайдари одам сифатида яшашни истаб қолиш; дунё ташвишларини унутишни ихтиёр этиш; овуниш илинжида бўлиш; ғоятда толиққан, руҳан эзилиш; ўз-ўзидан хижолат чекиш; оғриниш ва ҳамдардлик; ёлғизлик, ҳижрон, соғинч ва умидворлик; жавобгарлик, ишонч; ўн саккиз минг олам ҳайрати; огоҳликдан мақсадларига куч, фаолиятига шиддат олиш; шукроналик, қисматга ризолик, ғамгусорлик; самимий дўстлик ва садоқат; инсонпарварлик ва халқчиллик.

Асарда Навоийнинг ўй-хотиралари, муҳокама-мулоҳазалари, туғёнлари орқали борлиқ ва инсон, моддий ва маънавий қимматлар таҳлил этилади ва баҳоланади. Зухд ва Ишқ аҳли ҳақидаги қарашлар эса адабий-фалсафий концепцияни ифодалашнинг шартли воситаси бажарган, десак тўғри бўлади. Инсоннинг руҳи ва тафаккурида кечган жараёнлар Навоий образи орқали инкишоф этилади. Романда инсон тақдири ва қисмати орқали унинг ботиний оламини акс эттириш орқали жамият қиёфаси ҳамда руҳини намоён этиш, инсонда масъуллик тушунчасини кучайтиришга интилиш кузатилади. Бадиий-сиёсий ғояни фалсафий идрок этиш, талқин қилиш асарнинг асосий ғояси - жамият руҳияти, тарих ва қисмат талқини буюк инсон, шоир ва мутафаккир Навоий образи орқали юзага чиқарилган.

Шаҳноза ШАМСИДДИНОВА

ҚАЛТИС СИНОВ

Жажжи ҳикоя

Авжи баҳор. Осмон инжиқ болакайдек қовоқ уйиб, гоҳ ёмғир ёғдирар, гоҳ чақмоқ чақтирар эди.

Саида бошланғич синфда ўқийди. Бугун улар дарсда “Фавқулодда ёрдам” мавзусини ўрганишди. Муаллима “Тез ёрдам” хизматининг вазифасини тушунтириб берди. Саида дарс тугагач уйига тез келди-да, тушликни ҳам чала еб уй телефонига ёпишди. Устозимиз “Тез ёрдам” куни бўйи тинимсиз ишлайди”, деганди. Қани бир синаб кўрай-чи, – деб “03” рақамини терди.

Нариги тарафдан дарров жарангдор овоз эшитилди:

– “Тез ёрдам” эшитади.

– Уйимизда ҳеч ким йўқ эди. Менинг иссиғим баланд, бошим оғрияпти. Илтимос, ёрдам беринглар, – деди илтижоли оҳангда Саида.

– Қаерда турсан? Исминг нима? – дея сўрашди ундан. – Қўрқма, ҳозир етиб борамиз.

Орадан ўн беш дақиқа ўтар-ўтмас дарвоза ёнида пайдо бўлишди.

Саида уларни кулимсираб қарши олди.

– Устозимнинг гапи рост экан. Дарров келдиларингиз.

– Бемор қани? – дея ҳовлиқиб сўради жомадон тутган шифокор.

– Қанақа бемор? Э, ҳа, мен Саидаман. Синаш учун қўнғироқ қилувдим.

Шифокорнинг жаҳли чиқиб кетди:

– Одобсиз қиз экансан. Сени деб қанча беморларнинг ҳаёти хавф остида қолиши мумкинлигини биласанми? Кетдик, эссиз, шунча йўл босиб келиб

ўтирибмиз. “Тез ёрдам” машинаси яна тезгина ортга қайтди.

Саида кўзлари ёшланганча қолди. Уни одобсиз қиз дейишди-я! Ахир, қизиққани учун қўнғироқ қилганининг нимаси айб?!

Орадан бир-икки соат ўтмасдан Саиданинг ойиси ишдан шошганича келди.

– Саида, тайёрлан. Бобонгнинг тоби қочиб қолибди. Амакинг ҳам уйда йўқ экан. Тезроқ борайлик. Улар шоша-пиша йўлга чиқишди.

Бобосининг уйи туман марказининг четроғида жойлашганлиги сабаб улар йўл машинасида кетишди. Етиб келгач, ойиси уйга югурганича кириб кетди. Саида дарвоза олдидаги “Тез ёрдам” машинасини кўриб кайфияти тушиб кетди ва қизарди. Ойиси уйда бобоси ва бувисидан ҳол сўради ва шифокорга юзланди. Шифокор:

– Биз ҳам бир оз кеч қолибмиз. Дадангизнинг қон босими кўтарилиб кетган экан. Агар яна сал кеч қолганимизда нима бўлар эди, билмадим. Лекин ҳозир тузук. Бир оз муолажа олишлари керак, – дея дори-дармон жомадонлари билан ташқарига чиқди. Эшик олдида Саидани кўргач, жиддий тортди.

– Қизим, шифокор опанга салом бермайсанми? деди онаси.

Шифокор:

– Ие, Саида сизнинг қизингизмиди? – деб сўради.

– Мени... мени кечиринглар!

Саида шундай дея уялганидан йиғлаб юборди.

Насиба АБДУЛЛАЕВА

БЕГОНА ТОҒМИШ

Ҳажвия

– Сумбатини кўрган сатил тўлдириб сут берса керак деб ўйлайди. Бир эчкича ҳам ҳиммати йўқ, шуни соққунчаям энамдан эмган сутим оғзимга келади. Мендан бошқани ёнига йўлатмайди-я, қирилгур. Яна йил оралатиб қисир қолади, жонимга тегиб кетди.

– Гулжамол қарғана-қарғана молхонадан чиқиб келди. Хотинининг жаврашидан Бобоқул сигири яна бир хунар кўрсатганини сезди.

– Савил қолгур, сатилнинг ичига оёғини тикиб олди. Шунча қийналиб соққаним бир қошиқ сутниям хузурини пишагингиз кўради энди, – жаҳл билан сутни консерва қутига ағдарди Гулжамол.

– Ҳозир мол арзон, ем қиммат, одамлар боқолмай молини сув текинга сотяпти. Сабр қил энаси, қиш чиқсин, сотиб бошқа сийир оббераман, хотинини овулган бўлди Бобоқул.

– Сийирингизни бу қишлоқнинг одами омайди, тепонғич, сузонғичлигини ҳамма билади, устига-устак кўтир. Тунов кун Назира келин сизларга итнинг ҳам кераги йўқ, сийирингиз итдан ҳам ёмон деб роса қулди.

– Э, ким оламан деса кўш қўллаб тутқазардим бундай сийирни, – деб уф тортди Гулжамол.

– Ота, – гапга аралашди Эшмуров, – молбозорга олиб чиқсак-чи? Бир-икки ҳафта кунжара бериб яхшилаб боқаман, семирса балки кўтириям кетиб қолар?

Уғлининг гапидан Бобоқул ҳам ўйланиб қолди.

– Бўмаса, хотин, эртадан соғма, боқувга соламиз. Бузовини айирамиз, бедани таъмини билди, қийналмайди энди. Улим, сен кўтирига кун ора чучитилмаган мойдан сурт, бир ой-ярим ойда тузалиб қолади.

Орадан бир ой ўтар-ўтмас сигир ялтираб семириб қолди. Аммо белидаги кўтири тузалмади. Бу орада Ҳайдар бобонинг ғунажини сотиладиган бўлиб қолди. Гулжамол отасига сигирни бир ҳафтадан кейин оламиз, жўрангизни кўндириг деб тайинлаб келди.

– Шу бозор сийирни сотмасангиз бўлмайди, отамга айтиб келдим, сийирдан қуруқ қолмайлик. Қанчага сотсангиз-сотинг, етмаса қарз оламиз.

– Бўпти, шу ҳафтадан қолдирмайман, – ваъда берди Бобоқул.

Бозор куни ота-бола тонг қоронғусида молни ҳайдаб кетишди. Ким эчки сотган, ким қўй. Мол олувчи-ю, сотувчидан даллол кўп. Қоронғуда яхши кўрмаган экан, Бобоқулнинг сигирига кўзи тушиб танимай қолди. Тўсдай қоп-қора, ялтиллаган, тирсиллаган.

– Улим, сийирни нима билан чўмилтирдинг, кўтириям билинмай қопти-я?

– Яна айтиб юрманг, ота, энамни ипак бўёғи билан бўядим, кўтирига пўстакдан кесиб ёпиштирдим.

Бобоқул кулиб юборди.

– Энанг кеча пўстагимни бир четини сичқон камириб кетибди, қайтишда маргимуш олиб келинг деб тайинлаганди. Лекин бозордагилар билиб қолишса ўзингдан кўр.

Бобоқул бозор айланиб нарх-навони билгач, сигирни саккиз юз мингга нархлади. Бир оздан сўнг ўрта бўйли, миқтигина, қорачадан келган бир киши келди.

– Ака, қанча деяпсиз?

Шундай деб сигирнинг у ёқ-буёғидан айланиб белидан ушлади. Бобоқул харидорнинг қўли пўстакка тегиб сидрилиб тушса деб қўрққанидан ранги оқариб кетди.

– Саккиз юз минг, ака, – деди Эшмуров, сўнг отасига хавотир олманг дегандай имо қилди.

– Ҳа, саккиз юз минг деяпмиз, ука, – дея Бобоқул ҳам тасдиқлаган бўлди.

Ака, мунча пулга бузоғли сигир беради-ку, сал пастроқ тушинг.

Харидор сигирнинг оғзини очиб тишларини кўра бошлади.

– Ука, бозор кўтарганига сотамиз-да, буям кузга бориб болалайди, – деб дадиллашди Бобоқул.

– Қисирга ўхшайди-ку, кузда болалайдиган сигирнинг қорни билиниб қолади, мунингиз теп-текис-ку?

– Ука, қийшиқми-текисми, сийиримизнинг нархи шу, олсангиз олинг, олмасангиз, биров ярим харидор чиқиб қолар.

Бу кишининг савдолашишидан даллоллиги билиниб турарди. Бобоқулнинг қўлини тутганича 750 минг, бориға барака, ака, дея силтайвериб шилиб юбораёзди. Бобоқул ҳам йўқ деб туриб олди. Охири 770 мингга келишишди.

Ота-бола пулни санаб олгач хурсанд бўлиб уйга қайтишди. Эртаси Ҳайдар бобонинг сигирини сотиб олишди.

Гулжамолнинг оғзи қулоғида, молхонани тутунга тўлдириб исириқ тутатди, сўнгра сигир соғишга тутинди. Бир пас ўтар-ўтмас сатилнинг тарақлагани-ю, гурс этган товуш эшитилди.

– Ҳа, қирғингинага кетгур, сийир бўлмай, адо бўл, ёмғирдан қочиб дўлга тутилдим-ку, отаси.

Кўйлаги таппи-ю, шиптирга беланган Гулжамол йиғлагандан бери бўлиб молхонадан чиқиб келди. Уғли билан Бобоқул бир-бирига қараганича на йиғлашни, на кулишни билар эди. Гулжамол қарғана-қарғана уйга кириб кийимини алиштириб чиқди.

– Буни олдида ўзимнинг сийирим қўйдек ювош экан-а. Қани юринглар, бу шайтондан тўраганга ўзимнинг кучим етмайди.

– Бегона қилаётгандир-да, энаси.

Бобоқул ўғли билан хотинига эргашди. Икковлон сигирнинг оёғини боғлашди, Гулжамол бир амаллаб соғиб олди. Аммо сигир ҳар куни “бегона” қилаверганидан уни учовлон соғадиган бўлишди.

ЭКСУМИД

Эксумид – биологик фаол кўшимчаси Ер шари бўйича фақат Ўзбекистоннинг Сурхондарё вилояти ҳудудида ўсадиган «Туркистон аюгаси» деб номланган ўсимликдан олинган 100% табиий экстракт асосида яратилган.

Эксумид турли хил патологик ҳолатларда (миокардиострофия, жигар ва буйракнинг заҳарланиши, камқонлик, ошқозон шиллиқ пардасида тери қопламаларидаги ўзгаришлар ва суяк синиши) тўқималарнинг фаолияти тикланишига ва сустралган метаболизмнинг фаоллашишига ёрдам беради.

Эксумид – стрессга бардошлиликни оширади. Унинг таркибида тинчлантирувчи хусусиятга эга ва табиий бирикмалар бўлганлиги учун кундалик асаббузарликларнинг салбий таъсирини камайтиради. Инсоннинг психологик ҳолатини яхшилаб, кайфияти кўтарилишига сабаб бўлади. Умумлаштириб айтганда:

- *Организмга куч-қувват багишлайди;*
- *Жисмоний ва ақлий ишга қобилиятни оширади;*
- *Организмни асабий зўриқишдан ҳимоя қилади;*
- *Организмни жисмоний зўриқишдан, кучли толиқишдан сўнг тикланишига ёрдам беради.*
- *Астендик ва астено-депрессив симптомларни йўқотади;*
- *Касалликдан кейинги тикланиш даврини камайтиради;*
- *Иммунитетни оширади;*
- *Енгил афродоизик хусусиятга эга бўлиб, эркаларнинг потенциясини яхшилайди.*

ТАБИЙ СОВУНЛАР

Сиз қачонлардир қўлда тайёрланган табиий совунлардан фойдаланган бўлсангиз, шубҳа йўқки, сиз бу совунлар дўконларда сотиладиган кимёвий совунлардан мутлақо фарқ қилишини яхши биласиз. Агар шу вақтгача сиз бу совунлар билан таниш бўлмасангиз, биз сизни қўлда тайёрланган табиий совунларнинг хушбўй ҳидли оламига таклиф этамиз.

Бунда совунларни тайёрлашда фақат табиий ўсимлик ёғлари, ҳар хил табиий эссенциялар, табиий асал, кофе, кокос ҳамда ўсимлик гулларининг экстрактлари ишлатилади. Ҳеч қандай химикатлар ва буёқ моддалари ишлатилмайди.

Табиий совунлар ўсимлик экстрактлари таркибидаги витаминлар ва минераллар ҳисобига терини озиклантиради ва тери намлигини ушлаб туришга ёрдам беради. Унинг таркибида ҳайвон ёғлари бўлмаганлиги учун аллергия ҳолатларни келтириб чиқармайди. Шунинг учун ўта таъсирчан терида, ҳаттоки, чақалоқларга ҳам ишлатиш мумкин. Табиий совунлар ўсмирлар терисида кузатиладиган муаммоларни бартараф эта олиши билан биргаликда, эркалар учун соқол олингандан сўнг ишлатиладиган крем ва кўпикнинг ўрнини бемалол боса олади. Табиий совуннинг майин тозалаш хусусияти эса аёлларга пардоз воситаларидан тозалаш мақсадида ишлатиш имкониятини беради. Табиий совун таркибига кирадиган ингредиентлар нафақат терида, балки бутун организмга ижобий таъсир қилади.

БРАСЛЕТ

SDiana браслетлари юқори сифатли, яъни жарроҳлик амалиётида қўлланиладиган асбоблар тайёрлашда ишлатиладиган пўлатдан тайёрланган бўлиб, унинг дизайнини кўркам қилиш мақсадида четларига тилла суви югуртирилган. Браслетнинг орқа томонига икки қатор қилиб қўйилган магнитли қотишмалардан тайёрланган тошчалар 4-14 микрон узунликдаги инфрақизил тўлқинлар тарқатади ва 1 см3 да 800-1000 гача манфий зарядланган кислород ионларини ҳосил қилади ва организмда 75-80 герцли магнит майдони пайдо бўлади.

SDiana браслетларини доимий равишда тақиб юриш:

- *Стрессга бардошлиликни оширади;*
- *Бош оғриғини камайтиради;*
- *Қоннинг кислород билан тўйинишини оширади;*
- *Қоннинг токсинлардан тозаланишига ёрдам беради;*
- *Иммун тизимининг функциясини яхшилайди;*
- *Ақлий зийракликни оширади;*
- *Ҳужайра деворининг ўтказувчанлигини оширади.*

КУЛОН

Бугунги кунда SDiana энергетик кулонлари одам энергетикасига ижобий таъсир қилувчи кучли виситалардан бири бўлиб, япон олимларининг нанотехнологик илмий изланишларининг маҳсулидир. Кулон скаляр энергияни кучайтириш хусусиятига эга бўлганлиги учун одамнинг биомайдонини ҳам кучайтиради. Скаляр энергия ҳар бир инсонни доимий равишда қўраб (ўраб) турадиган турғун энергиядир. Скаляр энергия одам танаси атрофида ҳимоя майдонини ҳосил қилади. Бу майдон организмга мобил телефонлари, компьютерлар, ноутбуклар, радио, телевизор, музлатгич, дазмол, фен, микротўлқинли печлар, электр иситгичлар, кондиционерлар, юқори вольтти кучланишли симлар ва ҳ.к.лардан тараладиган электромагнит тўлқинларни дарҳол танийди ва бу зарарли тўлқинларнинг одам танасига сингиб, унинг иш фаолиятини издан чиқаришига йўл қўймайди. SDiana кулонларини доимий равишда тақиб юриш скаляр энергиянинг доимо нормада бўлишини таъминлайди.

SDiana кулонлари Сизни ҳар см3 да 2000-2500 тагача манфий зарядланган кислород ионлари бўлган ҳаво билан таъминлайди.

Олимлар томонидан ўтказилган илмий изланишлар натижасида манфий зарядланган кислород ионларининг ва скаляр энергиянинг организмга таъсири қуйидагилардан иборат эканлиги аниқланди:

- *Иммун ва эндокрин системанинг фаолиятини кучайтиради;*
- *Ҳужайралараро алмашинувни яхшилайди;*
- *Ҳужайра мембраналарининг ўтказувчанлигини оширади;*
- *Ҳужайралардан организмнинг ҳаёт фаолияти учун зарарли бўлган моддаларнинг чиқиш кетишини кучайтиради;*
- *Нормал ишлаш функциясини йўқотган ҳужайраларнинг организмни табиий равишда тарқ этишини таъминлайди.*

Кулон таркибида 70 хилдан ортиқ минерал бўлиб, асосий қисмини турмалин ташкил этади. Турмалин қадимдан севги-муҳаббат тумори ҳисобланади. Уни тақинг, соғлом ва севимли бўлинг!

www.sogdiyana.com Тел.: (+99895) 177-69-36,

Манзил: Тошкент шаҳри, Хуршид кўчаси, 56-уй. “ERA” бизнес маркази.